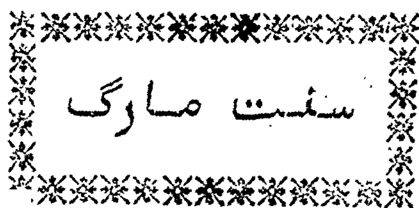

سنت مارگ

مهاڳ

سنت مارگ ۽ راڌا سوامي ستسنگ بياس جي موجوده
سنت ستگورو مهاراج چرنسنگهه جن سنت مت يا گورو مت
جي مول سڌانتن کي نهايت سرل ۽ سندر ڍنگ سان سمجهايو
آهي. در اصل، هي پستڪ مهاراج جن سندن سنگره کيل
„سنت باڻي" جي ڀومڪا ڪري لکيو هو ۽ روحانيت جي
جگياسن جي لاڀ واسطي انهيءَ کي الڳ پستڪ جي
روپ ۾ ڇپايو ويو.

سنت مارگ جا هندي، اردو، گرمکي ۽ انگريزي
ڇاپا اڳيئي ظاهر ٿي چڪا آهن ۽ هنتي هي ڇاپو سنڌي
جنتا ۽ خاص ڪري ستسنگين ۽ پرمارٿي پريمين لاءِ پيش
ڪجي ٿو. شري ڪرشن ٻاٻاڻي هن ڪتاب جو سنڌي انواد
ڪيو ۽ شري منگهارام ديال ڇپائڻ جو پربنڌ ڪيو. اسين انهن
سڄڻن جا سدن شيوا لاءِ ٿورائتا آهيون.

ڪي. ايل. کنا
سيڪريٽري

وشيه سوچي

سنت مارگ

"شڪر کنڊ نبات گڙ ماکيون ماڃها دڌ،
سڀي وستو مٺيان رب نه پڄن تئہ."

(بابا فريد)

(کنڊ، مصري، نبات، ماکي ۽ مينهن جو کير، اهي سڀ مٺا آهن پر اي پرماتما! جيڪر تو ۾ ميناج آهي، جيڪر تنهنجي ڀڳتيءَ ۾ آنند آهي انهيءَ سان ڪنهن به دنياوي رس جو مقابلو ڪونهي.)

ڪهڙي به قوم، ڪهڙي به مذهب، ڪهڙي به ملڪ يا وقت ۾ جيڪي به مهاتما آيا آهن انهن سڀني جو ساڳيو انيڀو ۽ ساڳيو اپديش آهي. هو دنيا ۾ قوم يا مذهب قائم ڪرڻ نٿا اچن ۽ نه ٿي اسان کي هڪ ٻئي سان لڙڻ ۽ جهڳڙڻ سيکارين ٿا. بلڪ هو اسان جي اندر مالڪ جي ڀڳتيءَ جو چاه ۽ پيار پيدا ڪرڻ واسطي ۽ دنيا جي بندڻن کان آزاد ڪري، مالڪ سان ملائڻ واسطي اچن ٿا. ليڪن اسين دنيا جا جيو اهڙن مالڪ جي ڀڳتن ۽ پيارن جي وڃڻ بعد ٻاهر مُکي ٿيو پئون ۽ ڪرم ڪانڊ ۾ ڦاسيو وڃون ۽ انهن مهاتمائن جي اصلي انيڀو ۽ اپديش کي وساري ڇڏيون. انهن کانسواءِ هنن جي سچي تعليم ۽ روحانيت کي قومن ۽ ملڪن جي ننڍڙن ننڍڙن دائرن ۾ بند ڪري، هڪ ٻئي سان لڙڻ ۽ جهڳڙڻ شروع

ڪيو ڇڏيون. اهو سڀ پنهنجي مان وڏائيءَ واسطي يا پنهنجي
پيٽ خاطر ڪريون ٿا. جنهن وقت اسين انهن مهاتمائن جي
سکيا، جا ڪل عالم واسطي ساڳي ليندي آهي، تنهن کي
ننڍڻ ننڍڻ دائرن ۾ بند ڪري قومن ۽ مذهبن جي شڪل
ڏيڻ جي ڪوشش ڪريون ٿا ته انهن مالڪ جي ڀڳتن سان
انهيءَ کان وڌيڪ ٻي ڪهڙي بي انصافي ٿي سگهي ٿي!

مهاتما سڀ کان پهريون اها ڳالهه سمجهائين ٿا ته هيءَ رچنا
جا نظر اچي رهي آهي ۽ جيڪو دنيا کي هلندو چلندو
ڏسون ٿا سو سڀ پاڻ کان پاڻهي پيدا ڪرڻ ليو آهي. انهيءَ
رچنا جو ڪرڻ ڪر رچيندڙ ضرور آهي. اهو ڪير آهي؟
اهو هڪ ئي پرماتما آهي جنهن جا اسان پيار ۽ شرڌا ۾ اچي
گهڻيئي ٿالا رکيا آهن. جيڪي ڪجهه اکين سان ڏسي رهيا
آهيون سو انهيءَ پرماتما ئي پيدا ڪيو آهي. اساڻجي آتما
انهيءَ پرماتما جي انس آهي. اسين سڀ انهيءَ ست نام روپي
سمنڊ جا قطرا آهيون ۽ هڪ ئي سورج جا ڪرڻا آهيون.
ڪبير صاحب فرمائين ٿا:—

”ڪهه ڪبير الهه رام ڪي انس.“

تلسي صاحب جن فرمائين ٿا:—

”چرلي لوڪ بسه اڪ سوامي،
جيو انس اس انتر يامي.“

گوسائين تلسيداس جن رامائڻ ۾ فرمائين ٿا:—

”ايشور انش جيو اباشي،
سه چيتن گهن آنند راشي.“

آتما انهي هڪ رام يا پرماتما جي انس آهي. گرونانڪ
صاحب جن پڻ اهڙوئي اپديش ڏين ٿا:—

”آتم ۾ رام، رام ۾ آتم،
چينس گرر ٻيچارا.“

يعني آتما جي اندر پرماتما آهي ۽ پرماتما جي اندر آتما آهي. مثال طور اٽ جو وڻ ڪيڏو نه وڏو ٿيندو آهي ۽ ان جو ٻج ڪيڏو ننڍڙو ٿيندو آهي. جيڪڏهن ڪير اسان کي سمجهائي ته هن ننڍڙي ٻج جي اندر هيڏو وڏو اٽ جو وڻ آهي ته اها ڳالهه آسانيءَ سان اسانجي سمجهه ۾ نه ايندي. ليڪن جنهن وقت اسين انهيءَ ٻج کي زمين ۾ ڇٽيون ٿا ۽ ان جي سنڀال ڪريون ٿا تڏهن آهستي آهستي ننڍڙي ٻوٽي مان وڏي ڪيڏو نه وڏو اٽ جو وڻ ٿي پوي ٿو! پوءِ ٿي اسان کي پتو پوي ٿو ته انهيءَ ننڍڙي ٻج ۾ ايڏو وڏو اٽ جو وڻ آهي ۽ انهيءَ وڻ جي اندر اٽ جو ننڍڙو ٻج سمايل آهي. اهڙي طرح گورو نانڪ صاحب جن فرمائين ٿا ته جڏهن گورمکن ۽ مهاتمائن جي اپديش انوسار هلي پنهنجي اندر کوج ڪنداسين ته اسان کي پتو پوندو ته آتما جي اندر پرماتما آهي ۽ جنهن پرماتما جي اسين ڳولا ۾ آهيون اهو اسانجي آتما جي اندر آهي. تنهن ڪري اسانجي آتما انهيءَ پرماتما جي انس آهي.

ڪرمن جو قانون

اسين انهيءَ پرماتما کان وڇڙي هن مايا جي جار ۾ ڦاسي پيا آهيون. هت اچي اسانجي آتما من سان ناتو رکيو آهي. اسانجو من اندرين جي ڀوڳن، وشيه وڪارن، شراب ڪباب ۽ دنيوي ڌندن جو عاشق آهي. من جيڪي ڪرم ڪري ٿو تن جو ڦل ساڻس گڏ آتما کي به ڀوڳڻو پوي ٿو، ڇاڪاڻ ته آتما ۽ من جي ڳاٺ ۾ ڳنڍ پئل آهي. رشين منين هن دنيا کي 'ڪرم ڀومي' ڪري ڪوٺيو آهي. محمد صاحب هن دنيا کي آخرت جي کيتي ڪوٺيو آهي. سندن قول آهي "الدنيا مزرعة الآخرة"

گوسائين تلسيداس جن رامائڻ ۾ فرمائين ٿا:—

"ڪرم پرڌان وشو رچ راکا،
جو جس ڪين تس ڦل چاکا."

گرو نانڪ صاحب جن فرمائين ٿا:

"دوس نه ديجي ڪسي دوس ڪرمان آپنان،
جو مين ڪيا سو مين پايا دوس نه ديجي اور جنان."

گرو ارجن صاحب جن هن دنيا کي "ڪرما سنڌڙا کيت" ڪوٺين ٿا. هن دنيا ۾ اسين جيڪي ڪرم اسين ڪريون ٿا، چڱا يا برا، انهن سڀني جو نتيجو هميشه هتي اسان کي ڀوڳڻو پوي ٿو. ساڳيءَ طرح حضرت عيسيٰ جن سمجهائين ٿا:—

"منش جيڪي پوکي ٿو سو ئي لڻي ٿو."

کيت جي اندر اسين جيڪڏهن مرچ پوکينداسين ته مرچن جو فصل تيار ٿيندو. جيڪڏهن ڪو انب جو ٻوٽو لڳائيندو ته انب جي ڦل کائڻ جو حقدار ٿيندو. ڪرم نيڪ هجن يا بد، هرهڪ جو ڦل ڀوڳڻ لاءِ سڀ ڪنهن جي بدلي ۾ اچڻو پوندو. جيڪڏهن نيڪ ڪرم ڪنداسين ته سيٺ ساهوڪار ٿي ايندا سين. سي ڪلاس قيدي بدران اي ڪلاس قيدي ٿينداسين. جهوپڙيءَ ۾ رهڻ جي بدران محل ۾ رهائش ٿيندي. لوهه جي زنجيرن بدران سون جي زنجيرن ۾ جڪڙيل رهنداسين. زياده ۾ زياده سرڳ يا ونڪنٺ ۾ وينداسين پر اهي به ٻڌڻ جون ٺڪريون آهن. ان ڪالهه ورئي نه چوراسيءَ جي جيل خاني ۾ اچڻو پوندو. پر جي برا ڪرم ڪيا ته نرڪ ۽ چوراسي هميشه تيار هوندا. سوامي جي مهاراج سمجهائين ٿا:—

"ڪرم جو جو ڪريگا تو وهي ڦل ڀوگنا پڙنا."

سهڄو ٻاٽي چوڻي :—

”پشو پنڇي، نر، سر، اُسر، جلچر، ڪيٽ، پتنگ،
سڀ هي اپڻي ڪرم ڪي، سهڄو نانا رنگ.“

ڇا راجا، ڇا پرجا، ڇا اميرُ ڇا غريب، ڇا استري ڇا پرش، اسين سڀ دنيا جا جيوَ ڪرمن جي ڄار ۾ ڦاٿا پيا آهيون. انهن ڪرمن جي ڪارڻ جنهن ۽ جوڻ ۾ وڃي جنم وٺڻو پوندو، اُتي دک ۽ مصيبتون ٿي مصيبتون سهڻيون پون ٿيون. پرماتما کان وڇڙي ڪهڙيءَ به جوڻ ۾ اسين ڪڏهن به سک ۽ شانتي حاصل نٿا ڪري سگهون. ڪنهن به جوڻ کي ڪٺي چڱيءَ طرح جاچي ڏسو ته ان ۾ سک پراپت ٿي سگهندو؟ هر روز انسان جي خوراڪ لاءِ هزارين قسمن جي جانورن جو ڪُرس ڪيو ويندو. ڪهڙي نه بي رحميءَ سان انهن جي گلن تي ڇريون هلايون وڃن ٿيون. ڇا اهڙن جانورن جهڙوڪ ٻڪري، رڍ، ڳانءِ، مرغي وغيره جي جوڻ ۾ اسين سک حاصل ڪري سگهون ٿا؟ اسانجي خيال ۾ ڪڏهن آيو آهي ته جيڪڏهن اسانکي پنهنجن ڪرمن جي ڪري انهن جوڻين ۾ وڃڻو پوي ۽ اسانجو گردن انهن جي ڇرين ۽ ڪهاڙين جي هيٺان هجي ته پوءِ اسان جي جيڪر ڪهڙي حالت ٿئي! ڊاڪٽر جڏهن انجيڪشن هڻڻ لاءِ رڳو سئي گرم ڪندو آهي تڏهن ڪيترن ماڻهن جو شرير ڏڪڻ وڇڻ ڏڪڻ شروع ڪندو آهي جيتوڻيڪ اها ڳالهه اسانجي فائدي لاءِ هوندي آهي. هاڻي اُٺ جي جوڻ جي حالت تي ويچار ڪريو. ڪهڙي نه طرح مٿانئس بوجو لڏيل هوندو آهي ۽ ڪيئن نه ان کي زوريءَ اڳيان ڇڪيندا آهن. ٽانگي ۾ ٻڌل گهوڙي جي حالت اسين عام طرح ڏسندا آهيون. ڪيترا نه ماڻهو ان ٽانگي تي سوار هوندا آهن ۽ ڪيئن ڏڏا ڏڏ مٿانئس چابڪن جو وسڪارو پيو پوندو آهي.

ذرا ٻل جي جوڙ ٻاٻت ويچار ڪريو. زميندار سڄو ڏينهن ان کي
هر ۾ جوڙي ٿو ۽ جڏهن ٿڪجي ڪري پوندو ته لوهه جو سوٽو
هڻي ڪيس وري هر هلائڻ لاءِ مجبور ڪيو ويندو. اهڙيءَ
طرح ڪهڙيءَ نه جوڙ کي چڱيءَ طرح جاچي ڏسبو ته دک ئي
دک ۽ مصيبتون ئي مصيبتون نظر اينديون. هيلين جولين
کي ڇڏي انساني جامي جي ٻاري ۾ چڱيءَ طرح سوچ ويچار
ڪري ڏسو. ڪيترا نه دک ۽ مصيبتون هر روز سهڻيون
پون ٿيون. جيتوڻيڪ انهيءَ انساني جسم کي
"Top of the Creation" ۾ ڪري ليکيو ٿو وڃي. رشي مني ان
کي نر ناراڻي ديه چون ٿا. مسلمان ان کي اشرف
المخلوقات سڏين ٿا. ديري ديوتائن انهيءَ انساني چولي
لاءِ واجهائين ٿا. ليڪن هوندي به هن چولي ۾ ڪيترن کي نه
سک ۽ شانتي پراپت ڪانهي. ڪن بيماريءَ جي ڪري
دکي آهي ته ڪن بيروزگاريءَ ڪري تنگ آهي، ڪن اولاد
نه هئڻ ڪري راتو ڏينهن لڇندو رهندو ته ڪن وري ڪهڙي
اولاد مان تنگ آهي. ڪن قرض ڏيڻ جي فڪر ۽ چنتا ۾
سڄي رات ننڊ نٿو ڪري، ته ڪن قرض وصول ڪرڻ لاءِ
سڄو ڏينهن ڪورٽن ۾ ڌڪا پيو کائي. ڪنگالن جي حالت
اسين هر روز گرميءَ ۽ سرديءَ ۾ ڏسون ٿا ته ڪيئن نه پيٽ
جي لاءِ ڪشمڪش پيا ڪري رهيا آهن. اهڙيءَ طرح اسپتالن ۾ بيمارن
جون دک ڀريل دانهون هڏي محسوس نٿيون ڪجن ته ويچارا
ڪيترو نه پيڙا ڀوڳي رهيا آهن. ساڳيءَ طرح جيلخانن جي
خاني ۾ قيدين جي حالت ڏسڻ ۽ انهن جو مرڻ جيئرو ته سندن
دردناڪ ڳالهيون هڏي دل لڏي ٿي وڃي. مطلب ته دنيا
۾ جيڏانهن نظر ڪجي ٿي اوڏانهن دک ئي دک ۽ مصيبتون
ئي مصيبتون نظر اچي رهيون آهن ڪنهن وقت ريلوي هلائي
ڏسو يا اخبار پڙهي ڏسو ته توهان کي هر ڏينهن دنيا ۾ ڪنهن

نہ ڪنهن قوم يا مذهب يا ملڪ جو لڙائي جهڳڙو هلندو ني
رهيتو. انهن لڙاين ۾ ڪيترن غريبن جو خون ٿئي ٿو ۽ ڪهڙيءَ
طرح نہ ڳالهين وڏوانون ٿين ٿيون ۽ ٻار يتيم ٿيجن ٿا. جنهن دنيا ۾ اها
حالت آهي جو روٽيءَ ۽ ڪپڙي جي واسطي انسان کي لڙڻو ۽
پٽڪڻو ٿو پوي ۽ هروقت موت جو ڊپ لڳو رهيتو اهڙي
نگريءَ جي اندر اسين سک ۽ شانتي ڪيئن ٿا حاصل ڪري
سگهون؟ اها حالت ڏسي گورو نانڪ صاحب جن پڪارين ٿا:
"نانڪ دکيا سب سنسار"
سهجو ٻائي چوڻي:
"ڏنونتي دکيئي سيي، نرڌن دک کا روپ"
تلسي‌داس جن رامائڻ ۾ فرمائين ٿا:
"سڪل جيو جگ دان دُکاري"
جيڪڏهن انساني ديهيءَ ۾ اچي اسين هن دنيا ۾ سک ۽
شانتي حاصل نٿا ڪري سگهون تہ پوءِ ڪهڙي جُون ۾ سک
۽ شانتي حاصل ڪري سگهنداسين؟ مهاتما اپديش ڪن ٿا تہ
هن دنيا ۾ ڪڏهن بہ هميشہ جي واسطي ڪنهن کي بہ سک
۽ شانتي حاصل نہ ٿي سگهندي چاڪاڻ تہ هيءَ دنيا سک
۽ دک جو گهر آهي، پيءُ ۽ ٻاپ جي نگري آهي. اسين
پنهنجي پڇن ۽ پاپن جي ڪري هن دنيا ۾ اچي سک ۽ دک
ڀوڳي رهيا آهيون. چڱيءَ طرح دنيا ۾ جاچي ڏسو تہ ڪوبہ
اهڙو شخص لوهانڪي نہ ملندو جنهن کي هن ديهيءَ ۾ فقط
سک ئي سک ملندا هجن ۽ جنهن ڪڏهن بہ دک نہ ڏٺا هجن
يا ڪنهن کي دک ئي دک سهڻا پيا هجن ۽ ڪڏهن بہ سک
جو ساهہ نہ کنيو هجيس. انيءَ مان ڏسجي ٿو تہ جيڪڏهن ڏهہ
ڏينهن سک جا گذرن ٿا تہ ڪجهہ ڏينهن دکن کي بہ منهن
ڏيڻو ٿو پوي. وري جي ڏهہ ڏينهن ڏکن جا ڏسجن ٿا تہ
...ان ڪجهہ ڏينهن سک جا بہ اچن ٿا. جيڪي بہ دک

اسانکي پوڳڻا پون ٿا اهي اسان جي پورب جنمن ۾
پاڻ جي ڪارڻ آهن. ساڳيءَ طرح جيڪي سک ماڻي
آهيون اهي گذريل جنمن جي ڪيل نيڪ ڪرمن جي
آهن. سو ڏک ۽ پاڻهن جي ميلاپ ڪارڻ اسانکي
داهي مليتي. ان داهيءَ ۾ رهندي اسين انهن پاڻن ۽
جو حساب ڏيئي رهيا آهيون. جيڪڏهن اسان فقط پنج
هجن ها ته سرڳن ۾ وڃنا هجون ها. جي فقط پاپ ڪيل
ها ته نرڪن ۾ سزائون پوڳيندا هجون ها. جنهن زياده پنج
آهن سو دنيا ۾ زياده سکي نظر اچيتو ۽ جنهن گهٽ پ
ڪيا آهن سو گهٽ سکي نظر اچيتو. ڪنهن جي پاڻ جو اوچ
زياده لي وڃيتو ۽ پڇن جو گهٽ ته هر وڏيڪ دکي رهيتو
۽ گهٽ سکي. اهوئي ڪارڻ آهي جو هن دنيا جي اندر اميري
۽ غريبي آهي، بيماري ۽ تندرستي آهي ۽ اوچ ۽ نيچ جو
اهڙو فرق آهي چاڪاڻ ته هرهڪ جا پنهنجا پنهنجا ڪرم
آهن جنجو نتيجو هوُ هت اچي ڀوڳي رهيو آهي. هيءَ دنيا
اڄ ٿائين نه ڪڏهن سرڳ جي نگري بڻي آهي ۽ نه بڻجي
سگهندي. الهاس پڙهڻ سان پتو پوي ٿو ته دنيا ۾ لڙائي
جهڳڙو، اميري غريبي ۽ سک دک هميشه هلندا آيا آهن.
باوجود وڏن وڏن مهانمانن جي هٿ اهندي ۽ وڏن سماجڪ
سڌارڪن جي پيدا ٿيندي ۽ هن دنيا جي حالت اڄ ڪان
اهڙ ڪونه ٿي آهي ۽ نه ڪڏهن ٿيندي چاڪاڻ ته سنتن
مهانمانن جو مقصد هن دنيا کي سرڳ بڻائڻ جو ڪونهي. هو ته اسانکي اهڙو طريقو ۽ ساڌن سيکارڻ
لنا جو ان رستي لـي هلي اسين هميشه لاءِ هن دنيا جي
پندن ڪان لي آزاد لي وڃون ۽ وري هن دنيا ۾ اچون ئي نه.
دنيا جي ڪنهن کي هنانڻ ۾ اڄ ٿائين ڪنهن ۾ ڪاميابي
حاصل نه ڪئي آهي. پر جيڪڏهن اسين پنهنجي

مظبوط جتي پاڻي چڙهيون نہ ڪندا پنهنجو اثر ٿي نہ ڪندا.
دنيا جا مسئلا نہ اچ تائين ڪنهن حل ڪيا آهن نہ ڪير هميشہ
واسطي حل ڪري سگهي ٿو پر مهاتمائن جي اپديش انوسار
هلي اسين پنهنجو خيال ايترو اوچو ڪري سگهون ٿا جو
دنيوي دک ۽ سک جون حالتون اسان لي اثر ٿي نہ ڪن.
يسوع مسيح بائيبل ۾ فرمائين ٿا:

"For I have come to set a man at variance against his father and the daughter against her mother, and the daughter-in-law against her mother-in-law."
(Matthew 10: 34: 35)

يعني مان آيو آهيان تہ پٽ کي پنهنجي پيءُ کان، ڌيءُ کي
پنهنجي ماءُ کان ۽ نُنهن کي پنهنجي سس کان جدا ڪريان.

ارٿات: مان هن دنيا کي سک ۽ شانتيءَ جي نگري بڻائڻ
ڪونہ آيو آهيان بلڪ جيون کي هتان آزاد ڪرائڻ آيو آهيان.
ماءُ پيءُ، ڀيڻ ڀائرن وغيره جا پاڻ ۾ موه جا بندن ڪاٽڻ
آيو آهيان. هڪ ٻئي سان لڳن، موه ۽ پيار جي زنجيرن
کي ڪاٽي، انهن کي آزاد ڪرڻ آيو آهيان. بيشڪ دنيا ۾
پر اپڪاري نيتائن ۽ ڀڳتي سڌارڪن جي ڪمي ڪونہ ٿي
رهي آهي ۽ دنيا ۾ ڪيترائي نيڪ، رحم دل ۽
پر اپڪاري انسان پيدا ٿيندا رهيا آهن پر سنت مهاتمائون
جيڪو پر اپڪار اچي هن دنيا ۾ ڪندا اهڙو پر اپڪار ٻئي
ڪنهنجو نٿو ٿي سگهي. مثال طور ڪنهن جيل خاني اندر
ڪيترائي قيدي آهن. هڪ پر اپڪاري شخص ڏٺو تہ گرميءَ
جي موسم آهي ۽ قيدين کي پيئڻ لاءِ ٿڌو پاڻي نٿو ملي.
هو رحم کائي ڪين برف وارو ٿڌو شربت پيارڻ جو بندوبست
ڪري ٿو. گويا هن قيدين لي هڪ چڱو پر اپڪار ڪيو. ٻيو
هڪ پر اپڪاري محسوس ڪري ٿو تہ قيدين کي ڪاڻ لاءِ ڪاڌو

سڌو نٿو ملي سو ترس کائي انهن کي تمام سٺا طعام کارائڻ جو انتظام ڪرائين، جنهن ڪري قيدي اچا ۽ وڌيڪ خوش ٿين ٿا. انهيءَ شخص ـــ سڌو پرابڪار ڪيو. ٻيون پرابڪاري سياري جي موسم ۾ ڏسي ته قيدين کي سرديءَ کان بچڻ لاءِ گرم ڪپڙو ڪونهي سو ڪاٿي پيسا خرچي انهن کي گرم ڪپڙا ٺهرائي ڏئي ٿو. هن پرابڪاريءَ شايد ٻين کان وڌيڪ پرابڪار ڪيو. سڀيئي پرابڪاري قيدين لئي ترس کائي پرابڪار ڪري رهيا آهن جنهن ڪري قيدين جي حالت اڳي کان بهتر ٿي رهي آهي. جنهن ته سي ڪلاس قيدين مان اي ڪلاس قيدي ٿي پيا ۽ هن کي جيل خاني ۾ زياده آرام ۽ آسائش ٿا ملي ويو. ليڪن انهن پرابڪارن جي باوجود هو سڀ جيل خاني ۾ قيدي ٿي رهيا. چوٿون پرابڪاري جنهن وقت جيل خاني جي چابي هٿ لڳهن قيدين لئي ديا آڻي جيل خاني جا دروازا ئي کولي ڇڏيا ۽ کين هميشه لاءِ آزاد ڪري ڇڏيو. جيڪڏهن سڀ کان سرپشت پرابڪار آهي ته انهيءَ چابيءَ واري پرابڪاريءَ جو. سنت مهاتمائون هن دنيا ۾ چوراسيءَ جي جيل خاني جي چابي کڻي اچن ٿا. اسان جي اندر مالڪ جي ملڻ جو شوق ۽ پيار پيدا ڪري، اسان کي رستو ۽ طريقو ڏيکاري، نج ڌام پهچائي هميشه واسطي هن جيل خاني مان آزاد ڪري ٿا ڇڏين. انهيءَ ڪري سنتن ۽ مهاتمائن جو اپڪار ڪنهن به سماجڪ سڌارڪ يا راجنيتي نيتا جي پرابڪار کان اوچو ۽ سچو آهي. مهاتمائون هميشه اپديش ڪندا ته جيستائين اسان جي آتما واپس وڃي پرماتما سان ميلاپ نه ڪندي تيستائين اسين سرنهو جي ٻڌڻ ۽ سنسار جي دکن کان ڇوٽڪارو نه پائي سگهنداسين. ڪبير صاحب جن فرمائين ٿا:

”چل هنسا ست لوڪ ڪر چليئي، ڇوڙو يه سنسارا هو.“

سوامي جن فرمائين ٿا:

"ڏام اپني چلو پائي پرائي ديس ڪيون رهنا."

آتما ۽ پرماتما

گرو نانڪ صاحب جن فرمائين ٿا:

"پر سچي تي سدا سهاڳڻ."

اسانجي آتما استري آهي ۽ پرماتما سندس پتي آهي ۽ هيءَ آتما روپي استري، پرماتما روپي پتيءَ جي چرنن ۾ پهچي سچي سهاڳڻ ٿي سگهيتي ۽ خوشي پراپت ڪري سگهيتي. وڌيڪ گرو صاحب فرمائين ٿا:

"جنهي گهر جاتا آپنا سي سکيئي پائي."

جيڪي پنهنجي اصل گهر (سچکنڊ) واپس پهچي وڃن ٿا اُهي هميشه جي واسطي سک ۽ شانتي حاصل ڪندا. ڪٺ اُپنشد ۾ به نچڪيتا کي يمراج اهوئي جواب ڏنو آهي. مؤلانا روم صاحب به فرمائين ٿا:

"اين جهان زندان و مازندا نيان،
حضره ڪن زندان و خود را دارهان."

يعني هي جهان قيدخانو آهي جنهن ۾ اسين قيد آهيون. قيدخاني جي ڇت ۾ سوراخ ڪري هنان ڀڄي نڪرو.

ڪيترن ئي مهاتمائن آتما ۽ پرماتما جي رشتي کي استريءَ
۽ پتيءَ جي ناتي سان ڀيٽيو آهي. ڇاڪاڻ ته استري هميشه
پتيءَ جي چرنن ۾ سک ۽ شانتي حاصل ڪري سگهيتي.
جيڪڏهن ڪا استري پنهنجي پتيءَ جي چرنن کان جدا ٿي
جي پوءِ چاهي هن کي ڪيتري به دنيا جي عزت ۽ مانُ
جي، ڪيترو به مال ملڪيت ڏجي ته به هن جي من کي
ک ۽ شانتي نه ملندي. هوءَ پنهنجي پتيءَ جي پيار ۾ ئي
ک ۽ شانتي حاصل ڪري سگهندي. تنهنڪري گرو ارجن

صاحب جن فرمايو ته:

”هرناهه نه مليئي ساڃهي ڪمه پائيي ڀرام،
سرب سنگار تنبول رس سن ديئي سب خام.“

رام ڪرشن مشن وارا آتما ۽ پرماتما جي رشتي کي ماءُ
۽ پٽ جو رشتو ڪوٺيندا آهن. جيستائين ٻار پنهنجي ٻاڻا ماءُ
جي حوالي ڪريتو تيستائين ڪيس ڪوبه فڪر ڪونهي.
عيسائي مسيح انهيءَ رشتي کي پيءُ ۽ پٽ جو ناتو چيو آهي،
جاڪاڻ ته جيستائين پٽ پنهنجي پيءُ جي سنڀال روپي ڇايا
۾ آهي تيستائين هن کي ڪوبه غم يا چنتا نه لڳي رهي.
مطلب ته آتما پرماتما کي پراپت ڪري ئي سک ۽ شانتي
حاصل ڪري سگهي ٿي.

سنسار جي حالت

سيجو ٻائي، جا مشهور مهاتما ٿي چڪي آهي، چوي ٿي:-

• ”ڏنوتي دکئي سڀي، نرڏن دک کا روپ،
ساڌ سکي سيجو ڪهي، پايا پيڌ انوپ.“

اهڙيءَ طرح ڪبير صاحب جن فرمايو ٿا ته راجا ۽ پرجا
سڀ دکي ئي دکي نظر اچن ٿا.

”ڪي ڌر سکيا ڪوئي نه ديکا جو ديکا سو دکيا هو،
جوگي دکيا جنگم دکيا تپسي ڪو دک دوُنا هو.
آسا ترشنا سب ڪو وياپي ڪوئي محل نه سوُنا هو،
گياني ٻاڙهي سب جگ دکيا ڪيا گرهي بيراگي هو.
سکديو اچارج دک کي ڊر سي گرڀ سي مايا تياگي هو،
سانچ کهون تو ڪوئي نه ماني جهوٺ ڪها نه جائي هو.
برهما وشنو مهاديو دکيا جن يه راه چلائي هو،
اوڌو دکيا پرپت دکيا رنڪ دکي پرپتي هو،
ڪهن ڪبير سڪل جگ دکيا سنت سکي من جيتي هو.“ ٦

تلسيداس صاحب جن به پنهنجي باڻيءَ ۾ دنيا جي دکن جي باري ۾ هن ريت فرمائين ٿا:

"ڪوئي تن من دکي ڪوئي نت اُداس،
ايڪ ايڪ دک سڀن ڪو سکي سنت ڪا داس."

گرو نانڪ صاحب جن سمجهائين ٿا:

"نانڪ دکيا سڀ سنسار،
سو سکيا جو نام آڌار."

مطلب ته سڀ دنيا جا جيوَ پنهنجي نموني دکن ۽ مصيبتن ۾ مبتلا آهن. سچو سک ۽ شانتي انهيءَ کي آهي جنهن مالڪ جي ڀڳتيءَ ۽ پريم جو آسرو ورتو آهي. اسين جيوَ انهيءَ مالڪ کي وساري ويٺا آهيون. نه هن جي کوج ٿا ڪريون ۽ نه ئي هن جي ڀڳتيءَ طرف اسانجو خيال آهي. دنيا جي شڪلين ۽ پدارٿن ۾ سک ۽ شانتي ڳولهڻ جي ڪوشش ڪري رهيا آهيون. هرهڪ جو اهو انڀؤ آهي ته جيترو اسين انهيءَ پرماتما کي وساري سک ۽ شانتيءَ کي ڳولهي رهيا آهيون اوترو ئي زياده دک پرائي رهيا آهيون. ڇاڪاڻ ته دنيا جون شڪليون ۽ پدارٿ جن جي حاصل ڪرڻ ۾ اسين سک ۽ شانتي ڳولهي رهيا آهيون اُهي عارضي ۽ ناسونت آهن تنهن ڪري انهن جو سک به عارضي ۽ ناسونت آهي. جيستائين اسان کي اها وستو نه ٿي ملي جا ڪڏهين به ناس ۽ فنا نه ٿئي ۽ اسين انهيءَ کي پنهنجو نه بڻايون تيستائين اسين سچو ۽ دائمي سک ڪيئن ٿا حاصل ڪري سگهون؟ ڇاڪاڻ ته جنهن چيز جي حاصل ڪرڻ ۾ خوشي ٿي ٿئي تنهن جي وڃڻ يا جدائيءَ ۾ اوترو ئي دک به ٿئي ٿو. پنهنجي زندگيءَ کي جاچي ڏسو ته شاديءَ جي وقت من کي ڪيڏي نه خوشي ٿيئي ٿي پر جيڪڏهن انهيءَ جيون ساٿيءَ سان جهڳڙو يا متڀيد ٿئي ٿو ته اسين ڪيترو نه دکي ٿا ٿيون. جنهن

اولاد جي پيدا ٿيڻ وقت اسين هيترين خوشيون ڪيون ٿا
۽ مٺايون ۽ ٻار لُٽون ڪيون ٿا سو اولاد جيڪڏهن نافرمانبردار
يا نالائق ثابت ٿئي ٿو يا بيمار ٿي پوي ٿو يا مري وڃي ٿو
ته من کي ڪيترو نه ڏک ٿئي ٿو. دنيا جو ڌن دولت جنهن
۾ اسين سک ڳولڻ جي ڪوشش ڪري رهيا آهيون، سوچي
ڏسو ته انهيءَ ڌن ڪسي ڪمائڻ جي لاءِ ڪيترا ئي ڏک ۽
ڪشٽ سهڻا ٿا پون. پنهنجي قيمتي اصولن کي قربان ڪرڻو
ٿو پوي، پنهنجي تندرستيءَ جي ستيا ناس ڪرڻي ٿي پوي
۽ ڪيتريون مانسڪ بيماريون خريد ڪرڻيون ٿيون پون.
انهيءَ ڌن کي ڪمائڻ لاءِ پون ٿا انيڪ مصيبتون سهڻيون
ٿيون پون، پر تنهن هوندي به انهيءَ کي رکڻ ۾ ڪهڙي
شانتي آهي! جي ڀتڪن ۾ ٿا رکون ته انهن جي ڪٽجڻ جو
ڊپ آهي. ڪڏهن انڪم ٽيڪس وارن جو ڀؤ ۽ فڪر لڳو
رهي ٿو ۽ جي يارن دوستن کي ٿا ڏيون ته چنتا ٿي ستائي ته
متان واپس نه ڪن. وري جڏهن اها دولت هلي ٿي
وڃي ته خوب مصيبتن ۽ چنتائن ۾ ڦاسائي ٿي وڃي. ڪڏهن
ڊاڪٽرن جي فين ڏيڻ ۾ نڪري ٿي وڃي ته ڪڏهن مقدمن
جي خرچن ۾ ختم ٿي وڃي ٿي. هيترن ڏکن ۽ تڪليفن سان
ڪمائي ويٺي پوءِ به سک نه ڏنائين. ان جي وڃڻ ڪري
هيڪي سوڀر جا ڏک پوڻا ٿا پون انهن جي ڳالهه ٿي
ڪهڙي ڪجي! گرو نانڪ صاحب جن فرمائين ٿا:
"پاپان باجهون هووي ناهين، موئان ساٿ نه جائي."
وري خيال ڪرڻو ته شايد دنيا جي عيش عشرت ۾ سک
هوندو ۽ اسين شراب ڪباب جي لذتن ۾ لڳي ٿا وڃون، پر
اهي به اسان جي من کي تباه ڪري بيمارين ۾ ڦاسائي ٿيون
ڇڏين. ڪڏهن اسين حڪومت جي نشي ۾ سک ٿا ڳولهيون
۽ سياسي ليڊر ٿيڻ جو شوق ٿو لڳي. جنهن وقت لوڪ

اسانکي مان وڏائي ڏيـن ٿا، اسان جا جلوس ۽ سرگسو
ڪيون ٿا، اخبارن ۾ اسانجي ساراه ڪن ٿا ته اسانجو من ڦولـ
نه ٿو سمائي. پر انهن ليڊرن جي حالت به روز پڙهون ٿا جو
راتو رات حڪومت جو تختو بدلجي وڃي ٿو ۽ مخالف پارٽي
جو زور وڌي وڃي ٿو. پوء انهن ساڳين ئي ليڊرن کي
ڪڏهين گوليءَ جو شڪار ڪري ٿا ڇڏين ته ڪڏهين ڦاسيءَ
جي تختي تـــي ٿا چاڙهين، ڪڏهين جيل ۾ ٿا وجهن ته
ڪڏهين انهن جـــي اخبارن ۾ مٽي پليت ٿـا ڪن. جنهن
حڪومت جـي نشي ۽ دنيا جي مان وڏائيءَ ۾ سک ڳولهڻ
جي ڪوشش ڪئيسين، اهائي اسانجي واسطي دک جو ڪارڻ
ٿي پيئي. گورو نانڪ صاحب جن فرمائين ٿا:
”سک مانگت دک آ گل هوئي.“
مطلب ته هن دنيا ۾ اسان ڪڏهين به سک ۽ شانتي حاصل
نه ڪري سگهنداسين. هـي جيڪو ٿـورو ڪجهه سک نظر
اچي ٿو سو به وقت پئي دک ۾ بدلجي وڃي ٿو. سو مهاتما
پنهنجي آزمودي مان سمجهائين ٿا ته جيسين اسانجي آتما
پرماتما سان ميلاپ نه ڪندي تيسين سک ۽ شانتي حاصل
ڪري ئي نه سگهندي. ڌن دولت ۽ دنيا جي شڪلين مان
به اسان اولرو ئـــي عرصو سک شانتي پـائـي سگهنداسين
جيستائين اسانجو خيال مالڪ جي پڳتيءَ طرف هوندو. مثال
طور ڪو پار پنهنجي پيءُ جي آگر پڪڙي نمائش ۾ تماشو
ڏسڻ وڃي ٿو. هنکي نمائش ۾ هر چيز ڏاڍي خوبصورت ۽
سٺي ٿـي لڳي. ڪٿي بجليون ٻـري رهيون آهن ته ڪٿي
قسمين قسمين کيل ٿي رهيا آهن ۽ ڪٿي واندرڪن ۽ مٺاين
سان سجايل دوڪان آهن. پار سمجهي ٿو ته هنکي اها خوشي
نمائش جي ساز و سامان مان ملي رهي آهي. پر جيڪڏهن
غلطيءَ وچان هن کان پـيءُ جو هٿ ڇڏائجي ٿو وڃي ته هو

پرماتما هڪ آهي

سيني مهاتمائن جو اهو ئي تجربو آهي تہ جنهن مالڪ کي اسين ملڻ چاهيون ٿا اهو هڪ پرماتما آهي. ائين ناهي تہ هندن جو هڪڙو تہ مسلمانن يا سکن ۽ عيسائين جو ڪو ٻيو پرماتما آهي. گورو نانڪ صاحب فرمائين ٿا:

”ايڪ پتا ايڪس ڪي هم بالڪ،
سينان جيئان ڪا ايڪو داتا.“

شيخ سعدي چوي ٿو:

”بني آدم اعضائي يڪ ديگر اند،
چو در آفرينش ز يڪ جوهر اند.“

يعني سڀ انسان هڪ ئي جوهر مان پيدا ٿيا آهن ۽ هڪ ٻئي جا پاسا آهن. جيڪي اسين جيو اسين دنيا ۾ ڏسي رهيا آهيون، انهن سيني کي پيدا ڪرڻ وارو هڪ ئي پرماتما آهي. مسلمان فقير ان پرماتما کي رب العالمين سڏين ٿا يعني تہ ساري عالم جو هڪ ئي رب آهي ۽ شروع کان اهو پرماتما هلندو اچيتو. ائين ناهي تہ پهريائين ڪو ٻيو پرماتما هو ۽ هاڻي ڪو ٻيو. گورو نانڪ صاحب چئي فرمائين ٿا:

”جگ جيون ساچا ايڪو داتا.“

يعني تہ ساري جڳ کي جيون ڏيڻ وارو هڪ ئي داتا آهي ۽ اهو لافاني آهي. هو مرڻ ۽ جمڻ جي چڪر ۾ نہ ٿو ڦاسي. جپ صاحب جي شروع ۾ ئي گورو نانڪ صاحب بلڪل چٽيءَ طرح فرمائين ٿا:

”ايڪو ستنام ڪرتا پرک“

”آد سچ، جگاد سچ، هٺ ڀي سچ، نانڪ هوسي ڀي سچ.“

يعني تجربو ڪندي مونکي پنهنجي اندر ۾ هڪ اهڙي شڪتي حاصل ٿي آهي جا آد جگاد کان هلندي آئي آهي ۽ جيڪا ڪڏهن بہ ناس يا فنا نہ ٿي ٿئي. اهو

هڪ پرماتما آهي جنهنجا دوارين انيڪ نالا ۽ ماڻهن پيار ۽
اڇي ڪري رکيا آهن. اُن مالڪ ڪانسواءِ جيڪي ٻه اسين
اکين سان ڏسون ٿا، اهو سڀ ناس ۽ فنا ٿي ويندو. ڪابه
چيز هميشه استر يعني هميشه رهڻ واري ناهي. گرو نانڪ
صاحب فرمائين ٿا:

"هر ان سڀ ڪجهه ميلا سنتو"

....

"ٻر نارائڻ، ٻر گرو، ٻر ساچا واپار."

اهڙي طرح ٻئي هنڌ لکن ٿا:

"ڪوڙ راجا، ڪوڙ پرجا، ڪوڙ سڀ سنسار،
ڪوڙ منڊپ، ڪوڙ ماڙي، ڪوڙ بيٺڻ هار.
ڪوڙ سونا، ڪوڙ روپا، ڪوڙ پهنڻ هار،
ڪوڙ ڪايا، ڪوڙ ڪپڙ، ڪوڙ روپ اپار.
ڪوڙ ميان، ڪوڙ بيبي کپ هووي خوار،
ڪوڙ ڪوڙي نيهون لڳا، وسريا ڪرتار،
ڪس نال ڪيجي دوستي، سڀ جڳ چلڻ هار."

فرمائين ٿا ته هي جو اسانجو شرير آهي اهو به ڪوڙ (فنا)
آهي ۽ اهڙيءَ ريت جنهن دنيا کي اسين پنهنجو ٺاهڻ جي
ڪوشش ڪريون ٿا، جنهن سان اسين نينهن لڳائي ويٺا
آهيون سا به ڪوڙ آهي. اُن پرماتما ڪانسواءِ دنيا جي ڪابه
چيز اسانجي دوستيءَ ۽ پيار جي قابل نه آهي ڇاڪاڻ ته
پرلوءِ ڪانسواءِ هر چيز ناس ٿي ويندي آهي. رکو هڪ مالڪ ٿي
آهي جو هميشه رهي ٿو.

ذات ۽ ڌرم

اُن مالڪ جي ڪابه قوم، مذهب يا ملڪ ڪونهي.
نڪي اُن مالڪ جي ڪا ذات پات يا رنگ روپ آهي.
گرو ارجن صاحب سمجهائين ٿا:

"ورن جات چهن نهن ڪرئي،
سڀ حڪمي سرشت اپائندا."

جنهن پرماتما پنهنجي حڪم سان هن سرشٽيءَ جي رچنا ڪئي آهي، جيڪڏهين اُن جو ڪو رنگ روپ يا ذات پات ناهي ته اسانجي آتما جي ذات پات ڪيئن ٿي سگهي ٿي؟ ڇاڪاڻ ته اسانجي آتما به اُن پرماتما جي انس آهي ۽ اُن مان ٿي نڪتي آهي ۽ ان ۾ ئي وڃي سمائجڻ چاهي ٿي. ڪنهن به مهاتما جي باڻيءَ جي چڱيءَ طرح ڪرج ڪندا سين ته ڏسڻ ۾ ايندو ته هرهڪ مهاتما اسان جي خيال کي ذات پات، قوم مذهب ۽ ملڪ جي پيد ڀاو ڪان مٿي ڪيٽي، اسان ۾ مالڪ جي ڀڳتيءَ جو شوق ۽ پريم پيار پيدا ڪري ٿو. جڏهين سمنڊ جي ڪاهه ذات پات ڪونهي ته اُن جي قطري جي ڪهڙي ذات پات ٿي سگهي ٿي؟ جيڪڏهن سورج جي ڪاهه قوم يا ملڪ ڪونهي ته اُنجي هڪ معمولي ڪرڻي جي ڪهڙي قوم يا مذهب ٿي سگهي ٿو؟ هي سڀ ذات پات جا جهڳڙا انسان جا خود پيدا ڪيل آهن. پرماتما نه صرف انسان پيدا ڪيو آهي. اسان پاڻ کي ذات پات، قوم، مذهب ۽ ملڪ جي فرقن ۾ ورهائي ڇڏيو آهي ۽ هڪ ٻئي جي پيد ڀاوَ ۾ ڦاسي پيا آهيون. گورو نانڪ صاحب جن فرمائين ٿا:

”جتي ليکا منگيئي، تتي ديهه جات نه جائي.“

[...] جڏهن هنڌ اسان جي ڪرمن جو حساب ڪتاب ٿيندو اُتي اسانجي ذات پات جي پڇا ڳاڇا ڪونه ٿيندي ۽ نڪي [...]ان جو شرير اُتي پهچي سگهي ٿو. هيءَ شرير يا ته ساڙ[...]ڙيو وڃي ٿو يا مٽيءَ ۾ پوريو وڃي ٿو. ان ذات پات، قوم ۽ [...]هب جو تعلق ته هن شرير سان هئي ئي رهجي وڃي ٿو [...]خر ۾ ڪنهن جي ذات پات جلي وڃي ٿي ۽ ڪنهن جي [...] ۾ دٻجي وڃي ٿي. اهڙيءَ طرح ڪبير صاحب به [...]ي ٻاڻيءَ ۾ اُپديش ڪن ٿا:

”[...]ت پات پڇي نه ڪوئي، هرڪو ڀڄي سو هرڪا هوئي.“

يعني اوهان جي ذات پاڪ ڪوڙ اچي ويندي. جو نه پرماتما جي ڀڳتي ڪري ٿو سو پرماتما جو روپ ٿيندي وڃي ٿو. جڏهن هند اسان جي ڪرمن جو حساب ڪتاب ٿيندو ائين ڪو اهو سوال نه ڪيو ويندو ته تون هندو هئين يا عيسائي هئين. هندستان ۾ آيو آهين يا آمريڪا يا آفريڪا ۾ آيو آهين. اُن هنڌ ته اسان جي ڀڳتي ڀاو، پريم ۽ عشق جو ئي قدر ٿيندو. اهڙيءَ طرح سائين ٻلي شاهه، جو ذات جو سيد هو ۽ مسلمانن ۾ هڪ وڏي ڏڙڪ مهاتما ٿي گذريو آهي، پنهنجي ڪلام ۾ لکي ٿو:

”عملان آلي هون نبيڙي، ڪڙيان رهڪيان جانان.“

جيڪي پنهنجي اعمالن ۽ ڪرمن تي ڌيان ڏين ٿا، اهي ئي پرماتما کي منظور ٿين ٿا. پر جي پنهنجي ذات پات جي غرور ۾ ڦاٿل آهن اهن جو مالڪ جي درگاهه ۾ ڪوبه قدر ڪونهي. ٽلسي صاحب به پنهنجي ٻانيءَ ۾ اهوئي سمجهائين ٿا:

”اونچ نيچ سب تر گئي سنت چرن لو لين،
جاتي ڪي ايمان سي ڊوبي پڙے ڪلين.“

جو ٻاڦ کي نيچ ڪري سمجهي ۽ جنهنجي اندر ۾ نمرتا ۽ عاجزي آهي، جو سنتن جي چرنن سان پيار رکيو ۽ انهن جي اپديش موجب هليو، سو هن ڀؤ ساگر مان پار پيو ٿو. پر جن کي پنهنجي ذات پات جو ايمان آهي سي هن ڀؤ ساگر ۾ غوطا کائين ٿا. قومن جون قومون ۽ مذهبن جا مذهب هن ذات پات جي ايمان ۾ ٻڏندا وڃن ٿا. اڳتي فرمائين ٿا:

”اڙي اڙالي پاهه ڪر، روم روم اهنڪار،
ستگرو کي پرچي نا، چارون ورن چمار.“

يعني وڏا ماڻهو پنهنجي پالي اهنڪار ۾ ٻڏي وڃن ٿا. صرف اهي مهان آهن جي ستگروءَ سان پريت ڪن ٿا. انهن

کانسواءِ چارئي ورن نيچ آهن. پلٽو صاحب ۾ اسانکي ائين
ٿي سمجهائين ٿا:

”پلٽو اونچي جات ڪا مت ڪوئي ڪري اهنڪار،
صاحب ڪي دربار ۾ ڪيول ڀڳتي پيار.“

يعني مالڪ جي دربار ۾ صرف ڀڳتي ۽ پيار جو ئي قدر
آهي. ڀڳتي ۽ پيار ئي اسانکي واپس وٺي وڃي مالڪ سان
ملائيندو. ڪوبہ من ۾ اهو ويچار نہ رکي تہ مان برهمڻ جي
گهر پيدا ٿيو آهيان تنهنڪري مان ئي رڳو پرماتما کي پائي
سگهندس يا مان هندو يا عيسائي ڄائو آهيان تنهنڪري
مان مالڪ سان ملي سگهندس يا ڪوئي اهو خيال ڪري تہ
مون نيچ ذات ۾ جنم ورتو آهي تنهنڪري مان مالڪ جي
ڀڳتي ڪري ئي نہ سگهندس. گورو نانڪ صاحب جن تہ
ذات پات جو ايتري قدر کنڊن ڪيو آهي جو فرمائين ٿا:

”بن نامي سب نيچ جات هئہ، وشٽا ڪي ڪيڙي هروين.“

جو مالڪ جي نام جي ڪمائي نہ ٿو ڪري اُن ڪان وڌيڪ
نيچ ذات وارو ڪير ٿي سگهي ٿو؟ چاڪاڻ تہ موت ڪانپوءِ هن
کي وشٽا يا گندگيءَ جو ڪيڙو ٿيڻو پوندو. وري فرمائين ٿا:

”جس نام ردي سوئي وڏ راجا،
جس نام ردي تس پوري ڪاجا.
جس نام ردي سو سب لي اونچا،
نام بنا ڀرم جوني مُوچا.
جس نام ردي سو جيون مڪتا،
جس نام ردي تس سب هي جگتا.“

پڻي هنڌ ۾ فرمائين ٿا:

”سبد وَسي سوئي جن اوچا، سچي آپ سما و نيڻان.“
....
”نانڪ هور پاتشاهيان ڪُوڙيان، نام رتي پاتشاهہ.“

جو انسان چولو حاصل ڪري مالڪ جي شبد يا نام کي پهچي من ۾ ڌاري ٿو، اندي وهندي شبد جي ڪمائي ڪري ٿو، اهڙي شخص سڀ ڪنهن اندر آهي جاڳائي ۽ ڏسڻي موت اهڙ سچي پرماتما ۾ سمائجي آهي. ان ڪري جيڪا مالڪ جي ذات آهي، قوم آهي، مذهب آهي يا ملڪ آهي، اهائي اسانجي آتما جي ذات پات آهي، قوم مذهب ۽ ملڪ آهي. انهيءَ هرهڪ مهاتما اسانجي خيال کي ننڍن ننڍن تنگدليءَ جي دائرن مان ڪڍڻ جي ڪوشش ڪندو آهي ۽ اسانجي اندر پرماتما جي سچي نام جي ڪمائي ۽ ڀڳتيءَ لاءِ شوق پيدا ڪندو آهي. /

پرماتما اسانجي اندر آهي

هرهڪ مهاتما پهنجو اهو تجربو ٻڌائي ٿو ته جيئن پرماتما کي اسين ڳولهڻ چاهيون ٿا ۽ جيئن مالڪ سان ملي اسانجي آتما هميشه لاءِ جمڻ مرڻ جي دکن کان ڇٽي سگهي ٿي، اهو پرماتما ڪٿي ٻاهر ڪونهي. اهو مالڪ هرهڪ جي سرير اندر براجمان آهي. جيسيڪي ته مليو پهنجي اندر ٿي مليو ۽ جيئن ڪي ته ملندو پهنجي اندر ٿي ملندو. ٿيهڪري مالڪ جي ملڻ لاءِ جيڪڏهن ڪا پرکڻ شالا (Laboratory) آهي جنهنجي اندر وڃي مالڪ جي ملڻ جي کوج ۽ Research ڪرڻي آهي ته اهو صرف اسانجو شرير آهي. هرهڪ مهاتما جو اهوئي اپديش آهي. گرو نانڪ صاحب ته فرمائين ٿا:

"اس ڪايا اندر جگ جيون داتا وسي،
سيا ڪري پرتپالا."

....

"سڀ ڪڇ گهر ۾ ٻاهر ناهين،
ٻاهر ڍولڍي سو ڀرم ڀلائين."

يعني جنهن پرماتما ساري جڳ کي زندگي بخشي آهي، هن دنيا جي رچنا ڪئي آهي ۽ جو پرماتما سڀ جو داتا آهي ۽ جو سڀني جي سنڀال ۽ رکوالي ڪري ٿو اهو پرماتما هن شرير ۾ رهيٺو، وري ٻئي هنڌ سمجهائين ٿا:

"اس گفا مهه آکت پنڊارا،
لس وچ وسي هر الک اپارا."

هيءَ جو اسانجو شرير آهي اهو نه رڳو آتما جي رهڻ جي غفا آهي پر اهو پرماتما جو الک ۽ اگم آهي سو ا.. هن غفا يعني شرير اندر آهي. وري ٻئي هنڌ لکن ٿا:

"ڪايا اندر آپ وسي، الک نه لکيا جائي،
من مک مگڌ ٻُجهي ناهين، ٻاهر ڀالن جائي."

اهو پرماتما شرير اندر ويٺو آهي ۽ اسين ان پرماتما کي ٻاهرين اکين جي ذريعي ٻاهر ڳولهڻ جي ڪوشش ڪريون ٿا. اهو اسانکي نظر ڪيئن اچي سگهندو. اسين من مک، گنوار ۽ نادان آهيون. جا وستو اسانجي گهر اندر آهي سا ٻاهر ڳولهي رهيا آهيون. ڪبير صاحب جن ٻ، اهوئي آزمودو آهي. فرمائين ٿا:

"جيئن تل ۾ تيل هئ، جيئن چقمق ۾ آگ،
تيرا پريتم تجهه مين، جاگ سڪي تو جاگ."

وري فرمائين ٿا:

"جيئن نينون ۾ پتلي، تيئن خالق گهٽ ماهين،
مورک لوگ جاني نهين، ٻاهر ڍُونڍن جائين.
جا ڪارن جگ ڍُونڍيا، سو تو هئ گهٽ ماهين،
پرد ديا ڀرم ڪا، تاتي سُوجهي ناهين."

جهڙيءَ طرح تلن ۾ تيل آهي ۽ پٿر ۾ آگ آهي اهڙيءَ طرح پرماتما ٻ اسانجي شرير جي اندر آهي. جيئن اکين جي

اندر ڀتلي آهي، ساڳيءَ طرح هن دنيا جي ٻاهرين وارو به
انهيءَ شرير اندر آهي. اسين لوڪ مورک آهيون، الله
آهيون ۽ پنهنجي شرير اندر ان مالڪ کي ڳولهڻ لئي ڪونه
ٿا ۽ هنڪي سدائين ٻاهر ڳولهڻ جي ڪوشش ڪريون ٿا.
جنهنجي ڳوليا ۾ اسين جهنگلن ۽ ٻيابانن ۾ ڀٽڪندا ڦرون ٿا،
مندرن ۽ مسجدن ۾ تلاش ڪندا ٿا رهون اهو پرماتما اسان
جي شرير اندر آهي. اسانجي ۽ مالڪ جي درميان ڀرم جو
پردو پيل آهي. جنهنڪري هو اسانکي نظر نٿو اچي. اهڙي
مهاتما چرنداس جن جو تجربو آهي ۽ هو فرمائين ٿا:
”دوڏ مد جوڙن گهيئه هئه، مهندي ماهين رنگ،
جتن ٻنا لکسي اهين، چرنداس لو ٻنگ،
جو جاني يا ڀيد ڪري اور ڪري پرواس،
سو اڀناشي هرسه هئه، چيتي سڪل ڪليس.“
اهڙيءَ طرح تلسي صاحب جن اڙ ٻيءَ ۾ دکني پاپا جي
نالي سان ڄاتا مشهور مهاتما ٿي گذريا آهن، پنهنجي اکڙيءَ
۾ فرمائين ٿا:
”ڪيون ڀٽڪتا ڦر رها، تو اي تلاش يار من،
راستا شاه رگ مين هئه، دلبر ٻي جاني ڪي ليئي.“
يعني اي پرماتما جي کوج ۾ ٻاهر ڀٽڪندو ڇو ٿو ڦرين؟
پرماتما هرهڪ جي شرير اندر آهي ۽ هن وٽ پهچڻ جو
رستو به پرماتما هرهڪ جي اندر ئي رکيو آهي. يسوع مسيح
۾ بائيبل ۾ اهين ٿي سمجهايو آهي:
"Kingdom of God is within you"
پلتو صاحب ۾ اهن ئي ابان ڪن ٿا:
”صاحب صاحب ڪيا ڪرى، صاحب تيري پاس.“
اهو پرماتما نه چوويهه ئي ڪلاڪ اسان سان گڏ رهيتو،
ڪنهنکي تو راتب ڏ پنهن ڳولهين، يعني نه اهو مالڪ
شرير جي اندر آهي.

گورو رامداس صاحب بہ فرمائين ٿا:

"سدا حضور دور نہ ڄاڻو، رچنا جن رچائي."

اهڙيءَ طرح دادو صاحب فرمائين ٿا:

"دادو جيو نہ ڄاڻي رام کو، رام جيو کي پاس،
گورو کي شبد وهہ ٻاهرا، تاني ڦري اداس.
دور ڪهي پو دور هئہ، رام رهيا ڀرپور
نئنون بن سوجهي نهين، تاني اوني ڪت دور.
ڪوئي دوڙي دوارڪا، ڪوئي ڪاشي جانهن،
ڪوئي متڙا کو چلي، صاحب گهٽ هي مانهن.
سب گهٽ ماهين رام هئہ، برلا بوجهي ڪوئي،
سوئي بوجهي رام کو، جو رام سنيهي هوئي."

ڇو ن ٿا تہ جنهن پرماتما دنيا جي رچنا ڪئي آهي، اهو چوويهہ ئي ڪلاڪ لوهان سان گڏ آهي. پر اسين دنيا جا جيو ديهہ ۽ شرير جي اندر وڃي ڪڏهين بہ پرماتما جي کوج ڪرڻ جي ڪوشش ڪونہ ٿا ڪريون. هميشہ انکي يا تہ جهنگلن ۽ پهاڙن ۾ ڳولهڻ جي ڪوشش ڪريون ٿا، يا گرنٿن ۽ پوٿين ۾ پائڻ چاهيون ٿا، يا سمجهون ٿا تہ هو گوردوارن، مندرن، مسجدن يا ديولين ۾ ئي ملي سگهندو. ڪڏهين خيال ايندو آهي تہ هو ڪٿي آسمان جي پنيان لڪي ويٺو آهي، ليڪن جنهن جاءِ تي اهو پرماتما آهي اُن هنڌ تہ تلاش ڪريون ڪونہ ٿا. گورو نانڪ صاحب فرمائين ٿا:

"گورمک هووي سو ڪايا کوجي، هور سب ڀرم ڀلائين."

يعني جيڪي مالڪ جا اصلي ڀڳت ۽ پيارا آهن ۽ جنکي ڪنهن سنت مهاتما جي صحبت ملي چڪي آهي، اهي پرماتما کي شرير ۽ ديهہ جي اندر ڳولهين ٿا. باقي سڀ دنيا جا جيو ڀرمن ۾ ڦاسي هيٺ ئي پيا ڀٽڪن. سائين

ٻلي شاھ فرمائين ٿا:

"ٻُلا شھہ اسان لوڪ نھين،
ٻن شھہ تين دوجا ڪڪ نھين،
ٻوڪڻ والي اک نھين،
تان جان جدائيان سھندي ھڪ."

ڪبير صاحب جن ته ڏاڍي زوردار لفظن ۾ اسانجي خيال کي انھن وھمن ۽ ڀرمن مان ڪڍڻ جي ڪوشش ڪئي آھي. ھو سمجھائين ٿا:

"ڪنڪر پٿر جوڙ ڪر، مسجد لئي چڻائي،
تان چڙھ ملا ٻانگ ڏي، ٻھرا ٿيا خدائي؛
ملا چڙھ ڪلڪاريا، الک نه ٻھرا ھوئي،
جس ڪارڻ تون ٻانگ ڏي، دل ھي اندر سوئي؛
تُرڪ مسيتي ھندو ديھري، آپ آپ ڪو ڌائي،
الک پرش گھٽ ڀيتري، تاڪو لکا نه جائي."

پٿر ۽ سرون ڪٺيون ڪري اسين مسجد يا مالڪ جي رھڻ جي جاءِ ٺاھيون ٿا ۽ انجي ڪرڻي تي چڙھي ملان وڏي آواز سان ٻانگ ڏيئي پرماتما کي پڪاري ٿو ڄڻڪ پرماتما ٻوڙو آھي ۽ اسانجو آواز ھن تائين پھچي ئي نٿو. ڪبير صاحب سمجھائين ٿا ته، اي ملان، خدا ٻوڙو ناھي. اھڙو چلائڻ جي ضرورت ناھي. جنھن خدا جي واسطي تون اھڙا زور زور سان رڙيون ٿو ڪرين اھو ته تنھنجي اندر ئي موجود آھي. مسلمان ان خدا کي مسجدن ۾ ڳولھين ٿا ته ھندو مندرن ۾ ان پرماتما کي ڳولھي رھيا آھن. سک ۽ عيسائي وري گردوارن ۽ ديولين ۾ ان مالڪ جي تلاش ڪري رھيا آھن. ليڪن اھو الک پرش ته ھنجي شرير ۾ ئي وسي ٿو ۽ شرير اندر ئي ملندو. اھڙي طرح تلسي

صاحب ۾ سمجهائين ٿا:

”نقلي مندر مسجدون ۾ جائي صد افسوس هئ،
قدرتي مسجد کا ساڪن، دک اتاني ڪي لئي.“

سائين بلي شاھ ڪيترو نہ ئي ڏڙڪ فرمائين ٿا:

”پٽ نمازان چڪر روزي ڪلمي دي سر سياهي،
بلي نون شهه اندرون مليا، ڀلي ڦري لوڪائي.“

وري ٻئي هنڌ فرمائين ٿا:

”بيد قران پڙھ پڙھ ٿڪي،
سجدي ڪردان گهس گئي متي،
نہ رب تيرٿ نہ رب مڪي،
جس پايا تس دل وچ يار.“

کهڙي نہ افسوس جي ڳالھ آهي تہ جيڪي جايون اسان پرماتما جي رهڻ لاءِ ٺاهيون آهن، اسين اُنهن هنڌن تي پرماتما جي تلاش ڪري رهيا آهيون پر جنهن شرير ۾ پرماتما ويٺو آهي، اهو شرير تہ مالڪ جي ڳولا ۾ رات ڏينهن دک ڀوڳي رهيو آهي. جيڪڏهن ڪو سچي ۾ سچو گردوارو، مندر يا مسجد يا ديول آهي تہ اهو صرف اسانجو پنهنجو شرير آهي. اِها جاءِ پرماتما پنهنجي رهڻ لاءِ خود ٺاهي آهي؛ اُن جي اندر ئي هو پاڻ ويٺو آهي. ڪبير صاحب جو فرمان آهي:

”سب گهٽ پورن پور رهيا هئ، آد پرش نرباني.“

سينٽ پال ۽ هن شرير کي زنده پرماتما جو مندر ڪري بيان ڪيو آهي يعني تہ اهو مندر جنهنجي اندر زنده خدا رهي ٿو. رشين منين ۽ هن شرير کي نر ناراڻي ديهه ڪري ڪوٺيو آهي. اها ديهه جا پرماتما خود پيدا ڪئي آهي؛ جنهنجي اندر اهو پرماتما خود ويٺو آهي؛ ان ديهه جي اندر ئي اسانجي آتما پرماتما کي پائڻ جو فخر حاصل ڪري

هزارن جي تعداد ۾ ڪيرائڻ ۽ ناس ڪرڻ جي ڪر
ڪريون ٿا. ڪبير صاحب فرمائين ٿا:

”هندو ڪهت هئہ رام همارا، مسلمان رحمانا،
آپس ۾ دونو لڙي مرت هئہ، مرم ڪوئو نهين جانا.“

اتهاس ٻڌائي ٿو تہ انڪري ڪيتريون نہ جنگيون ٿيون
آهن ۽ ڪيتري نہ خون خرابي ٿي آهي. ڪيترا ٻار يتيم ٿيا
آهن ۽ ڪيتريون عورتون وڌوائون ٿيون آهن ۽ پوءِ اسين ان ۾
فخر وٺي پاڻکي مذهب جا رکوالا سمجهون ٿا، پاڻکي ڌرم
جا شهيد سڏايون ٿا. جيڪڏهين هڪبئي کي قتل ڪرڻ
سان ۽ خدا جي خلقت جو خون وهائڻ سان ئي پرماتما ملي
سگهي تہ ان کان سستو سودو ۽ آسان طريقو ٻيو ڪهڙو ٿي
سگهي ٿو؟ پر اسانجو اهو خيال غلط آهي. جنهنجو پرماتما
سان پيار آهي اهو پرماتما جي خلقت ۽ مخلوق سان بہ پيار
ڪري ٿو. جڏهين پرماتما هڪ آهي ۽ ان پرماتما ئي سيني
کي پيدا ڪيو آهي ۽ هرهڪ جي اندر هو پاڻ وينو آهي ۽
هرهڪ کي پنهنجي اندر ئي ان پرماتما جي کوج ڪرڻي
آهي، پوءِ جيڪو ڪنهن سان نفرت ٿو ڪري تہ هو
پرماتما سان نفرت ٿو ڪري. جيڪڏهين ڪا قوم ٻيءَ قوم
کي ٻرو ڀلو ڪوٺي ٿي ۽ ڪو مذهب ٻئي مذهب وارن جي
خون جو پياسي آهي تہ منهنجي خيال موجب ان قوم ۽ مذهب
اندر اڃا مالڪ جي ماڻ جو شوق ۽ پيار پيدا ٿيو ئي
ڪونهي ڇاڪاڻ تہ جنهنکي ان پرماتما سان پيار آهي اهو
پرماتما جي مخلوق سان بہ ضرور پيار ڪندو. جي
ن ڪنهن سان نفرت ڪريون ٿا تہ اسين ان پرماتما سان
نفرت ڪري رهيا آهيون جو ان جي اندر وينو آهي ۽
هنکي پيدا ڪيو آهي. گرو نانڪ صاحب فرمائين ٿا:

”جيا جنت سڀ تسدي، سڀنا کا سوئي،
مندا ڪس نون آکيئي، جو دوجا هوئي.“

[illegible] پرماتما، [illegible] دنيا [illegible] ڪيا
[illegible] هرهڪ جي اندر [illegible] آهي. [illegible]
[illegible] اندر [illegible] پرماتما [illegible]
[illegible]، [illegible] ڪبير
[illegible]

"[illegible] سڀ [illegible]،
[illegible] ڪڙن [illegible]."
[illegible] لکيو:

"That was the true light which lighteth
Every man that cometh into the world."
(St. John 1:9)

[illegible] هرهڪ انسان [illegible] اهڙي [illegible]
[illegible] روشن ڪري ٿي.
[illegible] ان پرماتما [illegible] هرهڪ جي اندر
آهي. [illegible] آهي [illegible] آهي. سڀ پنهنجي
[illegible] رهيا آهن.
[illegible] ان پرماتما جي کوج ۽ تلاش
[illegible] اندر [illegible]
[illegible] آهي.

[illegible] جي [illegible]

[illegible] پرماتما هرهڪ
جي اندر آهي [illegible]؟ اسان جي اندر
[illegible] آهي ۽ [illegible] اندر مان
[illegible]؟ [illegible] فرمائين ٿا:
"[illegible]، [illegible] ڪري پالي،
[illegible]، وڃ [illegible] پالي."
[illegible]

آهي. ليڪن پاڻ ۾ ميلاپ ٿي نه ٿيو اٿن يعني نه آتما ۽
شرير اندر آهي ۽ پرماتما به شرير اندر آهي. پر نه ڪڏهين
آتما پرماتما جو درشن ڪيو ۽ نه ڪڏهن سهاڳڻ ٿي. وري
پاڻ ئي جواب ٿا ڏين ته پرماتما برابر اسانجي شرير اندر آهي
پر اسانجي ۽ مالڪ جي وچ ۾ "هومي" جي وڏي زبردست
رڪاوٽ آهي. گورو نانڪ صاحب فرمائين ٿا:

"هون وچ آيا، هون وچ گيا،
هون وچ جميا، هون وچ مرا،
هون وچ دتا، هون وچ ليا،
هون وچ کتيا، هون وچ گيا،
هون وچ سچيار ڪوڙيار،
هون وچ سورگ نرک اوتار."

وري فرمائين ٿا:

"جيون مڪت سو آکيئي، جس وچون هومي جائي."

وري اُپديش ڪيئا:

"هومي ديرگهه روگ هئه، دارو ڀي اِس مانهه،
ڪرپا ڪري جي آپڻي، گورو ڪا سبد ڪمانهه."

يعني اسين جيتري ئي مڪتي پائي سگهون ٿا جي اسانجي
اندر مان هومي جي رڪاوٽ دور ٿي وڃي. گورو امرداس
صاحب فرمائين ٿا:

"هر جيو سچا اونچو اونچا، هومي مار ملاوڻهار."

يعني اهو پرماتما لافاني آهي يعني سچکنڊ جي رهڻ وارو
آهي. پر جيسين هومي جي رڪاوٽ دور نه ڪنداسين ليسين
اُن پرماتما سان ملي نه سگهنداسين. دادو صاحب به
سمجهائين ٿا:

"دادو دعويٰ دور ڪر، اِن دعويٰ دن ڪات،
ڪيتي سودا ڪر گئي، پساري کي هات."

اي ٻادوا! دنيا ۾ ڪبهن ٻه چيز جي دعويٰ نه ڪر، تنهنجو هن دنيا ۾ ڪجهه ڪونهي. هي سڀ ڪجهه اُن پرماتما جو آهي. انکي پرماتما جو ئي سمجهه. انهن ٻڌارن کي پنهنجي ٻالڪا جي ڪوشش نه ڪر ڇاڪاڻ ته اهي نه ڪڏهن ڪڏهن ڇڏيا آهن ۽ نه ڇڏي سگهن ٿا. دنيا ۾ وڏا وڏا راجائون مهاراجائون هن سنسار کي پنهنجو ڄاڻيندي ڄاڻيندي هليا ويا پر هيءَ دنيا انهنجي نه ٿي سگهي. اِها اسانجي هرمي يا ممتا ئي آهي جا ٻار ٻار اسانکي هن دنيا جي ٻنڌڻن ۾ آڻي ٿي. ڪرائيسٽ به بائيبل ۾ فرمايو آهي:

"And again I say unto you, it is easier for a camel to go through the eye of a needle, than for a rich man to enter into the Kingdom of God."

(Mathewes 19 : 24)

يعني مان وري اوهانکي چوان ٿو ته پرميشور جي راڄ ۾ ڌنوان جي وڃڻ کان اُٺ جو سئيءَ جي ناڪي مان نڪرڻ سولو آهي ڀلي شاهه جو به اهڙو ڪلام آهي:

"دوني دور ڪروڪوني شور نهين،
ايهه لوڪ هندو ڪوئي هرر نهين،
سب ساڌ لکر ڪوئي چور نهين،
هري گهٽ گهٽ بيچ سمايا هي."

اهڙيءَ طرح ڪبير صاحب به فرمائين ٿا:

"ڪام ڪڍي ڪروڌ نه جائي، ڪروڌ ڪڍي لو لوڀا،
لوڀ ڪڍي اهنڪار نه جائي، مان وڏائي شوڀا."

هرميءَ ڇا آهي؟ هي جو سڀ ڌيهان اسين سمجهون ٿا ته هيءَ منهنجو اولاد آهي، هيءَ منهنجي جائداد آهي، هيءَ منهنجي دولت آهي. اهو سڀ ڪجهه حقيقت ۾ اُن پرماتما جو آهي. اسين پنهنجو ٻاٻا کي اُن پرماتما کان الڳ سمجهون

وڃنا آهيون ۽ انهن پدارٿن کي پنهنجو ڪرڻ جي ڪوشش ڪري رهيا آهيون، ليڪن اهي اڄ تائين نه ڪنهن جا ٿيا آهن ۽ نه ٿي سگهندا. پر جڏهن انهن کي اسين پنهنجو ڪرڻ جي ڪوشش ڪريون ٿا ته اهي اسانکي پنهنجي موهه ۾ ڦاسائي رکن ٿا ۽ انهن پدارٿن ۽ شڪلين سان اسانجو اهڙو ته پيار ٻڌجي ٿو وڃي جو رات ڏينهن سپنا به انهن جا ٿي اچڻ شروع ٿين ٿا ۽ موت جي وقت انهن جون ٿي شڪليون اسانجي اکين اڳيان سئنيما جي پردي وانگر ڦرڻ شروع ڪن ٿيون. جنهن طرف به اسانجو خيال موت جي وقت وڃي ٿو، اسان دنيا جا جيو اُن طرف ٿي وهي وڃون ٿا. اهو دنيا جي شڪلين ۽ پدارٿن جو موهه ئي آهي جو اسان مان هرهڪ کي بار بار هن ديهه جي بندڻن ۾ ڇڪي آڻي ٿو. ڪرائيسٽ به بائيبل ۾ سمجهائي ٿو:

"And man's foes shall be they of his own household." (Matthew 10 : 36)

ته انسان جا ويري اُنجي گهر وارا ئي ٿيندا آهن. وري اڳتي ٻڌائين ٿا ته اسانجا سچا رشتيدار ڪير آهن:

"For whosoever shall do the Will of my Father which is in Heaven, the same is my brother and sister, and mother. (Matthew 12 : 50)

جو به منهنجي سرڳ واري پتا جي اڇا انوسار هلي اهو ئي منهنجو ڀاءُ، ڀيڻ ۽ ماءُ آهي

اسانجو من

دنيا جي شڪلين ۽ پدارٿن سان موهه ڪير ٿو ڪري؟ — اهو اسانجو من ئي آهي جو انهن شڪلين ۽ پدارٿن سان موهه لڳائي ويٺو آهي. انڪري جيڪڏهين آتما ۽ پرماتما جي

وچ ۾ ڪا رڪاوٽ آهي يا ڪو پردو آهي نه اهو صرف
اسانجي من جو پردو آهي. ان لاءِ گرو نانڪ صاحب پنهنجي
باڻيءَ ۾ لکن ٿا:

”نانڪ من جيتي جڳ جيت.“

جيڪڏهين اسين پنهنجي من کي قابو ڪندين ته اسين
سڄيءَ دنيا جي مالڪ واري کي هٿ ڪري سگهنداسين.
جيڪڏهين اسانجو دنيا ۾ ڪو به دشمن آهي ته اهو صرف
اسانجو من ئي آهي. هيءُ ڪڏهن ڪنهنکي پنهنجو نه ڪري
۽ ڪنهن کي پرائو نه سمجهي. چڱيءَ طرح ويچار ڪري
ڏسو. هي صرف اسانجو من ئي آهي جنهنجي تابع ٿي اچي
قوم قوم جي دشمن آهي ۽ مذهب مذهب جو دشمن آهي.
هڪ ملڪ ٻئي ملڪ کي تباهه ڪرڻ چاهي ٿو ۽ ڀاءُ ڀاءُ جو
منهن ڏسڻ نٿو چاهي. هڪبئي جي گلي ڪٽڻ جون رٿون
هميشه پيا سوچيون. هي جيڪي ڪجهه اسان کان ڪرائي
رهيو آهي اهو اسانجو من ئي آهي. تنهنڪري جيسين اسين
پنهنجي من کي قابو نٿا ڪريون تيسين پرماتما سان ملڻ جي
لائق ڪيئن ٿي سگهنداسين!

من کي قابو ڪرڻ جو مطلب ڇا آهي؟ جهڙيءَ طرح
اسانجي آتما ان پرماتما جي انس آهي اهڙيءَ طرح من ته
ڪا گهٽ چيز ناهي. من برهم جي انس آهي. ترڪٽيءَ جي
رهڻ وارو آهي پر هت اچي مايا جي جار ۾ ڦاسي پنهنجو
ملڪ ڀلائي ويٺو آهي. هت اچي هن آتما جو ساٿ پڪڙيو
آهي. روح ۽ من جي ڳنڍ ٻڌجي وئي آهي. جيسين آتما
[illegible] نه ڇڏيندي تيسين هوءَ پنهنجي ڀاڳ جي ڄاڻ
[illegible] سگهندي ۽ نه وري هوءَ پنهنجي اصل يعني پرماتما
[illegible] ٿي سگهندي. آتما من جو ساٿ تڏهن
[illegible] من برهم يا ترڪٽيءَ ۾ واپس وڃي

پنهنجي لڪائي ڇڏيندو. اسانکي جيڪا به ڪوشش ڪرڻي آهي سا اِها ته روح ۽ من جي ڳنڍ کلي. ان لاءِ سقراط به چيو آهي ته "پنهنجو پاڻ سڃاڻ" "Know Thyself". اِهو گورو نانڪ صاحب به سمجهائين ٿا:

"سو جن نرمل جن آپ پڇاڻا."

اهوئي شخص نرمل ۽ پوتر آهي جو پنهنجو پاڻ سڃاڻي ٿو. ڪبير صاحب به ائين ٿي فرمائين ٿا:

"ساڌو ستگورو الک لکايا جب آپ آپ درسايا."

سوامي جي مهاراج به فرمائين ٿا:

"آپ آپ ڪو آپ پڇانو، ڪها اور ڪا نيڪ نه مانو."

پنهنجو پاڻکي ڄاڻڻ جو مطلب اِهو آهي ته اسانکي من مايا جي حد کان پار وڃڻو آهي. اسان کي پنهنجي آلما تان ٽيئي پردا (استول، سوکيم ۽ ڪارڻ) لاهڻا آهن ۽ رجو گڻ، تمو گڻ ۽ ستو گڻ يعني ٽنهي گڻن کي پار ڪرڻو آهي. پوءِ وڃي پنهنجي پاڻ جو پتو لڳندو ۽ پنهنجي اصليت جي خبر پوندي. اسانجي آلما ته بلڪل نرمل، پوتر ۽ پاڪ هئي پر من جو سات ڪرڻ جي ڪارڻ اُئي گندي ۽ پتت ٿي چڪي آهي. مثال طور بادلن ۾ پاڻي کهڙو نه صاف ۽ سنو هوندو آهي، پر جنهن وقت اُهو پاڻي برسات بڻجي زمين تي ڪري ٿو ته کهڙو نه گندو بڻجي پوي ٿو ايتري قدر جو اُن مان بدبوءِ اچڻ شروع ٿئي ٿي. هو پنهنجي اصليت کي صفا ڀلائي وهي ٿو ۽ پنهنجو پاڻ کي گندگيءَ جو روپ سمجهڻ شروع ڪري ٿو. پر جڏهين اُن گندگيءَ کي سج جي تپت لڳي ٿي ۽ اُهو پاڻي ٻڦار بڻجي اُن گندگيءَ کي ڇڏي ٿو تڏهين اُن کي پنهنجي پاڻ جي خبر پوي ٿي ته هو ته پاڻ ڇا آهيان. جنهن وقت هنکي پنهنجي پاڻ جي ڄاڻ ٿي ته پوءِ هو پنهنجي اصليت متعلق سوچي ٿو ۽ پوءِ

آسمان جي اندر سڌو بادلن ۾ وڃي، پنهنجي اصل ۾ سمائجي لڳو. اسانجي آتما جي حالت به اهڙي آهي ڇاڪاڻ جو اِها مايا جي ڄار ۾ ڦاسي من جي اڏين ۾ ڇڪي آهي ۽ من اندرين جي پوڄن ۽ ٻڌن جو عاشق ٿي چڪو آهي ۽ جيڪي جيڪي ڪرم من ڪري ٿو انجو نتيجو من سان گڏو گڏ آتما کي به ڀوڳڻو پوي ٿو. جيستائين آتما من جو ساٿ نه ڇڏيندي تيستائين اها پنهنجي اصل جي اندر سمائجڻ جي لائق نه ٿيندي. مهاتما چرنداس جن فرمائين ٿا:

”اندرين کي بس من رهي، من کي بس رهي بڌ،
ڪهو ڏيان ڪئسي لڳي، ايسا جهان ورڌهه.“

اڄليءَ جو هڪ تيز بلب ڪيترين به روشنيءَ وارو جو نه هجي پر جيڪڏهين ان جي مٿان ڪارو ڪپڙو ويڙهڻ شروع ڪبو ته سندس روشني گهٽجي نيٺ ڪم ٿي ويندي. اهو بلب جتي به ڪٽي ويندا سين ته اتي اونده ئي اونده هوندي. جئين جئين اسين ان بلب تان ڪاري ڪپڙي جا تهه لاهيندا ويندا سين تئن تئن ان مان روشني ۽ پرڪاش ظاهر ٿيڻ شروع ٿيندو ۽ جڏهين سمورا تهه ان بلب تان لهي ويندا ته انجو پرڪاش پوريءَ طرح ظاهر ٿيندو. اهڙي طرح جئن جئن اسان جي آتما من جو ساٿ ڇڏيندي ويندي يا من جا پردا ان تان لهندا ويندا تئن تئن هوءَ پنهنجو پاڻ کي سڃاڻڻ جي لائق ٿيندي ويندي. انڪري چيو ويو آهي ته پرماتما جي گيان کان پهرين آتم گيان ضروري آهي.

هاڻي اسان کي جيڪا به ڪوشش ڪرڻي آهي يا ڪرڻ طريقو سرچڻو آهي اهو من کي قابو ڪرڻ جو ٿي سرچڻو آهي. من کي واپس اُرهر يعني ترڪٽيءَ ۾ وڃي وڃڻ جو ٿي سرچڻو آهي. هرهڪ مذهب جو اهو ئي مقصد آهي. اسين دنيا جا جيو پنهنجي پنهنجي عقل موجب من کي قابو ڪرڻ لاءِ

وس ڪرڻ لاءِ هزارين طريقن سان ڪوشش ڪريون ٿا.
جپ تپ ڪريون ٿا، پوڄا پاٺ ڪريون ٿا، گرنٿ پوٿيون
۽ ويد شاستر پڙهون ٿا، دان پن ڪريون ٿا ۽ ڪيئين قسمن
جا هون يگيه به ڪريون ٿا. ايتري قدر جو گهر ٻار ڇڏي
جهنگلن ۽ پهاڙن ۾ وڃي لڪون ٿا. اِهي سڀ ساڌن ۽ طريقا
صرف من کي وس ڪرڻ لاءِ ڪريون ٿا. اسين هٺ ڪرم
جي ذريعي، پنهنجي خيال کي دنيا کان موڙڻ جي ڪوشش
ڪريون ٿا. پر ڇاڪاڻ ته اسانجو خيال ٻيءَ ڪنهن به بهتر
شيءِ سان جڙيل ڪونه ٿو، تنهنڪري دنيا اندر ئي ڀٽڪڻ
شروع ڪري ٿو. دنيا مان زبردستيءَ پنهنجي خيال کي -
ڪڍڻ ائين آهي جئن ڪنهن زهريلي نانگ کي ٽوڪريءَ
۾ بند ڪجي. جيترو عرصو هو ٽوڪريءَ ۾ بند هوندو اسين
اُن نانگ جي زهر ۽ ڏنگ کان بچيل رهنداسين. پر جڏهن
به هنکي ٻاهر نڪرڻ جو وجهه ملندو ته هو ڏنگ ضرور
هڻندو، ڇاڪاڻ ته پنهنجي عادت کان باز نه ايندو. انڪري
ڪنهن نانگ کي ٽوڪري اندر بند ڪرڻ سان اسين هميشه
لاءِ اُنجي زهر کان ڇٽي نٿا سگهون. اسان کي پنهنجي جان
جو خطرو لڳو ئي رهندو. پر جيڪڏهن اُن نانگ کي
پڪڙي اُنجي زهر جي ٿيلهي ئي ڪڍي ڇڏيون ته اُهو
نانگ نقصان پهچائي ڪونه سگهندو ۽ نڪي ڏنگ هڻي
سگهندو ۽ اسين هميشه لاءِ اِن خوف تي پونداسين پوءِ چاهي
اسين اُن نانگ کي پنهنجي گلي ۾ وجهي گهمون ته به ڪجهه
ڪري نه سگهندو. اهڙيءَ طرح اسين جڏهن ٻارن ٻچن کي
تياڳي جهنگلن ۽ پهاڙن ۾ وڃي ٿا لڪون يا گرنٿ پوٿيون ۽
ويد شاستر پڙهون ٿا ته ائين ٿا سمجهون ته جڻ اسان جو من
اسان جي قابوءَ ۾ اچي ويو آهي يا وس آيو آهي. پر وري
جڏهن دنيا جو مقابلو ڪرڻو پوي ٿو ته اُهيئي خواهشون ۽

لشڪرن جي اسانجي اندر دهڙن پيون هيون سي اسانکي
اڳرين ٿي لتاڙڻ شروع ڪن ٿيون. بلڪ حقيقت ۾ اها آهي
ته ساڌارڻ انسان کان به اسانجي حالت بدتر ٿي پوندي
آهي. جيترو به اسين ڪنهن چيز کي دٻايون ٿا اوترو اها وڌيڪ
اڀڪر ٿي ڪاٿي. زبردستي من کي قابو ڪرڻ ائين آهي
جئن پولنڊ ڪرڻ مٿان رک وجهڻ. ڏسڻ ۾ ائين ايندو آهي
ته باهه وساميل آهي، پر جنهن وقت اوري ۾ هوا لڳي ٿي ته
رک اڏامي وڃيئي ۽ باهه ڀڙڪو کائي ٻري پوي ٿي.
اهڙيءَ طرح جڏهين پرڪن ۽ وشين جي آنڌي يا طوفان اچيتو
ته من وري جاڳي اٿي ٿو ۽ وس کان ٻاهر نڪري وڃي ٿو ۽
اڳي کان به زور ٺاهي وڃي ٿو. زبردستيءَ من کي قابو ڪرڻ
ائين آهي جئن اسين ڪنهن بدمعاش کي پوليس جي حوالي
ڪندا آهيون. جيستائين اهو بدمعاش پوليس جي حوالات ۾
بند آهي اوترو عرصو اسين هن جي شرارتن ۽ بدمعاشين کان
ضرور بچيل رهون ٿا پر جنهن وقت پوليس هنکي آزاد ڪري
ٿي ته هو وري ساڳيون ٽپايون ۽ شرارتون ڪرڻ شروع ڪري
ٿو. پر جيڪڏهن ان بدمعاش کي اسان پوليس جي حوالي
ڪرڻ بجاءِ سمجهائي بجهائي هڪ شريف انسان بڻايون ته
جيڪر اسين هميشه لاءِ هنجي شرارتن کان بچي پئون. انڪري
مهالمالون سمجهائين ٿا ته هٿ ڪرڻ ۽ سمجهه جي ذريعي
اسين ڪڏهين به پنهنجي من کي قابوءَ ۾ آڻي نه سگهنداسين
پر ٿوري وقت لاءِ ڪجهه آرام ضرور ملندو.

جيڪڏهن اسين من تي قابو پائڻ يا من کي وس ڪرڻ
چاهيون ٿا ته اسانکي سڀ کان اول من جي عادت ۽ سڀاءَ
چڱيءَ طرح سمجهڻ گهرجي. اسان سڀني جو اهو آزمود آهي
ته من لذت جو عاشق آهي. هڪ چيز سان پيار ڪري ٿو
جيڪڏهين ٻي چيز يا شڪل پهرينءَ کان وڌيڪ سٺي نظر

اچيس ٿي ته هو هڪدم ڀهرڻ ڇڏي ٻيءَ جي پويان ڊوڙڻ شروع ڪري ٿو. ڪوئي به موهه يا پيار اسانجي من کي هميشہ لاءِ قابو ڪري نه ٿو سگهي. اسان جو پنهنجي پنهنجي زندگيءَ جو تجربو آهي ته اهي شڪليون ۽ پدارٿ جن کي اسان ڪنهن وقت پنهنجي بڻائڻ جي ڪوشش ڪندا هئاسين ۽ سمجهندا هئاسين ته انهن کانسواءِ اسانجو زنده رهڻ مشڪل بلڪ ناممڪن آهي، اڄ انهن ئي شڪلين سان اسان جو من نفرت ڪري ٿو ۽ انهن کي ڏسڻ به پسند نه ٿو ڪري. اها ڳالهه ته عالم آشڪار آهي ته من بدل سدل (Variety) جو عاشق آهي. هڪ ئي چيز کي ڏسي ڏسي ۽ کائي کائي تنگ ٿي پوندا آهيون. پنهنجي سڄي زندگيءَ کي اکين اڳيان رکي ويچار ڪري ڏسو ته ٻالپڻي ۾ اسان جو ماءُ ٻيءَ سان ڪيترو نه پيار هو. جي ماءُ اسان کان ٻه منٽ به الڳ ٿيندي هئي ته اسين هڪدم روئڻ شروع ڪندا هئاسين، پر جڏهن به ٻئي ڀاءُ ڀينر اچي ويا ته اهوئي ماءُ سان لڳل پيار ڀائن ۽ ڀينرن سان لڳي ويندو هو. اُن کانپوءِ جنهن وقت سڪول ۽ ڪاليج ۾ داخل ٿيندا آهيون ته اهوئي پيار دوستن سان ٿي ويندو آهي. شاديءَ بعد ته اهو پيار زال ۽ ٻارن ٻچن ۾ سمائجي ويندو آهي. بزرگ ٿيندا آهيون ته اهوئي پيار قومن، مذهبن ۽ ملڪن تائين ڦهلجي ويندو آهي. پيار هڪڙوئي آهي پر ڪيترا نه روپ ۽ شڪليون ٿو بدلي. پر ڪو پيار اسانجي من کي هميشہ لاءِ قابو نه ٿو ڪري سگهي. چاڪاڻ ته اسانجو من لذت جو عاشق آهي تنهنڪري جيسين اسان جي من کي دنيا جي لذتن، موهه ۽ پيار کان وڌيڪ اڇي ۽ سٺي لذت؛ موهه يا پيار نه لندو تيسين هي من دنيا جي لذتن، سوادن، موهه ۽ پيار ي ڇڏڻ لاءِ ڪڏهن به تيار ڪونه ٿيندو. اها ڪهڙي چيز ي لذت آهي جنهنکي حاصل ڪري اسانجو من دنيا جي

موهہ ۽ پيار کي اوکنا ڪندو. مهاتما پنهنجي لڄراي مان
ٻڌائين ٿا تہ اها شبد ۽ نام جي لذت آهي. اها لذت اهڙي
رسيلي، اوچي ۽ نرمل آهي جو انکي حاصل ڪري اسان جو
من خود بخود دنيا جي موهہ ۽ پيار کي ڇڏي ڏئي ٿو.
جهڙيکي هيرا جواهر ملي وڃن ٿا اهو ڪوڏين لاءِ در بدر
ٺوڪرون نٿو کائي. ڇوڪرا ان گڏين ۽ رانديڪن سان ايستائين
راند ڪندا آهن جيستائين سندن شادي نہ ٿي آهي. وڌراڳ
(Detachment) ڪڏهين بہ اسانجي اندر لڳاءُ (Attachment)
پيدا نہ ڪري سگهندو. صرف لڳاوُ ئي اسانجي اندر وئراڳ
پيدا ڪري سگهيٿو. جيڪڏهين ڪنهن ڇوڪريءَ کي شاديءَ
کان اڳ ڪيترو بہ سمجهائجي تہ ماءُ پيءُ جو پيار ڇڏي ڏي،
پالڻ، پسڻ ۽ سکين سهيلين کي ڀلائي ڇڏ تہ بہ تنهنجي
شادي ڪرائون تہ اها ڳالهہ هن لاءِ مشڪل ئي نہ مگر
ناممڪن آهي. پر جنهن وقت هنکي پنهنجي پتيءَ سان پيار
ٿي وڃي ٿو تہ هوءَ خود بخود پنهنجي ماءُ پيءُ، ڀاءُ ڀيڻ ۽
سکين سهيلين کي وساري وهي ٿي. جيڪڏهين ڪو ڪنگال
جو ڪوڏي ڪوڏي پيندو رهي ٿو ان کان جيڪڏهن اسين
هڪ ڪوڏي بہ کسڻ جي ڪوشش ڪنداسين تہ هو مرڻ
مارڻ لاءِ تيار ٿي ويندو پر ڪوڏي نہ ڇڏيندو. پر جنهن وقت
اسين هنجي هٿ ۾ هڪ اشرفي (گيني) رکنداسين تہ هنجي
ڪوڏين واري مٺ خود بخود کلي پوندي. گرو نانڪ
صاحب من جي متعلق سمجهائين ٿا:

”پاٺ پڙهيو اور بيد بچاريو، نولي ڀرانگم سادي
پنج جنان سڻ سنگ نہ چنڪيو، اڌڪ اهم بڌي بادي.
پياري ان بڌ ملن نہ جالي مين ڪيئي ڪرم اليڪا.“

من کي وس ڪرڻ لاءِ اسان بيشمار گرنٿ ۽ پوٿين جو
پاٺ ڪيو، اوڙهان پران، گيتا، ڀاڳوت، ويد شاستر ۽ اپنشد

۽ پڙهيا. پراڻايام، نولي ڪرم ۽ هٺ يوگ جون ڪٺن ڪريائون ۽ ڪري ڏٺم. ڪنڊلني کي جاڳائڻ جو يتن ڪيم پر ته ۽ پنجن ڏاڪن يعني ڪام، ڪروڌ، لوڀ، موھ ۽ اھنڪار پيڇو نه ڇڏيو. اڳتي گورو صاحب فرمائين ٿا:

”موني ٿيو ڪرپاٽي رهيو نگن ڦريو بن ماهين،
تت تيرٿ سب ڌرتي ڀرميو دبڌا ڇٽڪي ناهين.
من ڪامنا تيرٿ جائي بسيو سر ڪروت ڌرائي،
من کي ميل نه اُترے اهه بڌ جي لک جتن ڪرائي.“

ڇون ته مون رکيم يعني ڳالهائڻ بند ڪيم، گهر ٻار ڇڏي جهنگلن پهاڙن ۾ بہ ويس، ڪوڙا ٻرڻ وغيره ٿياڳي صرف هٿن جي ذريعي ڪاڌو پيتم ۽ دنيا جا سڀ تيرٿ بہ پيٺيم، سڄيءَ ڌرتيءَ جي پرڪرما ڪيم ۽ پيا بہ ڪيترا اهڙا مشڪل ساڌن ڪيم پر تڏهين بہ من جي ميل نہ لٿي. من کي قابو ڪرڻ لاءِ ڪاشيءَ وڃي ڪروت سان سر بہ ڪٽايم ۽ اهڙي قسم جا پيا بہ لکين جتن ڪيم ليڪن من جي دبڌا نہ ويئي. سائين بلي شاھ بہ ائين ئي پڪارين ٿا:

”نه خدا مسيتي ليدا، نه خدا خانه ڪعبي،
نه خدا قران ڪتيبان، نه خدا نمازي.
نه خدا مٺن تيرٿ ڏٺا، ايوين پئنڊي جهاگي،
بلا شاھ جد مرشد مل گيا، ٽٽي سب تگادي.“

من کي قابو ڪرڻ جو صرف هڪ ئي علاج آهي تہ ان کي شبد يا نام جي لذت ڏني وڃي. جئن جئن هي من شبد ۽ نام جي لذت حاصل ڪندو تئن تئن هنجو دنيا مان موھ ۽ پيار نڪرڻ شروع ٿيندو. شبد جي لذت ۽ ڪشش هنڪي دنيا کان الڳ ڪندي. سوامي جي مهاراج جن بہ سمجهائين ٿا:

”ڪوٽ جتن سي يهه نهين ماني،
ڌن سن ڪر من سمجهائي.

جوڳي جڳت ڪماوين اهي، گياني گيان ڪرائي،
تپسي تپ ڪر ٿاڪ رهي هين، جتي رهي جت لائي،
ڏياني ڌيان مانسي لاوين، وه بي ڏوڪا کائي.
پنڊت پڙهه پڙهه ويد بکالين، ودبا بل سڀ جائي،
"ٻڌ چترتا ڪام نه آوي، عالم رهي پڇتائي،
اور عمل ڪا دخل نهين هئه، عمل شبد لؤ لائي،
گرو ملي جب ڏن ڪا پيدي، شش ورهه ڏر آئي.
سرت شبد ڪي هوئي ڪمائي،
تب من ڪڇ ٺهرائي."
هڪ ٻئي شبد ۾ ه سوامي جي مهاراج جن اپديش ڪن ٿا:
"سوتا من ڪس جاڳي پائي،
سو اپاو مئن ڪرون بکان.
تيرٿ ڪري برت بي راکي،
ودبا پڙهه کي هوئي سجان.
جپ تپ سنجم بهر بڌ ڌاري، :
موني هوئي ٿدان.
آس اپاو هر بهرلک ڪيني،
تو بي بهه من جڳا نه آن.
کوجت کوجت ستگورو پائي،
ان بهه جڳت ڪهي پرمان.
ست سنگ ڪرو ست ڪو سيوو،
تن من ڪرو قربان.
ستگورو شبد سرو گکنا چڙهه،
چيت لگاوو اپنا ڌيان.
جاگت جاگت اب من جاگا، جهوٽا لگا جهان
من ڪي مدد ملي سرت ڪو،
دونون اپني محل سمان.

بنا شبد يھ من نھين جاگي،
گرو چاھي ڪوئي انيڪ وڌان."
سوامي جي مھاراج ھڪ ٻئي شبد ۾ ٻه چڱيءَ طرح سمجھائين ٿا:
"جنھون ني مار من ڊالا، انھي ڪو سورما ڪھنا.
بڙا بيري يھ من گھٽ ۾، اِسي ڪا جيتنا ڪٺنا.
پرو تم اِس ھي ڪي پيڇي، اور سب ھي جتن تجنا.
گورو ڪي پريت ڪر پھلي، ڀور گھٽ شبد ڪو سننا
مان دو بات يھ ميري، ڪري مت اور ڪڇ جتنا."
گورو نانڪ صاحب فرمائين ٿا:
"سچي نام سدا من سچا، سچ سيوي دک گواونيا.
صرف سچي شبد ۽ سچي نام جي ڪمائي ڪري ئي
اسانجو من نرمل ۽ پوتر ٿيندو. سچي شبد جي ڪمائي ڪري
ئي اسين چوراسيءَ جي دکن کان بچي سگھون ٿا. وري
ٻئي ھنڌ ھڪ تمام سنو مثال ڏين ٿا:
"گورمک گارڙ جي سني مني ناءُ سنتوک."
يعني جي ڪنھن کي نانگ ڏنگ ھڻندو آھي ته اُنجي
علاج لاءِ، اُنجي زھر ڪڍڻ لاءِ ڊاڪٽر وٽ ويندا آھيون.
ھنجي دوا جي ذريعي نانگ جو زھر لھي ويندو آھي.
ھڙيءَ طرح جي اسين من روپي نانگ جو زھر پنھنجي اندر
ن ڪڍڻ چاھيون ٿا ته اسانکي گورمکن وٽ وڃي پنھنجي
بال کي شبد ۽ نام سان جوڙڻو پوندو. من کي قابو ڪرڻ لاءِ
ڪوئي علاج يا طريقو ڪونھي. گورو نانڪ صاحب ھڪ
ھنڌ فرمائين ٿا:
"رام نام من بيديا، اور ڪي ڪري ويچار."
عني جڏھن اسانجو من، جو وشيه وڪارن ۽ دنيوي موھ
۾ ڦاسي ھرڻ وانگر پيو ڀٽڪي، اھو جنھن وقت رام نام

سان جڙي وڃن ۽ هميشه واسطي اسٽر لمو ٻري ؛ ٻئي ڪٿهن ۽ وڃار يا طريقي جي سرچشمي جي ضرورت لئي ناهي. اهڙي طرح سوامي جي مهاراج جن فرمايو ته:

”سرت شبد ڪمائي ڪرنا، سب جتن دور اب ڌرنا.“

ڪٿهن ۽ مهاتما جي ٻاڻيءَ جي اسين جيڪڏهين ڪوچ ڪنداسين ته ڏسنداسين ته هرهڪ مهاتما شبد يا نام جي لئي مهما ڪئي آهي. جيترا ۽ اسانجا ڌرم آهن اُنهن مان هرهڪ جي رسم رواج يا شريعت پنهنجي پنهنجي ؛ جدا جدا آهي. ✓

سچو نام

پر جو سچ جو سار (Essence of Truth) آهي، روحانيت جو بنياد (Basis of Spirituality) آهي اهو هرهڪ مذهب جي تهه اندر ساڳيو آهي ؛ هرهڪ مهاتما اسانجي اندر صرف اُن روحانيت لاءِ پيار ۽ شوق پيدا ڪري ٿو، اُنجو طريقو ؛ ساڌن سمجهائي ٿو. اُن روحانيت کي مختلف مهاتمائن، مختلف قومن، مذهبن ۽ ملڪن جي اندر پيدا ٿي جدا جدا وقتن ۾ الڳ الڳ لفظن ۾ سمجهائڻ جي ڪوشش ڪئي آهي. رشين منين اُن کي ”رام نام“، ”رام ڌن“، ”نرمل ناد“، ديد ”ڌني“ يا ٻين ڪيترن لفظن ۾ ياد ڪيو آهي. گرو نانڪ صاحب اُن کي عام طور ”شبد“ يا ”نام“ ڪري ياد ڪيو يا ”گرو جي ٻاڻي“ ”ڌرڪي ٻاڻي“ ”سچي ٻاڻي“ ”امر“ ”حڪم“ ”اڪٿ ڪٿا“ ”هري ڪيرتن“ ؛ ”نرمل ناد“ جهڙي ياد ڪن ٿا. مسلمان فقير اُن کي ”ڪلمو“ ”اسم اعظم“ ”بانگ سلطاني“ ”ڪلامِ الاهي“ يا ”سلطانِ الذڪار“ جهڙي ياد ڪن ٿا. ڪرائيسٽ اُنکي ”Word“ يا ”Logos“ ڪري سڏيو آهي. رگ ويد ۾ اُن کي ”واڪ“ چيو ويو آهي.

”يا وڌ برهم وشتر تا ولي واڪ“

يعني ته شبد ايترو ئي مهان آهي جيترو برهم.

ست پت برهمن ۾ لکيل آهي:

"واڪ ايو برهم"

يعني ته شبد ئي برهم آهي. اسانجو لفظن سان ڪوئي بحث ناهي. اسانکي ته اُن روحانيت جي کوج ڪرڻي آهي جنهنجي مهما هرهڪ مهاتما ڪري ٿو ۽ جنهنکي پائي اسانجو من قابو اچي وڃي ٿو ۽ واپس وڃي پنهنجي ٺڪاڻي تي پهچي ٿو. جيستائين اسان اِهو نه سمجهيو آهي ته مهاتما 'شبد'، 'نام'، 'واڪ'، 'باڻي' چاکي چون ٿا ۽ اهو ڪٿي آهي ۽ ڪهڙيءَ طرح اسين پنهنجو خيال اِن 'نام' سان جوڙي سگهون ٿا يا اسانکي اُن نام جي ڪهڙي ضرورت آهي تيستائين اسين چاهي ڪنهن به مهاتما جي باڻي يا گرنت پوٿيون پڙهندا رهون ته به اسين اُن مان ڪڏهن به پورو پورو فائدو نه وٺي سگهنداسين.

مهاتمائن جي باڻيءَ ۾ بار بار سچي شبد، سچي نام يا سچي باڻيءَ جو ذڪر اچي ٿو. گرو نانڪ صاحب جن فرمائين ٿا:

"سچي شبد سچي پت هوئي."

سياويڪ من ۾ اهو خيال ضرور اچي ٿو ته شايد ٻي به ڪا باڻي يا ٻيو به ڪو شبد يا نام آهي جو سچو نه آهي. سچي شبد جو مطلب اُن باڻيءَ، شبد يا نام سان آهي جو ڪڏهين به فنا نه ٿو ٿئي. مهاتما اُپديش ڪن ٿا ته شبد يا نام ٻن قسمن جو آهي. هڪ ورن آتمڪ ٻيو ڌن آتمڪ. ورن آتمڪ شبد اُنکي چئبو آهي جو لکڻ، پڙهڻ ۽ بولڻ ۾ اچي يعني جيڪو اسين زبان سان چئي سگهون ٿا. هي جيڪي نالا اسان پيار ۾ اچي اُن پرماتما جا رکيا آهن يعني الله، راڌا سوامي، هري اوم، پرماتما، پرميشور وغيره اِهي

سڀ ورن الڳ شبد آهن ڇاڪاڻ ته اهي لکڻ پڙهڻ ۾ ڇوڙڻ ۾ اچن ٿا. پهريائين ته هن دنيا ۾ ڪيترا انسان جا مالڪ آهن ۽ هرهڪ ملڪ جي اندر ڪيترين ٻولين آهن ۽ هرهڪ ٻوليءَ ۾ انسان ڪيترن ئي لفظن ذريعي اُن پرماتما کي ياد ڪريون ٿا. هزارين ۽ انيڪ مهاتمائون هن دنيا ۾ آيا ۽ هزارين انيڪ ايا به ايندا. انهن انيڪ لفظن سان اُن پرماتما کي ياد ڪيو آهي يعني هزارين نالا اُن پرماتما جا رکيا آهن ۽ انيڪ نالا اُن مالڪ جا ايا پيا به رکندا. پرماتما جا اهي رکيل نالا پلجي وڃن ٿا ۽ پيار ۾ اچي اسين اُن مالڪ جا نوان نوان نالا رکندا هلون ٿا. هرهڪ نالي جي تواريخ ٻڌائي سگهجي ٿي، انجي لحتياس ڪري سگهجي ٿي ۽ انجو معياد به مقرر ڪري سگهجي ٿو. حضور سوامي جي مهاراج جن کي آئي صرف هڪ سؤ سال ٿيا آهن، انهن جي اچڻ کانپوءِ انسان اُن مالڪ کي ”راڌا سوامي“ چوڻ شروع ڪيو. ليڪن انهيءَ باري ۾ ڪڏهن ويچار ئي ڪونه ٿا ڪريون ته سوامي جي مهاراج جن جي اچڻ کان اڳ به دنيا ۾ جيئو هئا ۽ ساڳيو ئي مالڪ هو ۽ انسان ڪيترن ئي لفظن سان اُن مالڪ کي ياد ڪندا هئاسين. اهڙيءَ طرح گورو نانڪ صاحب جي اچڻ کانپوءِ انسان اُن پرماتما کي ”واهگورو“ ڪري پڪارڻ شروع ڪيو. ليڪن هن کي به آئي صرف پنج سؤ سال ٿيا آهن. محمد صاحب جي اچڻ کانپوءِ انسان اُن مالڪ کي ”الله“ جي نالي سان ياد ڪرڻ لڳاسين. هنکي به آئي گهڻو وقت نه ٿيو آهي. صرف چوڏهن سؤ سال ٿيا آهن ۽ اهڙيءَ طرح شري رامچندر جي مهاراج جي اچڻ کانپوءِ انسان اُن مالڪ کي ”رام رام“ جي نالي سان سڏڻ لڳاسين. هنکي آئي شايد اُن کان به وڌيڪ عرصو ٿيو هوندو. مطلب ته هرهڪ

لفظ جي تواريخ بڌائي سگهجي ٿي ۽ معياد مقرر ڪري سگهجي ٿو. هي جيڪي ورن آتمڪ شبد آهن اهي چئن قسمن جا آهن. پرا، پشينتي، مڌيما ۽ بيکري. ٻهريون قسم اُهو جو زبان سان چيو وڃي ٿو. جهڙيءَ طرح اسان هڪٻئي سان هر روز ڳالهه ٻولهه ڪندا آهيون. ٻيو اُهو جو ڪنٺ ۾ آهستي آهستي چوندا آهيون. ٽيون هردي ۾ ۽ چوٿون اهو جو نابيءَ ۾ يوگي پرش هلور سان اچاريندا آهن. اهي سڀئي شبد ورن آتمڪ آهن. انهن ۾ ڪو به سچو نام ناهي. سوامي جي مهاراج پنهنجي باڻيءَ ۾ فرمائين ٿا:

”نام نرنيه ڪرون ڀائي، دڌا وڌي ڀيد ٻتلائي،
ورن ڌن آتمڪ ڳائون، دوئو ڪا ڀيد درسائون.
ورن ڪهو چاهي ڪهو اڪشر، جو بولا جائي رسنا ڪر،
لکن اور پڙهن ۾ آيا، اُسي ورن آتمڪ ڳايا.“

جو نام لکڻ، پڙهڻ ۽ ٻولڻ ۾ اچي ٿو ۽ جنهنجو معياد مقرر ڪري سگهجي ٿو ۽ تواريخ ٻڌائي سگهجي ٿي، اُن کي مهاتما ورن آتمڪ شبد سڏين ٿا. پر جنهن نام جي هرهڪ مهاتما مهما ڪري ٿو ۽ جنهن نام جي ڪمائي ڪري اسانکي مڪتي حاصل ڪرڻي آهي، من کي قابو ڪرڻو آهي، روح ۽ من جي ڳنڍ کولڻي آهي ۽ پنهنجو پاڻ سچاڻي مالڪ سان ملڻ جي قابل ٿيڻو آهي، اهو ڌن آتمڪ نام يا سچو نام آهي. مهاتما صرف اُن سچي نام جي مهما ڪن ٿا. اُهو سچو نام نه لکڻ ۾ اچي ٿو، نه پڙهڻ ۾ ۽ نه چوڻ ۾ اچي ٿو. اُن کي حضور مهاراج جن اڻ لکيل قاعدو ۽ اڻ لکيل ٻاڻي (Unwritten law and Unwritten language) چئي سمجهائيندا هئا. ڪرائيسٽ به اُن نام جو اشارو بائيبل ۾ ڪيو آهي.

"Because they seeing see not; and hearing they hear not." (Matthew 13 : 13)

يعني اهو ڏسندي بہ نہ ٿو ڏسجي ۽ ٻڌندي بہ نہ ٿو ٻڌجي. اهڙيءَ طرح اُن نام جي مهما گورو نانڪ صاحب بہ ڪن ٿا:

”اکي باجهون ويکنا، ون ڪنان سننا،
پيران باجهون چلنا، ون هٿان ڪرنا؛
جيڀي باجهون بولنا، ايون جيوت مرنا،
نانڪ حڪم پڇان ڪي، تو خصمي ملنا.“

انهيءَ شبد کي نہ تہ ٻاهريون اکيون ڏسي سگهن ٿيون ۽ نہ ڪن ٻڌي سگهن ٿا. اُن جاءِ تي جتي شبد آهي نہ اسان جا پير پهچي سگهن ٿا ۽ نہ اُها چيز هٿن سان پڪڙي سگهجي ٿي. اُن چيز کي حاصل ڪرڻ ۽ پرماتما کي پائڻ واسطي اسانکي جيئري مرڻو پوندو. هي جيڪي بہ اسانجا لڇڻ آهن سي سڀ ذريعا آهن پر مقصد اهو سچو شبد آهي. انهن جي پيار پر ڦاسي يا الجهي ڪري اسانکي قوم، مذهب يا ملڪ جا جهڳڙا نہ ڪرڻا آهن پر انهن جي ذريعي اُن سچي نام ۽ سچي شبد جي کوج ڪرڻي آهي. اسين دنيا پر چيا ٿا ڏسون تہ ڪو پرماتما کي ”واهگرو“ چئي ياد ڪري ٿو تہ اهو ٻانڪي سک سمجهڻ شروع ڪري ٿو. ڪو ”الله“ پڪاري ٿو تہ اهو مسلمان سڏائي ٿو. ڪو ”رام“ ”رام“ چوي ٿو تہ هو هندو چوائڻ شروع ڪريٿو. اسانجو هڪٻئي سان ملڻ جلڻ بہ مشڪل ٿيو پيو. پر اسين اهو ڪڏهن سوچيون ٿي ڪرنہ ٿا تہ اِهي لڇڻ اسان جي خيال کي کهڙي پاسي ولي ٿا وڃن. جيڪڏهن اج اسانجو خيال اُن سچي شبد سان جڙي وڃي تہ دنيا جا سڀ جهڳڙا ختم ٿي وڃن. مان مٿي چئي چڪو آهيان تہ اسان جي نہ ڪا قوم آهي، نہ مذهب آهي ۽ نہ ملڪ آهي. اِهي

سڀ جهڳڙا فساد تيستائين آهن جيستائين اسان اُن سچي شبد کي وساري ويٺا آهيون ۽ صرف انهن لفظن سان پيار لڳائي ويٺا آهيون. هرهڪ مهاتما اسان کي انهن لفظن ۽ ڀرمن مان ڪڍي اُن سچي شبد سان جوڙڻ واسطي، ميلاپ ڪرائڻ واسطي اچي ٿو. جهڙيءَ طرح ماءُ پنهنجي پيار ۾ اچي پنهنجي پٽ کي ڪيترن ئي لفظن سان سڏيندي آهي، پر ماءُ پٽ جو نالو يا رشتو ڪوئي لفظن جو رشتو نه آهي. اُهو ته پيار جو نالو آهي. اِهي لفظ ته صرف ماءُ جي پيار کي ظاهر ڪن ٿا ۽ بيان ڪن ٿا. اُهو پيار خود ڪا ٻي چيز آهي ۽ لفظ ڪا ٻي چيز آهن. اهڙيءَ طرح مالڪ جي ڀڳتن ۽ پيارن ڪيترن ئي لفظن سان اُن پرماتما کي ياد ڪيو آهي. اصل ۾ اُن مالڪ جو ڪو به نالو ڪونه آهي. جئن مولانا روم صاحب فرمايو آهي:

"بنامِ اوُ ڪ نامي ندارد،
به هر نامي ڪ خواني سر بر آرد."

يعني ته اُن جي نالي سان شروع ڪريان ٿو جنهنجو ڪو به نالو ڪونه آهي ۽ جنهن به نالي سان اُن کي پڪاريون ٿا ته هو جواب ڏئي ٿو. اِهي لفظ ته اُن مالڪ جي پيارن ۽ ڀڳتن جي پريم کي ظاهر ڪن ٿا. هي جيڪي به لفظ آهن سي سڀ ورن آتمڪ شبد آهن. پر جيڪو آتما جو پرماتما سان پيار آهي اهو سچو شبد آهي، سچو نام آهي. اُن سچي نام جي ڪا به تواريخ ٻڌائي نه ٿي سگهجي ۽ نه ڪي اُن جو معياد مقرر ڪري سگهجي ٿو ڇاڪاڻ ته اُن سچي شبد ته دنيا جي رچنا پيدا ڪئي آهي. اُن جي آڌار تي اسانجا کنڊ برهمنڊ هلي رهيا آهن. اسان سڀني کي اُن جوئي آسرو آهي. گورو نانڪ صاحب فرمائين ٿا:

"اُتپت پرلي شبدي هووي،
شبدي هي ڦر اوپت هووي."

يعني شبد ئي هن دنيا جي رچنا پيدا ڪئي آهي ۽ جنهن ڏينهن پرماتما اُن شبد جي طاقت کي هن دنيا مان هٽائيندو ته پرلئه ۽ مها پرلئه ٿي ويندي. هيءَ سڀ دنيا جي رچنا پنجن تتن جي ٺهيل آهي يعني پرٿوي، پاڻي، اگني هوا ۽ آڪاش. هرهڪ چيز ۾ ڪو ٿي نه ڪو ٿي تت موجود آهي. هي پنجئي تت هڪ ٻئي جا دشمن آهن پر شبد جي ڪري ۽ شبد جي آسري ٿي اهي تت هڪ ٻئي سان سات ڏيئي رهيا آهن. جنهن ڏينهن پرماتما ان شبد جي طاقت کي هن دنيا مان ڪڍي ولندو ته پرٿوي پاڻيءَ ۾ ڳري ويندي، پاڻيءَ کي اگني سڪائي ڇڏيندي، اگنيءَ کي هوا اڏائي ويندي، هوا کي آڪاش کائي ويندو ۽ هن سڄيءَ دنيا اندر اونده انڌوڪار ڇانئجي ويندو. مثال طور هي اسانجو شرير پنجن تتن جو پتلو آهي. جيترو وقت ان شبد جو ڪرٽو اسانجي اندر آهي ته اسين ڪيئن نه هن دنيا ۾ هلون چلون ٿا ۽ ڪم ڪار ڪريون ٿا پر جنهن ڏينهن ان شبد جي ڪرٽي کي پرماتما اسانجي بدن مان هٽائي ٿو ته اسانجو شرير يعني هي پنج ئي تت بيڪار ٿي پون ٿا ۽ هي پنج تت پنهنجي اصل ۾ وڃي سمائجن ٿا ۽ اسانجي هستي ختم ٿي وڃي ٿي. اهڙيءَ طرح مهاتما سمجهائين ٿا ته انهيءَ شبد جي آڌار تي سڄي دنيا هلي رهي آهي. گورو ارجن صاحب فرمائين ٿا:

”نام ڪي ڌاري کنڊ برهمنڊ،
نام ڪي ڌاري سگلي جنت،
نام ڪي ڌاري پرئان پاتال،
نام ڪي ڌاري سگل آڪار.“

اهڙيءَ طرح گورو امرداس صاحب لکن ٿا:

”نامي هي لي سڀ ڪڇ هوتا.“

جو ڪجهه به اسين هن دنيا ۾ ڏسون ٿا اهو سڀ نام ئي پيدا ڪيو آهي. بائيبل ۾ سيدت جان لکيو آهي:

"In the beginning was the Word. and the Word was with God, and the Word was God. The same was in the beginning with God. All things were made by Him; and without Him was not anything made that was made." (John 1:1:2:3)

يعني شروع ۾ شبد هو ۽ شبد پرميشور سان گڏ هو ۽ سڀ ڪجهه اُن وسيلي ئي پيدا ٿيو ۽ جيڪي به اُٿهن ٿيو آهي اُن ۾ ڪا به وستو اُن کان سواءِ پيدا نه ٿي آهي. رشي مني به ويدن شاسترن ۾ اِهوئي ذڪر ڪن ٿا ته پرماتما آڪاش باڻيءَ جي ذريعي دنيا جي رچنا ڪئي آهي. قرآن شريف جي اندر به آيل آهي ته ان ”ڪلمي“ يا ”ڪن“ جي ذريعي خدا دنيا پيدا ڪئي. چين وارن جي فلاسافيءَ ۾ به اِهوئي ذڪر اچيتو ته ”ٽائو“ (Tao) دنيا جي رچنا پيدا ڪئي. گورو نانڪ صاحب به فرمائين ٿا:

”شبدي ڌرتي شبدي آڪاش،
شبدي شبد ڀئيا پرڪاش،
سگلي سرشٽ شبد کي پاڇي،
نانڪ شبد گهٽي گهٽ آڇي.“

شمس تبريز به چون ٿا:

”عالم از صوت اين ظهور گرفت،
از حضورش بساط نور گرفت.“

اسان خود اندازو لڳائي سگهون ٿا ته جنهن طاقت دنيا جي رچنا ڪئي آهي اسان اُنجي تواريخ ڪهڙي بيان ڪري

سگھنداسين ۽ انهيءَ کھڙو وقت ۽ معياد مقرر ڪري سگھبو. اسان کي مڪتي حاصل ڪرڻ لاءِ اُن سچي شبد جي ضرورت آهي. اهو سچو شبد پرماتما اسان سڀني انسانن جي اندر رکيو آهي. جيستائين اسين پنهنجي شرير ۽ ديهه جي اندر اُن سچي شبد جي کوج ڪري ڳالهه ڪري اُن سان جوڙيون ٿا ۽ پنهنجو ڀاڳ ڪين اُن ۾ جذب يا لولين نٿا ڪريون ايستائين اسين ڪڏهن به مڪتي پائي نه سگھنداسين. گورو نانڪ صاحب به سمجھائين ٿا:

"سچي شبد سچي پت هوئي، بن نامي مڪت نه پائي ڪوئي"

تين پاتشاهي سري گورو امرداس صاحب به فرمائين ٿا:

"شبد نه جاڻي سي انڌي ٻولي، سي ڪت آئي سنسارا."

وري ٻئي هنڌ فرمائين ٿا:

"بن شبدي انتر آنڌيرا، نا وست لهي نا چوڪي ڦيرا."

جيسين اسان اُن شبد جي کوج نه ڪنداسين تيسين اسانجي اندر مان اگيانتا جو اونداهو ڪڏهن به دور نه ٿي سگھندو ۽ نه ڪي پرماتما ئي ملي سگھندو ۽ نه ڪڏهن هن ديهه جي بندن مان ڇوٽڪارو پائي سگھبو.

"شبد مري سوئي جن پورا، ستگرو آک سنائي سورا."

حضرت عيسيٰ بائيبل ۾ فرمائي ٿو:

"If Ye continue in my Word, then you are my disciples indeed; and ye shall know the Truth and the truth shall make you free." (John 8.31:32)

يعني جي توهين منهنجي وچن ۾ لڳو رهندا ته توهين سچ پچ منهنجا شش ٿيندا ۽ ستيه کي پائيندا ۽ اهو ستيه توهان کي مڪت ڪندو. سينٽ جان لکي ٿو:

"God is a Spirit, and they that worship Him must worship Him in Spirit and in Truth."

يعني پرميشور آتما آهي ۽ اهو ضروري آهي تہ انجي پڻ ڪرڻ واري آتما سچائيءَ سان پڻ ڪري.
ڪبير صاحب سمجهائين ٿا:

"جب هي نام هردي ڌريو ڀيو پاپ ڪا ناش، —
جيسي چنگي آگ ڪي پڙي پراني گهاس."

جنهن وقت اسانجي هردي اندر نام پرگهٽ ٿيندو تہ انهن سيني ڪرمن جو سلسلو ختم ٿي ويندو جن جي ڪري اسان هن ديهہ جي بدڻ پر قائل آهيون. جهڙيءَ طرح ڪو سڪل گاهہ جو ڍير چاهي ڪيترو بہ وڏو هجي تڏهن بہ ان سموري ڍير کي باهہ جي هڪ چڻگ جلائي ختم ڪري ڇڏيندي اهڙيءَ طرح اسان مايا ڌاري جيون ڪيترا بہ ڪوتا ۽ زبردست پاپ ڇو نہ ڪيا هجن تہ بہ اِها نام جي ڪمائي اسان جي سيني ڪرمن جو حساب ختم ڪري ڇڏي ٿي. دريا صاحب فرمائين ٿا:

"دريا سمري رام ڪو ڪرم ڀرم سب کوئي، —
پورا گورو سر پر تپي بگهن نہ لاگي ڪوئي."

اهڙيءَ طرح گورو نانڪ صاحب فرمائين ٿا:

آن آن سمڌا بهو ڪيني پل بئسنتر ڀسم ڪريجي،
مها اُگر پاپ ساڪت نر ڪيني مل سادو لوڪي ديجي."

سوامي جي مهاراج جن بہ فرمائين ٿا:

"شبد ڪرم ڪي ريک ڪٽاوي،
شبد شبد سي جائي ملاوي."

حضرت عيسيٰ بہ بائيبل پر چون ٿا:

Now ye are clean through the Word which I have spoken unto you." (John 15 : 3)

يعني توہ اُن وچن (شبد) جي ڪري شڌ آهيو جو مون

لوکي ٻڌايو آهي. ڪبير صاحب نام جي مهما ايتري قدر ته ڪن ٿا جو چون ٿا:

”نام جپت ڪوڙهي ڀلا، چوئي چوئي پڙي جس چام،
ڪنچن ديهه ڪس ڪام ڪي، جا مک ناهين نام.“

يعني جيڪڏهن ڪو ڪوڙهي به آهي جنهنجي شرير مان روڳ پيو وهي پر جي اُنجو خيال شبد يا نام سان جڙيل آهي ته اهو شخص اُن کان بهتر آهي جو دنيا جي عيش آرام ۾ مست آهي ۽ پرماتما کي ڀلائي ويٺو آهي.

جنهن سچي نام جي مهانتا ايتري مهما ڪن ٿا سو ڪٿي ٻاهر ڪونهي پر اسانجي شرير ۽ ديهه ۾ آهي. گورو امرداس صاحب سمجهائن ٿا:

”شر بورن ڀالن ڪو باهر جاني،
نام نه لهي بهت وگار دک پاني.“

يعني جيڪو اُن نام کي شرير ۽ ديهه جي ٻاهر ڳولهڻ جي ڪوشش ڪري ٿو اهو بيگارين وانگر پنهنجو قيمتي وقت ضايع ڪري ٿو. بيگاري وچارو سچو ڏينهن محنت به ڪندو آهي، تڪڙي تنجي ساٿو ٿي پوندو آهي، خون پسينو هڪ ڪندو آهي پر آخر ۾ هنجي پلئه ڪجهه به نه پوندو آهي. جيڪڏهن ڪا چيز اسانجي گهر ۾ پيئي آهي ۽ اها جي اسين ٻاهر ڳولهينداسين ته ملي ڪيئن سگهندي؟

سمرن ۽ ڌيان

اسانجو روحاني سفر پير جي ترين کان وٺي سر جي چوٽيءَ تائين آهي ۽ انهيءَ سفر جا ٻه حصا آهن. هڪ اکين تائين ۽ ٻيو اکين کان مٿي. اسان جي جسم جي اندر من ۽ روح جي بيٺڪ اسانجي اکين جي پويان آهي جنهن کي مسلمان فقير ”نقط سويدا“ چوندا آهن. اُنکي حضرت عيسيٰ ”گهر جو

دروازو" سڏيو آهي. رشين منين اُنکي "شِرنيتر" يا "دويه چکشو" چئي سمجهايو آهي. گورو نانڪ صاحب ان کي "تل" يا "تيسرا تل" ڪري سڏين ٿا. جي اسان ڪان ڪا ڳالهه وسري وڃي ۽ اُنکي ياد ڪرڻو پوي ته اسانجو هٿ خود بخود قدرتي طرح پيشانيءَ تي رکجي ويندو آهي. پليل ڳالهه کي ياد ڪرڻ لاءِ اسين ڪڏهن به پنهنجو هٿ ٽنگن يا ٻانهن تي ڪونه رکندا آهيون. ٻنهي اکين جي وچ ۾ پوٻان جيڪا جڳهه آهي، اُن سان اسان جي سوچڻ جو گهرو تعلق آهي. هرڪنهن جو خيال ان جاءِ تان هيٺ لهي نون (٩) دوارن جي ذريعي سڄيءَ دنيا اندر ڦهلجي وڃي ٿو. گورو رامداس صاحب فرمائين ٿا:

"من کن کن پرم پرم بهو ڌاوي،
تل گهر نهين واسا پائيئي."

....

"گورو انکس سبد دارو سر ڌاريو،
گهر مندر آن وسائيئي."

يعني اسانجو خيال تيسري تل کان هيٺ لهي منٺ منٺ ۾ ساريءَ دنيا ۾ ڦهلجي وڃيٿو، ۽ من هڪ کن لاءِ به اکين پنيان ٽڪي نٿو ۽ جيستائين من اکين پنيان نه ٽڪندو ليستائين من پنهنجي گهر ڙرڪٽيءَ ۾ نه وڃي سمائبو.

هِهي نَوَ دَروازا اسانجي شرير ۾ کهڙا آهن؟ ٻه اکيون، ٻه ڪن جا سوراخ، ٻه نڪ جا سوراخ، هڪ وات ۽ ٻه هيٺين اندرين جا سوراخ. انهن نون دوارن جي ذريعي اسانجو خيال سڄيءَ دنيا ۾ ڦهلجي ٿو. ڪنهن به انڌيري ڪوٺيءَ ۾ چوُ نه وڃي وهون ۽ اُن ڪوٺيءَ کي ڪيترا به ٻاهران ڪلف چو نه لڳل هجن تڏهن به اسانجو من اُتي نه هوندو، ٻاهر

[illegible] کي دليل
[illegible] کي مبالغا
[illegible] جي هرڪنهن کي
[illegible] ۽ لسي سوچيون
[illegible] ۽ اسان جي
[illegible] جو سمورو ڪندا
[illegible] آهي ته انهن جون
[illegible] آهن. جي گهر
[illegible] آهيون ته گهر جو ڪاروبار
[illegible] "ڏيان ڪري" ڪرڻ ٿا.
[illegible] ڪريون ٿا [illegible]
[illegible] شڪلين ۽ پڌارن
[illegible] جن جي
[illegible] انهي سان انسان جو مرد ۽ پيار
[illegible] جي ذريعي اسان انهن سان
[illegible] ڪري چڙهيا آهيون
[illegible] پيار لي ويندو آهي جو راس
[illegible] شروع ٿيندا آهن ۽ مرد
[illegible] اکين اڳيان اچي پهندر
[illegible] لسانجو خيال هوندو
[illegible] ۽ اهو پيار ۽ مرد
[illegible] آهي شڪليون ۽
[illegible] سمورو ۽
[illegible] هوندا. [illegible]
ٻڌارڻ هوندا. [illegible]
ڏيان جي ته اسانکي [illegible]
اسانکي ابديش ڏين [illegible]
ڇاڪاڻ ته سمورن سمورن کي ڪيندو [illegible]
ٻاهي جي ماريل ڪيي ٻاڦي سان لي [illegible]

دنيا جي ناسونت ۽ فنا چيزن جو سمرن ڪري اسان
سان موه ۽ پيار پائي وينا آهيون. اُنهن
جو ساٿ نه ڏيندي. اُنهن مان ڪابه چيز اسان
اسانکي بار بار ديهه جي بندن ۾ آڻي ٿو. اسين اُن مالڪ
جي نام جو سمرن ۽ ڌيان ڪريون جو ڪڏهن به فنا نٿو ٿئي
۽ جنهن پرماتما جي اسانجي آتما انش آهي ۽ جنهن پرماتما
جي اندر اسانجي آتما سمائجڻ چاهي ٿي. گرو نانڪ صاحب
فرمائين ٿا:

”نهچل ايڪ آپ ابناشي، سو نهچل جو تسي ڌيائيندا.“

يعني اُهو پرماتما نهچل آهي. ڪڏهن به جنم مرڻ جي
ڏکن ۾ نٿو اچي ۽ جو به هن جو ڌيان ڪري ٿو، هن سان
پيار ڪريٿو ۽ هنجو سمرن ڪري ٿو سو به نهچل ٿي وڃي ٿو
۽ جنم ۽ مرڻ جي ڏکن کان ڇوٽڪارو پائي ٿو. اسانکي
پنهنجي خيال کي اکين پوپان ٽڪائي مالڪ جي نام جو سمرن
ڪري پنهنجي ٿهليل خيال کي اتي ايڪاگر ڪرڻو آهي.
اهو طريقو اهڙو نه آسان ۽ سرل آهي جو ننڍي ۾ ننڍي ٻار
کان وٺي وڏي ۾ وڏيءَ عمر وارو انسان به آسانيءَ سان
ڪري سگهي ٿو ڇاڪاڻ ته سمرن ڪرڻ جي عادت ته قدرتي
سڀ ڪنهنکي پيل آهي. اسان کي صرف دنيا جي سمرن
کان من ڪڍي اُن مالڪ جي نام جي سمرن ۾ لڳائڻو آهي.
جنهن وقت سمرن جي ذريعي اسانجو خيال اکين پوپان ڪنهن
ٽڪي ٿو ته من اُن هنڌ ٽڪي ڪونه ٿو ڇاڪاڻ ته من کي ٻار
بار نون دوارن جي ذريعي ٻاهر دنيا ۾ ڀٽڪڻ جي عادت
پيل آهي. اُتي اندريزي ۾ من کي هڪ هنڌ ٻيهارڻ ڏاڍو
مشڪل ٿي پوندو آهي، جيستائين اُن هنڌ من کي ڪنهن
جي سروپ جو ڌيان نه ڏينداسين ۽ اُن کي اُتي ٻيهارڻ واري
يا ٽڪائڻ واري چيز نه ملندي تيستائين من جو اُتي ٽڪڻ

ڏاڍو ڪٺن آهي. ٻيهڪري مهاتما سمجهائين ٿا ته من کي
الي بيهارڻ لاءِ ايڪاگر ڪرڻ لاءِ ڪنهن نه ڪنهن جي
سروپ جو ڌيان ڌيڻ ڏاڍو ضروري آهي. هاڻي ڏسون ته
ڪنهن جي سروپ جو ڌيان ڪجي. اِتا گوري سوچ ۽ ويچار
جوڳي ڳالهه آهي ڇاڪاڻ ته جنهنجي به سروپ جو ڌيان
ڪنداسين قدرتي اسانجو به ان سان موهه ۽ پيار پيدا ٿي
پوندو ۽ جنهنجي سروپ جو اسين ڌيان ڪنداسين ۽ جتي هو
ويندو، اسين به انجي موهه ۽ پيار جي ڪارڻ اُتي ٿي
وينداسين. ان ڳالهه تي سوچ ۽ ويچار ڪرڻ لاءِ اسان سڄي
دنيا پنهنجي اکين اڳيان رکي چڱيءَ طرح پرک ڪري
سوچيون ته ڪهڙي چيز اسانجي ڌيان ڪرڻ جي قابل ٿي
سگهي ٿي. جيڪي به دنيا جون چيزون ڦهيل آهن سي سڀ
پنجن تتن جون ڦهيل آهن. هرهڪ چيز ۾ ڪونه ڪو تت موجود
آهي. انسان ۾ پنج ئي تت موجود آهن. ٻيهڪري مهاتما اسانکي
Top of the Creation يا اشرف المخلوقات يا پنجن تتن جو
پتلو ڪري سڏين ٿا. سڄي ڪائنات تتن موجب پنجن ڪلاس
۾ ورهايل آهي. پهريون ڪلاس اهو آهي جنهن ۾ ڀاڱيءَ جو
تت آهي جنهن ۾ اسان جا سڀ گل ڦل، وڻ ٽڻ، ڀاڄيون ۽
ميوا اچي وڃن ٿا. جي اسين پنجن تتن جا پتلا ٿي وڻن ٽڻن
وغيره جو ڌيا ڪنداسين ته اسين ترقي نه ڪري سگهنداسين
ڇاڪاڻ ته انهن جو ڌيان اسانکي انهن يعني وڻن وغيره جي
جوڻ ۾ وٺي هلندو. انهن ڪري سڄي عالمِ نباتات يعني
Plant Kingdom اسانجي ڌيان جي قابل نه آهي. ٻيو ڪلاس
انهن ساهوارن جو آهي جي زمين اندر رهندا جهڙوڪ زهريلا
ڪيڙا، ماڪوڙا، نانگ ۽ وڇون وغيره. انهن اندر ۾ تت
پرٿوي ۽ اگني موجود آهن. انڪري اهي به اسانجي ڌيان
ڪرڻ لائق نه آهن. ٽيون ڪلاس پکين جو آهي جن ۾ ٽي

تت يعني هوا، پاڻي ۽ اگني آهن. جيڪڏهن اسين پنجن تتن جا پتلا ٺي ڪري ٻہ گرڙ، مور ۽ ٻين پکين جو ڌيان ڪنداسين تہ اسين انهن پکين جي ٽي جوڙ پائينداسين. اسان جو مقصد تہ انسان جي جوڙ کان ٻہ مٿي چڙهڻ جو آهي. تنهنڪري اهو پکين جو ڪلاس ٻہ اسانجي ڌيان ڪرڻ جي لائق نہ آهي. چوٿون ڪلاس چوپائي جانورن جو آهي جن ۾ ٻڌي يا آڪاش تت ڪونهي باقي چار ئي تت موجود آهن. انهيءَ ڪري ڳانءِ، ٻڪري ۽ گهوڙو وغيره ٻہ اسانجي ڌيان ڪرڻ جي لائق نہ آهي. پنجون ڪلاس خود انسان جو آهي ۽ هر انسان ۾ ساڳيائي پنج تت موجود آهن. تنهنڪري سياڻيڪ من ۾ اهو خيال اچي ٿو تہ انسان انسان جو ڌيان ڪري تہ ڇو ڪري؟ خاص ڪري اڄڪلهہ جي زماني ۾ جڏهن اسان سڀني کي هڪجهڙا حق آهن. هاڻي اچو تہ سوچيون تہ انسان انسان جو ڌيان نہ ڪري، ديوي ديوتائون اڄ تائين ڪنهن ڏٺا ڪونهن ۽ پرماتما جي سروپ جي خبر ڪونهي. ان نقطي تي اچي گهڻا ماڻهو خدا جي هستيءَ کان ئي منڪر ٿي ويندا آهن ۽ باقي سڀ انهيءَ الجهن ۾ ڦاسي ويندا آهن تہ اسانجي ڌيان ڪرڻ لائق ڪهڙي چيز ٿي سگهي ٿي. مهاتما هڪ تمام سٺو مثال ڏيئي سمجهائين ٿا تہ جيڪڏهن ڪنهن ڪمري ۾ گهڻائي ريڊيو سيٽ رکيا هجن پر انهن مان ڪو بہ بجليءَ يا بيٽريءَ سان ڳنڍيل (connected) نہ هجي تہ اسان ڪڏهن بہ ڪنهن بہ ملڪ جون خبرون چارون وغيره انهن مان ٻڌي نہ سگهنداسين ڇاڪاڻ تہ ڪو بہ ريڊيو سيٽ تڏهن وڄندو جڏهن اهو بجليءَ يا بيٽريءَ سان جڙيل هوندو ۽ جي ان مان ڪو بہ ريڊيو بجليءَ يا بيٽريءَ سان جڙيل هوندو تہ ان ذريعي هڪدم اسان ڪنهن بہ ملڪ جون خبرون چارون ۽ سنگيت وغيره

هڏي سگهنداسين. اهڙيءَ طرح اسانکي اُن مالڪ جي ڀڳتي ۽ پيار جي ڪوچ ڪرڻي آهي جنجي لئو اُن مالڪ سان جڙيل هجي ڇاڪاڻ تہ اُنهن کي پنهنجي ڀڳتيءَ ۽ پيار ڪارڻ واپس پرماتما سان وڃي ملڻو آهي ۽ اسان بہ اُنهن جي سروپ جو ڌيان ڪري ۽ اُنهن سان پيار ۽ عشق ڪري واپس پرماتما سان وڃي ملنداسين ۽ اُن ۾ سمائجي وينداسين. گورو نانڪ صاحب سمجهائين ٿا:-

”گورو ڪي مورت من ۾ ڌيان.“

....

”اڪال مورت هہ ساڌ سنتن ڪي، تاهر نيڪي ڌيان ڪر.“

يعني گورمکن جو ڌيان هميشہ من ۾ رکو. اهو ئي سوامي جي مهاراجن جو اُپديش آهي:-

”گورو ڪا ڌيان ڪر پياري بنا اس ڪي نهين ڇٽنا.“

ڪرائيسٽ بہ ان طرف اشارو ڪندي فرمائي ٿو:

“He that seeth me seeth Him that sent me.”

(John 12:45)

يعني جو بہ مونکي ڏسي ٿو اهي مهنجي موڪلڻ واري (يعني پرماتما کي) ڏسي ٿو.“

ستگوروءَ جي ڌيان ذريعي ئي اسين واپس اُن پرماتما ۾ سمائجي وينداسين. ڌيان جي ذريعي اسانجي خيال کي اکين پنيان ٽڪڻ جي عادت پئي ٿي. ڌيان اسانکي پنهنجي ستگوروءَ جو ڪرڻو آهي جنهن اسانکي مالڪ جي ڀڳتيءَ جو طريقو ۽ رستو ڏيکاريو آهي.

جنهن وقت اسانجو خيال ڌيان جي ذريعي ايڪاگر ٿي ويندو، اسانکي خود بخود خبر پوي ٿي تہ محسوس ٿئي ٿو تہ اکين جي پنيان هڪ تمام مٺو ۽ سريلو آواز اچي رهيو

آهي جو مالڪ جي درگاهه کان اني رهيو آهي. چاهي اسين هندو ٿي اندر يعني اکين ٻنيان وڃون چاهي سک عيسائي يا مسلمان ٿي اندر وڃون ته به ساڳيو آواز ٻڌڻ ۾ ايندو. جو به خوش قسمت انسان پنهنجي خيال کي اکين ٻنيان ايڪاگر ڪري ٿو، اُن جو خيال اُن آواز سان جڙي ٿو. انهيءَ ساڌنا کي مهاتما "جيئري مرڻ" سڏين ٿا ڇاڪاڻ ته خيال کي اکين ٻنيان ايڪاگر ڪري اُن مٿي ۽ سريلي آواز کي ٻڌڻ سان روح ۽ من نون دوارن مان آزاد ٿيندا آهن ۽ ساڌڪ جو تعلق هن دنيا سان بلڪل ٽٽي پوندو آهي. دنيا جا سڀ دک پلجي هو پنهنجي اندر اُن شبد جي دائمي خوشي محسوس ڪرڻ لڳي ٿو. ڪبير صاحب هن باري ۾ فرمائين ٿا:

"جس مرني سي جگ ڈري، ميري من آنند."

گورو نانڪ صاحب به فرمائين ٿا:

"نانڪ جيونديا مر رهيئي، ايسا جوگ ڪمائيئي."

سينٽ پال به بائيبل ۾ فرمائي ٿو "I die daily" يعني مان روز مرندو آهيان. مسلمانن جي حديث به چوي ٿي:

"مُوتوا قبل انتا مُوتوُ."

دادو صاحب جهڙي مشهور مهاتما ٿي گذريا آهن، پنهنجي باڻيءَ ۾ لکن ٿا:

"جيوت ماٽي هو رهو، سائين سنمک هوني،
دادو پهلي مر رهو، پيڇي مري سب ڪوئي."

ٽيسري پاتشاهي گورو امرداس جن به فرمائين ٿا:

"ستگورو سيوي تان مل جاوي،
جيوت مري هر سڻ چت لاوي."

دريا صاحب ھ چون ٿا:

"دريا گرو گروا ملا، ڪرم ڪيا سب رڌ،
جرنا پرم پيالي ڪر، پڪڙايا سب شبد."

اهڙيءَ طرح گرو نانڪ صاحب فرمائين ٿا:

"متي اندرا اگيانتا پاتي، ڪمل هووي پرگاس،
گرو ائيجي سک ابجي پاتي، سب ڦل ستگرو پاس."

يعني اُن مني ۾ سريلي آواز ڪي آهي، جو اسانجي اکين بنيان اچي رهيو آهي مهاتما شبد يا نام چئي پڪارين ٿا. اسان جا جيڪي به مذهب آهن انهن جا رواج ۽ رسمون يا شريعت هرهڪ جي جدا جدا آهي پر انهن جا اصلي روحانيت آهي، اصليت آهي، حقيقت آهي يا روحانيت جو بنياد آهي اهو هرڪنهن مذهب ۾ ساڳيو ئي آهي. انهيءَ روحانيت کي مختلف مهاتمائن جدا جدا لفظن جي ذريعي سمجهائڻ جي ڪوشش ڪئي آهي. حضرت عيسيٰ اُن کي Word يا شبد چئي سمجهائين ٿا. گرو نانڪ صاحب اُنکي 'گرو جي باڻي'، 'ڌرڪي باڻي'، 'سچي باڻي'، 'شبد'، 'نام'، 'امر'، 'حڪم'، 'اڪٿ ڪٿا'، 'هري ڪيرتن' ۽ اهڙن ٻين ڪيترن ئي لفظن سان بيان ڪن ٿا. مسلمان فقير اُنکي 'ڪلمو'، 'اسمِ اعظم'، 'بانگِ آسماني'، 'ڪلامِ الاهي' يا 'ندائي سلطاني' چئي بيان ڪن ٿا. رشي مني اُنکي 'آڪاش باڻي'، 'رام نام'، 'نرمل ناد'، 'دويه ڌني'، 'شبد' يا 'نام' ڪري سمجهائين ٿا. عام مهاتمائون اُنکي شبد يا نام ئي سڏيندا آهن. اسانکي لفظن جي جهڳڙن ۾ الجهڻ نه گهرجي. اسانکي نه پنهنجي جسم اندر اُن نقطي تي خيال ايڪاگر ڪرڻو آهي جتي اهو شبد يا نام واهه ڌڻهون وڄي رهيو آهي. گرو نانڪ صاحب سمجهائين ٿا:-

"نودر ناڪي ڏاوت رهائي، دسوين نج گهر واسا پائي،
اوٿي انحد شبد وڄي دن راتي، گرمتي شبد سنائيا."

يعني جنهن وقت اسين پنهنجي شرير جي نون دوازن مان
خيال ڪڍي اکين پٺيان ايڪاگر ڪريون ٿا، اُن وقت اسين
پنهنجي اصلي گهر جي دروازي تي پهچون ٿا. اسانجو اصلي
گهر سچکنڊ آهي جتي پرماتما رهي ٿو اُنجو دروازو اکين
پويان 'تيسرا تل' آهي ۽ اُن گهر جي دروازي جي نشاني اها
ٻڌائين ٿا تہ اُن هنڌ انحد شبد رات ڏينهن ڌنڪارون ڏيئي
رهيو آهي جيسين اسين اُن گهر جي دروازي تي خيال
ايڪاگر ڪري اُن شبد کي نہ پڪڙينداسين تيسين اسانجي
مڪتي حاصل ڪرڻ جو سوال ئي پيدا نہ ٿو ٿئي.

آتمڪ مارگ

حضرت عيسيٰ ؑ اُن طرف تي اشارو ڪن ٿا جڏهن
فرمائين ٿا:

"Knock it shall open and seek Ye shall find."
(Matthew 7:7)

يعني کولهيندا تہ توهين لهندا دروازو کڙڪائيندا تہ کلندو.
جي اسانکي پنهنجي گهر وڃڻو آهي تہ اول اول اسانکي
پنهنجي گهر جي در جي تلاش ڪرڻي پوندي. ۽ اهو گهر
جو دروازو آهي اسان جي اکين پٺيان جنهنکي 'Third eye'،
"هڪ اک" يا "تيسرا تل" چوندا آهن. اُنجي کولڻ لاءِ
اسانکي اهو کڙڪائڻو آهي يعني بار بار سمرن ۽ ڌيان جي
ذريعي پنهنجي ٽهليل خيال کي اکين پٺيان سميٽي ايڪاگر
ڪرڻو آهي. جڏهن اسين اهو دروازو بار بار کڙڪايون ٿا
يعني سمرن ۽ ڌيان جي ذريعي اسانجو خيال پوريءَ طرح
ايڪاگر ٿئي ٿو تہ اهو دروازو کلي پوي ٿو ۽ پوءِ اسانکي
پنهنجي گهر وڃڻ جو رستو ملي ٿو. اهو ساڌن ڪهڙو آهي؟
خيال کي انهيءَ شبد سان جوڙڻ، جو هر هڪ جي اندر اچي رهيو
آهي. اُن جي ذريعي اسين واپس وڃي پرماتما کي پائي سگهون

ٿا. ٻلسي صاحب سمجهائين ٿا:-

”قدرتي ڪعبي کي ڪو محراب ۽ سر عرو سي،
آهي ذرو سي صدا ٻيري ٻلائي کي ليئي.“

مسلمانن جو خيال آهي ته ڪعبي جو حج ڪرڻ سان اسين مڪتي پائي سگهون ٿا. ٻلسي صاحب چون ٿا ته جو اصلي ڪعبو آهي، اهو اسانجو شرير آهي. پيرن جي ترين کان اسانجو حج شروع ٿئي ٿو ۽ سر جي چوٽيءَ تي وڃي ختم ٿئي ٿو. ان حج جون ڇهه منزلون آهن. هڪ اکين تائين ۽ ٻي اکين کان مٿي. مولوي هميشه محراب ۾ بيهي ڪري بانگ ڏيندا آهن. اسانجي پيشاني ۾ محراب وانگر آهي. جو مالڪ جي درگاه جي طرف کان قدرتي ڪلمو اچي رهيو آهي اهو هن محراب يعني مستڪ جي اندر اچي رهيو آهي. اسين جڏهن ان آواز يا ڪلمي کي پڪڙينداسين ته پوءِ ان آواز جي پٺيان پٺيان هلي پهچي منزل مقصود تي پهچي وينداسين. گرو امرداس جن فرمائن ٿا:

”ٻن سبدي انتر آ نهيرا، نه وسم لهي نه چوڪي ڦيرا،
ستگورو هٿ ڪنجي هورسه در کلي ناهين،
گرو پوري ڀاڳ ملاوڻيان.“

هڪ ٻئي هنڌ ۾ اهوئي اپديش ڪن ٿا:

”اس ڪايا اندر وسم اسڪان،
گورمک ساچ ملي ٿان ويکان،
نو دروازي دسوين مڪتا، انهد سبد وڄاوڻيان.“

يعني هي اسانجو شرير نه صرف هڏ ۽ ماس جو لوٿل آهي ۽ نه صرف پنج ڇهه فوٽ ڊگهو مٽيءَ جو پتلو آهي پر پرماتما ان جي اندر بيشمار وستو ۽ خزانا رکيا آهن. بلڪ اهو پرماتما خود ان جي اندر ويٺو آهي. جيستائين ڪو ستگرو گورمک نه ملندو تيستائين اسين شرير اندر پرماتما کي ڏسي

۽ ڪوڄ ڪرڻ جي طريقي جو پتو ئي لڳائي سگھنداسين. گورو
صاحب فرمائين ٿا ته جسم جا ٻه حصا آهن، هڪ اکين کان
هيٺ ۽ ٻيو اکين کان مٿي. اکين کان هيٺ نون دوازن ۾ صرف
اندرين جي ڀوڳن ۽ وشيه وڪارن جون لذتون آهن. جيستائين
اسانجو خيال اکين کان هيٺ آهي تيستائين اسين مڪتي حاصل
ڪري ئي نه سگھنداسين ڇاڪاڻ ته مڪتيءَ جو دروازو اکين
جي پوين رکيل آهي ۽ اُن جي اِهائي نشاني آهي ته اُن هنڌ
انهد شبد گونجار ڪري رهيو آهي. گورو نانڪ صاحب فرمائين
ٿا:-

”گورو شبد ملي سي وڇڙي ناهين،
سهجي سچ سماونيان.“

جنهن وقت اسين گورمکن جي ذريعي شبد کي پڪڙيون
ٿا ته پوءِ اهو شبد اسانکي ڇڏي ڪونه ٿو. پاڻ سان گڏ وٺي
هلي پرماتما ۾ سمائجي ٿو. اسانکي اُن شبد جي ذريعي پنهنجي
گهر جو رخ قائم ڪرڻو آهي ۽ اُن شبد جي پرڪاش ذريعي
پنهنجي گهر جو رستو ڏسڻو آهي. اسانجي آتما جي ڏسڻ جي
شڪتيءَ کي مهاتما ’نرت‘ سڏين ٿا ۽ جا ٻڌڻ جي شڪتي
آهي اُنکي ’سرت‘ ڪوٺين ٿا. سرت کي اُن شبد جو آواز
ٻڌڻو آهي ۽ نرت کي اُن جو پرڪاش ڏسڻو آهي. مثال طور
ڪي اسين پنهنجي گهر کان شام جو سئر ڪندي ڪٿي دور
ڪري وڃون ٿا ۽ رات پئجي وڃي ٿي، هر طرف انڌيرو
انڌيرو وڃي ٿو ۽ پنهنجي گهر جو رستو نٿي ڀلجي وڃون
اهو به پتو نٿو پوي ته گهر ڪهڙي طرف آهي تنهن وقت
ن پنهنجي گهر پهچڻ واسطي اُن انڌيري ۾ خاموش ٿي بيهي
ون ٿا ۽ ڏاڍي غور سان اُن سناٽي ۾ ڪنهن نه ڪنهن آواز
ٻڌڻ جي ڪوشش ڪريون ٿا جو اسان جي گهر جي طرف

ڪان اهڙو هجي. ڪنهن ريلوي جو آواز يا ڪتي جي ڀونڪڻ جو آواز يا ڪو ٻيو آواز. اسين اُن آواز کي ٻڌي پنهنجي گهر جو طرف قائم ڪريون ٿا يعني ته اسان جو گهر اڳيان آهي يا پٺيان، ساڄي طرف آهي يا کاٻي طرف. جنهن وقت طرف جو پتو پئجي وڃي ٿو ته پوءِ چاڪاڻ ته رستي ۾ اونداهو آهي، اوچي نيچي زمين آهي، يعني کڏون کوٻا آهن يا رستي تي وڻ ٽڻ ۽ ڪنڊا وغيره آهن انهيءَ حالت ۾ جيڪڏهن اسان جي هٿ ۾ ڪا ٽارچ يا لالٽين هوندو ته اسين اُن جي روشنيءَ ذريعي رستي جي کڏن ۽ ڪنڊن وغيره کان پاڻ بچائيندا پنهنجو رستو ڳولهي صحيح سلامت پنهنجي گهر پهچي وينداسين. اهڙيءَ طرح مهاتما اسان کي اُپديش ڪن ٿا ته اسان مان هرهڪ جي اندر پرماتما اسان جي واسطي اهو آواز به رکيو آهي ۽ اها روشني به رکي آهي. اسانکي اُن آواز کي ٻڌي پنهنجي نج گهر جو رخ قائم ڪرڻو آهي ۽ اُن روشنيءَ ذريعي پنهنجو روحاني سفر طئي ڪرڻو آهي. ڪبير صاحب به انهيءَ ڏي طرف اشارو ڪن ٿا جڏهن چون ٿا ته:-

”ديوا ٻلي آڳم ڪا، بن ٻاتي بن تيل“

يعني اها آڳم جي جوت بنا وٽ ۽ تيل جي ٻري رهي آهي. اها ڳالهه پلٽو صاحب پنهنجي تجربي مان سمجهائين ٿا:

”الٽا ڪنوان گگن ۾ تس ۾ جري چراغ،
تس ۾ جري چراغ بن روغن بن ٻاتي،
ڇهه رت ٻارهه ماهه رهت جرتا دن راتي.“

يعني اسانجي سر جي مٿين حصي کي هو اپٽو کوهه ڪري بيان ڪن ٿا. کوهه جو منهن مٿي ۽ ترو هيٺ ليکيو آهي پر اسان جي سر جو ترو مٿي ۽ منهن هيٺ جي طرف آهي يعني ته

اُن جي شڪل اُبتي کوهہ مثل آهي. پلٽو صاحب فرمائين ٿا تہ جڏهن اسين نون دوارن مان خيال ڪڍي اکين پنيان ايڪاگر ڪنداسين تہ اسين اُن اُبتي کوهہ ۾ اچي وينداسين ۽ اُن هنڌ هر ڪنهن جي اندر هڪ جوت ٻري رهي آهي. اُن جوت جي ٻرڻ لاءِ نہ ڪنهن وٽ جي ضرورت آهي ۽ نہ تيل جي. ٻاهر اسين ڪا بہ جوت جلايون تہ اُن لاءِ وٽ ۽ تيل جي ضرورت پوندي آهي. جيڪڏهن وٽ خلاص ٿئي يا تيل خلاص ٿئي تہ جوت وسامي وڃي ٿي. پر جنهن جوت جو پلٽو صاحب ذڪر ڪن ٿا اُها جوت چوويهہ ئي ڪلاڪ اسان سيني جي اندر ٻري رهي آهي. سال ۾ ڇهہ مندون، ١٢ مهنا ۽ ڏينهن ۽ راتيون ٿينديون آهن. هيءَ جوت هر انسان اندر هر وقت جاڳي رهي آهي. اِها ئي ڳالهہ سوامي مهاراج جن فرمائين ٿا:

”بسو تم آءِ نئنن ۾، سمت ڪر ايڪ يهان هونا،
دوئي يهان دور هو جائي، درشني جوت ۾ ڊرنا.“

يعني جنهن وقت اسين پنهنجو خيال نون دوارن مان ڪڍي اکين پنيان ايڪاگر ڪريون ٿا تہ اسين دويت مان ايڪتا ۾ اچي وڃون ٿا. جيستائين اسانجو خيال ٻنهي اکين جي ذريعي ٻاهر آهي تيستائين اسين دويت ۾ قائل آهيون پر جنهن وقت خيال کي سميٽي اکين پنيان ڪٺو ڪريون ٿا تہ اسين ايڪتا ۾ اچي وڃون ٿا ۽ پوءِ اسان کي اُن هنڌ اُن جوت جو درشن ٿئي ٿو. اهو ئي ذڪر حضرت عيسيٰ بائيبل ۾ ڪيو آهي.

"The light of the body is the eye; if therefore thine eye be single, thy whole body shall be full of light" (Matthew 6: 22)

يعني چون ٿا تہ جي ٽون هڪ اک وارو ٿين يعني ٻنهي

اکين جي پنيان جي پنهنجي خيال کي ايڪاگر ڪرڻ ۽ پنهنجو سچو جسم نور ۽ روشنيءَ سان ڀرجي ويندو. گرو نانڪ صاحب به اهو ئي اپديش ڪن ٿا:

"انتر جوت نرنتر باڻي سچي صاحب سيون لو لائي."

يعني هرهڪ انسان جي اندر اها جوت جلي رهي آهي ۽ اُن جوت مان هڪ ڏاڍو مٺو ۽ سريلو آواز اچي رهيو آهي. جي شخص اُن جوت جو درشن ڪن ٿا ۽ اهو سريلو آواز ٻڌن ٿا انهن جو دنيا مان موهه ۽ پيار نڪري وڃي ٿو ۽ مالڪ سان پيار پيدا ٿي پوي ٿو. اسان سڀني کي اها خبر آهي ته جيڪي به اسان جا ڌارمڪ استان آهن چاهي گوردوارو، چاهي مسجد مندر يا گرجاگهر انهي هرهڪ استان ۾ جوت جلائيندا آهيون ۽ گهنڊ ۽ سنک جهڙو آواز پيدا ڪندا آهيون. ڪنهن ديول ۾ هليا وڃو ته ڏسندا ته اُتي موم بتيون ٻاريون وينديون آهن ۽ اُتي ديول مٿان گهنڊ به لٽڪيل هوندو آهي جو پرارٿنا وغيره شروع ڪرڻ کان اڳ وڄايو ويندو آهي. اهڙيءَ طرح ٻڌن جي مندرن ۾ به هميشه جوت جلندي رهندي آهي جنهنکي هو اکنڊ جوت سڏيندا آهن ۽ جنهنکي ڪڏهن به وسامڻ نه ڏيندا آهن. پر جنهن اکنڊ جوت جو ذڪر مهاتما ٻڌ ڪيو آهي اها ته اسان سڀني جي اندر آهي. انهن جي مندرن ۾ بگل وغيره وڄايا ويندا آهن. جينين ۽ هندن جي مندرن ۾ به جوت جڳائي ويندي آهي ۽ گهنڊ وڄايا ويندا آهن ۽ ساڳيءَ طرح گوردوارن ۾ به جوت ٻاري ويندي آهي ۽ سنک وغيره وڄايا ويندا آهن. مسلمانن جي مزارن تي به رات جو چراغ جلايا ويندا آهن ۽ مولوي وڏي آواز سان بانگ ڏيندو آهي يا نغارو وڄائيندو آهي. اسان ڪڏهن به اهو خيال نه ڪيو

هوندو ته هرهڪ ڌارمڪ جڳهه تي هي جوت جو جلائي ويندي آهي ۽ گهنڊ جو وڄايا ويندا آهن. دراصل، رشين منين، سنتن مهاتمائن ۽ پيرن پيغمبرن سمجهايو ته اسانجو شرير ئي سڀ کان وڏو ۽ اصلي گور دوارو، مندر، مسجد يا ديول آهي ۽ هرڪنهن جي شرير اندر جوت جلي رهي آهي ۽ شبد جو آواز جو شروع ۾ سنک يا گهنڊ جهڙو آهي، سو وڄي رهيو آهي. پر اسين دنيا جا جيو اهڙن مالڪ جي ڳجهن ۽ پيارن جي وڃڻ ڪانپوءِ انهن جي اصلي تعليم کي ڀلجي وياسين ۽ ٻاهر مڪي تي پياسين. اُن اندر جي شبد جي آواز کي ٻڌي ۽ اندرين جوت ڏسي اسانجو من قابوءَ ۾ اچي وڃي ٿو ۽ وس ٿي پوي ٿو ۽ واپس پنهنجي ٺڪاڻي تي پهچي وڃي ٿو. روح ۽ من جي ڳنڍ کلي پوي ٿي. گورو امرداس صاحب سمجهائين ٿا:

”گورو گيان انجن سچ نيتري پائيا،

انتر چانڻ اگيان انڌير گنوايا،

جوتي جوت ملي من مانيا، هر در سوڀا پاونيا.“

جڏهن اسين گورمکن جي گيان ۽ تجربي موجب اکين ۾ شبد روپي سرمو پايون ٿا ته اگيانتا جو انڌيرو اسانجي رستي تان هٽي وڃي ٿو. پرماتما جو نور ۽ پرڪاش نظر اچڻ شروع ٿي وڃي ٿو. هندستان ۾ اهو عام رواج آهي ته جيڪڏهن ڪنهنجي اکين جي نظر گهٽجي ويندي آهي ته هنکي سرمي پائڻ جي هدايت ڪئي ويندي آهي. اسانجو اهو خيال آهي، ته سرمي پائڻ سان نظر ٺيڪ ٿي ويندي آهي ۽ سڀ ڪجهه چڱيءَ طرح ڏسي سگهبو آهي. تنهنڪري گورو امرداس صاحب اهو مثال ڏيئي سمجهائين ٿا ته اسين دنيا جا جيو اکين هوندي انڌا ٿي ويٺا آهيون. اسانکي پنهنجي اندر ۾

کين نه نظر ڪرڻ ٿو اچي. جيڪڏهن اسين شبد جي سرمي
جو استعمال ڪنداسين يعني پنهنجي خيال کي اندر سميٽي
ان شبد سان جوڙينداسين ته اسان جو اکيانتا جو اندرو
ٻور ٿي سگهندو ۽ اسانکي پنهنجي اندر اها روشني
نظر اچي سگهندي جنهنکي ڏسي اسان جو من مچي ويندو
يعني وس اچي ويندو. هيءَ جو اسان جو من اندرين جو غلام
بڻيو ويٺو آهي اهو ان روشنيءَ ۾ محو ٿي ويندو ۽ هر وقت
شبد جي آواز کي ٻڌي ۽ ٻڪڙي برهم يعني ٻرڪتيءَ ۾
پنهنجي لڪاٽي ٿي پهچي ويندو. تڏهن ٿي اسانجي آتما
من جي پنجي کان آزاد ٿي پوي ٿي ۽ ان ڪانپوءِ ٿي
اسانجي جوهت ان جوهت ۾ ملي ٿي ۽ مالڪ جي درگاهه ۾
پهچي اصلي عزت ۽ سوڀيا حاصل ڪري ٿي. حضرت عيسيٰ
۽ بائيبل ۾ فرمائين ٿا:

"For Judgment I am come into this wolrd, thit they which see not might see; and that they which see might be made blind." (John 9 : 39)

يعني مان هن جڳت ۾ انهيءَ انصاف ڪرڻ لاءِ آيو آهيان ته
جيڪي ڏسي نٿا سگهن سي ڏسن ۽ جيڪي ڏسن ٿا سي انڌا
ٿي پون. يعني ته مان هن دنيا ۾ انلاءِ آيو آهيان ته جي شخص
اکين هوندي به انڌا آهن ۽ مالڪ کي نٿا ڏسن ته مان انهن
کي هن دنيا جي شڪلين ۽ پدارٿن جي طرف کان انڌو ڪري
ڇڏيان ۽ مالڪ جي طرف کان سڄاڳ يعني اکين وارو ڪري
ڇڏيان. گرو نانڪ صاحب به اهوئي سمجهائين ٿا:

"جن انتر شبد آپ پڇاتا گت مت تنهي پائي."

يعني ته جيڪي شخص اندر ان شبد کي ٻڪڙي پنهنجو
پاڻ سڃاڻڻ جي قابل ٿين ٿا، انهن کي ئي اصلي گتي ۽ مالڪ
جي ملڻ جو رستو پراپت ٿئي ٿو. وري ٻئي هنڌ اپديش

ڪن ٿا:-

"شبد ڪي سواد جاني تان آپ پڇاني"

يعني تہ شبد ۽ نام جي لذت حاصل ڪرڻ سان ئي اسين پنهنجو پاڻ سڃاڻڻ جي قابل بڻجون ٿا. اسين اُن وقت پنهنجو پاڻ سڃاڻون ٿا جڏهن اسانجي آتما جي مٿان چڙهيل سڀ گندا گندا پردا لهي وڃن ٿا. انهيءَ ڪري مهاتما اسانکي مڪتي حاصل ڪرڻ جو اِهوئي طريقو سمجهائين ٿا تہ اسين پنهنجي خيال کي اندر شبد يا نام سان جوڙيون. گرو صاحب هڪ ٻئي هنڌ بہ فرمائين ٿا:-

"شبد مري سو مر رهي، ڦر مري نہ دوجي وار."

سوامي جي مهاراج جن اپديش ڪنٿا:-

"نام ڪي رنگ ۾ رنگ جا، ملي توهہ ڌام نج اپنا."

يعني گرنٿن، پوٿين، ويدن ۽ شاسترن ۾ مهاتما اُن نام يا شبد جي مهما لکن ٿا. انهن کي پڙهڻ سان اسانکي سوجهي پوي ٿي تہ اسانکي نام جي ڪمائي ڇو ڪرڻي آهي ۽ ڪهڙيءَ طرح نام جي ڪمائي ڪرڻي آهي. گرنٿن ۽ پوٿين ۾ اُهو نام ڪونهي پر صرف نام حاصل ڪرڻ جو طريقو آهي. اُنهن جي پڙهڻ ۾ مڪتي نہ آهي. جيڪي پڙهون اُن تي عمل ڪرڻ ۾ مڪتي آهي. جهڙيءَ طرح ڊاڪٽري ڪتابن ۾ نسخا يا بيمارين جي علاج ڪرڻ جو طريقو لکيل هوندو آهي پر ڪتابن ۾ دوائون ڪونہ هونديون آهن. جيڪڏهن ڪو بيمار سڄو ڏينهن اهڙا ڪتاب رڳو پڙهي تہ هنجو بيماريءَ مان ڇوٽڪارو نہ ٿيندو. دوا الڳ چيز آهي ۽ اُنجو ذڪر ڪا بي ڳالهہ. اهڙيءَ طرح جيڪڏهن ڪو سڄو ڏينهن کاڌي تيار ڪرڻ جا ڪتاب پڙهندو رهي جنهن ۾ قسمين قسمين کاڌن تيار ڪرڻ جا طريقا لکيل هجن تہ ڪهڙو طعام ڪهڙيءَ

طرح لاهير آهي، ڄڻ انهن کي پڙهڻ سان نه ڪڏهن ڪاڏي جو
سواد ايندو ۽ نه پيٽ ڀرجندو. اِن ڪتاب موجب جيڪڏهن
هو ڪاڏو تيار ڪري کائي ته پيٽ به ڀرجي ۽ سواد به ايندس.
اهڙيءَ طرح جي اسانکي ريل گاڏيءَ جو سفر ڪرڻو هجي ته
پهرياڻين ٽائيم ٽيبل يا گائيڊ بوڪ چڱيءَ طرح پڙهبو جنهن مان
خبر پوندي ته گاڏيءَ جو سفر ڪيترو لنبو آهي، ڪهڙيون
ڪهڙيون سٽيشنون رستي تي اينديون، ڪيترو ڀاڙو لڳندو
۽ گاڏي ڪهڙي وقت سٽيشن تان ڇٽندي. پر رڳو اسين ٽائيم
ٽيبل پڙهڻ سان پنهنجي منزل تي نه پهچي سگهنداسين. جڏهن
اسين سٽيشن تي وڃي ٽڪيٽ وٺي ٽائيم ٽيبل موجب گاڏيءَ ۾
چڙهنداسين تڏهن ئي اسين پنهنجي منزل مقصد تي پهچنداسين.
اِن نقطي تي اڄ ڪلهه عام دنيا ڀلجي پيئي آهي. اسان
پنهنجن گرنٿن پراڻين ويدن ۽ شاسترن جي پڙهڻ ۽ پڙهائڻ کي
مکتيءَ جو ساڌن سمجهي ويٺا آهيون ۽ گهڻو ڪري ته اسين
ٻار ٻه نه پڙهندا آهيون بلڪ ڪنهن پنڊت يا گيانيءَ کي پڙهڻ
لاءِ چوندا آهيون ۽ هو پيو اسانجي گهر ۾ پڙهندو آهي ته اسين
پنهنجي دنيا جي ڪم ڪار ۾ مشغول هوندا آهيون. من ۾
ائين سمجهندا آهيون ته نه معلوم اسانکي ڪيترو نه فائدو مليو
رهيو آهي. اهو ٻار کي لکڻو آهي. پر جيڪڏهن اسين ٻار
ويهي آهي گرنٿ وغيره پڙهون يا ٻڌون ته انهن مهاتمائن جا
وچن اسانجي ڪنن ۾ پون، اسانکي پنهنجي ڪمزورين ۽
ڪمين جو پتو پوي، انهن جي دور ڪرڻ جو شوق پيدا ٿئي،
طريقي ۽ ساڌن جو پتو لڳي ته پوءِ ئي اِن پڙهڻ ۽ پڙهائڻ جو
ڪ فائدو ٿيندو. اسان نه پڙهڻ ۽ پڙهائڻ کي رڳو رسم ۽ رواج
ڪري ڇڏيو آهي ۽ سمجهندا آهيون ته شايد اِن پنڊت جي
پڙهڻ سان ئي اسين مڪتيءَ پائي سگهنداسين. هرهڪ مهاتما

اسانجي خيال کي اِنهن پرمن مان ڪيڍڻ جي ڪوشش ڪري
تو. سوامي جي مهاراج جن فرمائين ٿا:

”وید شاستر سمرت اور پرانا پڙهہ پڙهہ سب پنڊت هارا،
بنا ستگورو اور بنا شبد سرت ڪوئي نہ اُتري پو پارا.“

اهڙيءَ طرح گورو نانڪ صاحب بہ اُپديش ڪن ٿا:

”پڙهيئي جيتي برس برس پڙهيئي جيتي ماس؛
پڙهيئي جيتي آرجا پڙهيئي جيتي ساس؛
نانڪ ليکي اِڪ گل هور هومي جهکڻ جهاک.“

يعني تہ جي اسين سڄو ڏينهن پڙهندا رهون، سڄو مهنو ۽ سڄو سال پڙهندا رهون بلڪ ساري زندگي ۽ سواس سواس ۾ پڙهندا رهون تہ بہ اسانجي حساب ۾ صرف هڪ ئي ڳالهہ ڳڻي ويندي تہ اسانجي سرت اُنهيءَ شبد يا نام کي پڪڙي ٿي يا نہ؟ جي نہ تہ اسانجو سڄو پڙهڻ ۽ پڙهائڻ فضول آهي.

اهوئي تلسي صاحب پنهنجي باڻيءَ ۾ لکن ٿا:

”چار اٺارنهہ نو پڙهي کت پڙهہ کويا مول،
سرت شبد چينهي بنا جئون پنڇي چنڊول.“

يعني جيڪڏهن ڪوئي چار ويد، ارڙهن پران، نو وياڪرڻ ۽ ڇهہ شاستر بہ پڙهي پر سرت جو گيان پراپت نہ ٿيس تہ اُن جي حالت چنڊول پکيءَ جهڙي آهي. چنڊول هڪ پکي آهي جنهنکي ڪستورو ۽ اگن بہ چوندا آهن. هو هرهڪ جانور جو نقل ڪندو آهي. جي ڪانو جي بولي بڌي تہ ڪانو وانگر ڪان ڪان ڪندو آهي يا ٻئي ڪنهن جانور جو آواز بڌي تہ اُن وانگر ئي بوليندو آهي.

هڪ ٻئي هنڌ بہ تلسي صاحب لکن ٿا:

”پڙهہ پڙهہ ڪي سب جگ موئا پنڊت ڀئيا نہ ڪوءِ،
ڍائي اکثر پريم ڪي، پڙهي سو پنڊت هوءِ.“

اهو ئي اپديش ڀلي شاهه ڪن ٿا :

”علمون بس ڪرين او يار، اڪو الف ليري درڪار،

ڀنا علم عزرائيل نـي پڙهيا، جهڳا جهالا اُس دا سڙيا.“

حضرت عيسيٰ به بائيبل ۾ اها ئي ڳالهه چون ٿا :

"It hank thee, O Father, Lord of heaven and earth, because thou hast hid these things from the wise and prudent, and hast revealed them unto babies."

(Matthew 2: 25)

يعني ”اي پتا، سرڳ ۽ پرٿويءَ جا پريو، مان ٿنهنجو ڌنيواد ڪريان ٿو ته تو هنن ڳالهين کي واچڪ گيانين ۽ چتر ماڻهن کان ڇپائي رکيو ۽ ٻالڪن ۾ پرگهٽ ڪيو آهي.“ اسين گرنٿ پوٿيون پڙهي واچڪ گياني بڻجي پئون ٿا ۽ اسان ۾ بحث مباحثي ڪرڻ جي عادت پئي ٿي. پنهنجو پاڻ کي گڻي، گياني ۽ عالم فاضل سمجهڻ شروع ڪريون ٿا ۽ ٻين کي ني سمجهه ۽ اگياني سمجهڻ لڳون ٿا. من ۾ هوميءَ ۽ اهنڪار اچي وڃي ٿو. جيتوڻيڪ مالڪ جي ڀڳتيءَ جي رستي لئي نه پڙهي لکي ۽ ٻار جهڙو معصوم ٿيڻو پوي ٿو. گرنٿ، پوٿيون ۽ ويد شاستر ڇا آهن؟ گرو صاحبن، رشين منين، ٻين پيغمبرن مهتمن ڪيون ۽ مالڪ سان ميلاپ ڪيو يعني مالڪ کي پاتو ۽ جيڪي نظارا اندر ڏٺا ۽ جيڪي به رڪاوٽون انهن اندر محسوس ڪيون يا ڏٺيون، انهن جو ذڪر اسانجي فائدي لاءِ انهن ڌرمي پستڪن ۾ ڪيو. اهي ڌرمي ڪتاب انهن مهاتمائن جي ذاتي تجربن جو رڪارڊ آهن. اسانکي انهن جي پڙهڻ سان اهو تجربو يا آزمودو نه ٿي سگهندو جيستائين ڪ اسين جو ڪجهه پڙهون انهيءَ بابت ۾ پنهنجي اندر کوج يا تحقيقات نه ڪيون. کوج ۽ تحقيقات ڪرڻ جو طريقو اهو آهي ته صرف شبد ۽ نام جي ڪمائي ڪجي. اهو نام ڪتي ٻاهر ڪونهي. بلڪ اسان

سيني جي شرير ۽ ديهہ اندر آهي ۽ اسان جي واسطي ئي پرماتما اسانجي اندر رکيو آهي. ليکن کوج کهڙيءَ طرح کرڻي آهي، ان جو پيد يا طريقو اسانکي گورمکن وٽان ئي ملي ٿو.

سنتن جي سنگت

گورو نانڪ صاحب اسانکي سمجهائين ٿا:
”انحد باڻي پونجي، سنتن هٿ راکي کنجي.“
وري بہ هنڌ گورو صاحب لکن ٿا:
”جس کا گريهہ تن ديا تالا، کنجي گور سونپائي،
انڪ اُپاو کري نهي پاوي، بن ستگور سرنائي.“
يعني پرماتما اسانکي پيدا کري اُن نام جي دولت اسانجي اندر اسان واسطي رکي آهي پر اُن جو پيد گورمکن جي حوالي کري ڇڏيو آهي. تنهنکري اسانکي اُها چيز حاصل کرڻ لاءِ ساڌن، سنتن ۽ مهاتمائن جي سنگت ۽ صحبت کرڻي پوندي آهي. گورو امرداس صاحب لکن ٿا:
”بن گور داتي کوئي نہ پائي،
لک کوٽي جي کرم کمائي.“
پنجين پاتشاهي گورو ارجن ديو بہ لکن ٿا:
”کهہ نانڪ پريو اِهو جنائي،
بن گورو مکت نہ پائيئي ڀائي.“
گرو نانڪ صاحب کنهن بہ هنڌ فرمائين ٿا:
”ستگورو سيوي سدا سک پائي،
ستگورو الک ديا لکائي.“
وري فرمائين ٿا:
”مت کوئي ڀرم ڀلي سنسار،
گور بن کوئي نہ اترس پار.“

گرو امرداس ۽ فرمائين ٿا:

"ستر ستر جن ٻاڻي،
گرو ڪاڍي ٻانهہ ڪڪيجي.
جي آلر ڪر سک سک نت لوڙو،
تان ستگورو شرن پرايجي."

يعني مهاتمائن، گرمکن جي سنگت ۽ صحبت ڪرڻ لي ڏاڍو زور ڏنو آهي تہ اُن ڪانسواءِ اسانجي مڪتي حاصل ڪرڻ جو ڪو سوال ئي پيدا نہ ٿو ٿئي. پنجين پاتشاهي ۾ وري لکن ٿا:

"شاستر ويد سمرت سڀ سوڌي،
سڀ ايڪا ٻات پڪاري؛
بن گرو مڪت نہ ڪولي پاوي،
من ديکر ڪر وچاري."

وري ائين هند لکن ٿا:

"بن ستگورو ڪولي نام نہ پاوي،
پرڀ ايسي بنت بناڻي هئہ."

يعني مالڪ پنهنجي ملڻ جو اهو ئي قدرتي قانون رکيو آهي تہ هر جڳهن ۾ ملندو آهي تہ رکيو سادن، سنتن ۽ مهاتمائن ذريعي ئي ملندو آهي.

حضرت عيسيٰ ۽ بائيبل ۾ ائين ئي لکن ٿا:

"Come unto me, all ye that labour and are heavy laden, and I will give you rest." (Matthew 11:28)

يعني اي دنيا جا لوڪو، توهين گناهن جي بوجهہ سان ڀريل ۽ لڪل آهيو، توهين مون وٽ اچو، مان توهانکي آرام ۽ شانتي ڏيندس.

اڳتي وري فرمائين ٿا:

"I am the way, the truth, and the life; no man cometh unto the Father, but by me. If ye had known me, ye should have known my Father also; and from hence forth ye know Him and have seen Him.

(John 14:6, 7)

يعني مارگ، جيون ۽ سچائيءَ مان ئي آهيان. منهنجي سهائتا کان سواءِ ڪوئي بہ پتا وٽ نہ پهچي سگهي ٿو. جي توهين مونکي سڃاڻندا تہ منهنجي پتا کي بہ سڃاڻندا ۽ هاڻي هنکي ڄاڻو ٿا ۽ هن کي ڏٺو بہ اٿوَ. يعني توهين پنهنجي پتا کي صرف منهنجي ذريعي ئي ملي سگهو ٿا. مان هن سان ملائڻ جو ذريعو ۽ رستو آهيان. جيڪڏهن توهان مونکي سڃاڻو تہ توهان اُن پرماتما کي سڃاڻوءِ ڏٺو.

وري اڳتي فرمائين ٿا:

"And he that seeth me seeth Him that sent me."

(John 12:45)

يعني جو مونکي ڏسي ٿو اهو منهنجي موڪلڻ واري کي ڏسي ٿو. يعني مون اُن پرماتما کي ڏٺو آهي ۽ توهان مونکي ڏٺو آهي. انڪري اوهان بہ اُن پرماتما کي ڏٺو آهي.

وري اڳتي ٻڌي هنڌ چون ٿا:

"I am the light of the world; he that followeth me shall not work in darkness, but shall have the light of life."

(John 8:12)

يعني جڳت جي جوت مان آهيان. جيڪو منهنجي پٺيان هلندو سو انڌڪار ۾ نہ هلندو، پر جيون جي جوت پائي وٺندو.

تلسي صاحب بہ اهوئي اُپديش ڪن ٿا:

"تلسي يا سنسار ۾ پانچ رتن هيں سار
ساڌ سنگ ستگورو شرن دين ديا اُپڪار."

وري فرمائين ٿا:

"سونا ڪالي ٿا لاڳي لوها گھڻ نهين ڪالي
برا ڀلا جو گرو ڀڳت ڪبهون نرڪ نه جالي."

اِها ڳالهه سوامي جي مهاراج پنهنجي ٻاڻيءَ ۾ ذڪر ڪن ٿا:

"يهه ديهي تو هاٿ نه آوي ڦرو چوراسي ٻن ۾،
گرو سيوا ڪر گرو ڀڳتي ڪر آوو تو اِس ڍنگ ۾،
گرو بن ڦيرا اور نه ڪولي ڌار اِتن يهه من ۾."

وري فرمائين ٿا:

"بن ستگرو نهين پاوي بن شبد هاٿ نهين آوي،
سرت ڪيدي چڙهاوو گگني ڌن شبد سنو يهه ڪرلي."

ڪبير صاحب به فرمائين ٿا:

"ڪبير گرو ڪي ڀڳتي بن نار ڪوڪري هولي،
گلي گلي گهومت ڦري ٽوڪ نه داري ڪولي.
ڪبير گرو ڪي ڀڳتي بن راجا گڌا هولي،
مائي لدي ڪمهار ڪي گهاس نه داري ڪولي.
اجل ٻهسي ڪاپڙا پان سپاري کائي،
ڪبير گرو ڪي ڀڳتي بن باندا جم پور جائي."

وري ٻيءِ هنڌ فرمائين ٿا:

"گرو بن ماليا ڦيرلي گرو بن ديتي دان،
گرو بن دان حرام هئي جا پوڇو وبد پران."

گرو رامداس جوڻين پاتشاهي لکن ٿا:

"بن گرو ساڪت ڪور ڪر ترٿا ڌرمي ڪرتا پرچل پرپا،
بن گرو پار نه پاوي ڪوئي ڪر جيئي ٻار اِتاراهي."

وري ٻيءِ هنڌ فرمائين ٿا:

"جان ستگرو پرش نه ڀيٽيو سي ڀاڳ هين وس ڪال،
او ڦر ڦر جون ڀوائيئي وچ وشٽا ڪر وڪرال."

يعني فرمائين ٿا ته جنکي پورو ستگرو نه مليو آهي اهي

ڏاڍن ڪونن پاڻن وارا آهن. اهي هميشه ڪال جي چنبي ۾ رهن ٿا. انهنکي بار بار جنم ۽ مرڻ جي دکن ۾ اچڻو پوي ٿو ايتري قدر جو آخر هنن کي وڃي گندگيءَ جي ڪيڙي جي جوڻ ۾ دک ڀوڳڻو پوي ٿو. جي پوري ستگوروءَ جي کوج نه ٿا ڪن يا اُن کي تلاش ڪرڻ جي ڪوشش نٿي ڪون، ٿا ڪن اهي شبد يا نام سان ڪڏهن به جڙي نه سگهندا. پنهنجي ڪرمن انوسار چوراسيءَ جي جيلخاني ۾ دک ۽ مصيبتون ڀوڳيندا رهن ٿا. سچ پچ ته اهي دنيا ۾ اچي به جيئن ڪونه ٿا پر مئل ٿي رهن ٿا. دنيا ۾ جيئندي به مئلن سمان آهن. گورو نانڪ صاحب جن فرمائين ٿا:

”ستگورو ڪي سيو نه ڪينيا هرنام نه لگو پيار،
مت تم جانو او جيوندي او آپ ماري ڪرتار.“

يعني هرهڪ شخص خوشي ۽ شانتيءَ جي تلاش ڪرڻ چاهي ٿو ۽ جدا جدا پدارٿن ۾ جدا جدا هنڌن تي وڃي ڳولهي ٿو. پر اصلي خوشي رڳو شبد ۾ ئي آهي جنهن سان اسانجو خيال صرف ستگوروءَ جي ذريعي ئي جڙي سگهي ٿو. جي اسان کي ڪنهن ساڌو مهاتما جي صحبت نه ملي ته چاهي اهو شبد يا نام اسان جي اندر آهي ته به اسان اُن اوچي، سچي ۽ پوتر ڌن کي ڪڏهن به پڪڙي نه سگهنداسين. تنهن ڪري اسان کي گهرجي ته ڪنهن پوري گورمک جي تلاش ڪريون جو اسان جي خيال کي اُن شبد سان جوڙي مالڪ سان ميلاپ ڪرائي. بي ڪا به دنيا جي چيز اسانکي سچي ۽ اصلي خوشي نه ڏيئي سگهندي. تين پاتشاهي گورو امرداس صاحب جن لکن ٿا:

”جي لک استريان ڀوڳ ڪري نو کنڊ راج ڪمائي،
بنا ستگورو سک نه پائيئي ڦر ڦر جوني پائي.“

سائين بلي شاهه ڪنهن ته زور سان بڪارين ٿا:
”بن مرشد ڪامل ”بليا، ليري ابرين گئي عادت ڪيتي.“
وري بني هنڌ فرمائين ٿا:

”بليا شهه دي سنو حڪايت،
هادي ڦڙيان هوئي هدايت،
ميرا سائين شاهه عنايت، اوهو لنگهاوي پار.“

يعني سنتن مهاتمائن کي انسان جي اندر گهوٽي ڪجهه نه وجهڻو آهي. اها دولت اسانجي اندر ئي آهي ۽ پرماتما انسان جي واسطي ئي رکي آهي ۽ انسان کي پنهنجي اندر ئي ملڻي آهي. انهن کي رڳو جڳتي ۽ ساڌن ئي سمجهائڻو آهي. جهڙيءَ طرح وديا جي طاقت هرهڪ انسان جي اندر آهي پر اها طاقت اسانجي اندر ستل هوندي آهي. جنهن وقت اسين سڪول يا ڪاليج ۾ ويندا آهيون، استادن جي تابعداري ڪندا آهيون، راليون جاڳندا آهيون ته اها ستل شڪتي انسان جي اندر جاڳرت ٿيندي آهي. پوءِ ئي اسين اي. اي، ايم. اي عالم فاضل بڻبا آهيون. جو شاگرد استادن کان ڏڄي سڪول يا ڪاليج ۾ نه ٿو وڃي جيترو ٺيڪ وديا جي طاقت ته هنجي اندر ۾ آهي ته به اها ستل آهي ۽ ستل ئي هلي وڃي. پر جي شاگرد تعليم پرائين ٿا انهن ۾ استاد علم گهوٽي ته ڪونه ٿو وجهي، رڳو استاد جي محبت ۽ سنگت ڪرڻ سان ئي انهن جو عقل ۽ ذهن تيز ٿئي ٿو. انسان سڀني کي اها خبر آهي ته ڪير جي اندر ڪجهه آهي. پر جيسيتائين انسان کي جڳتي يا طريقي جي خبر نه هجي ته انسان ان ڪم مان ڪجهه ڪڏهن به حاصل نه ڪري سگهندا آهن. ڪجهه هميشهه ڪير منجهان ئي لڪرندو ٢٠
پر جڳتيءَ کان سواءِ حاصل نه ڪري سگهندو.

مهاتما چرنداس جن فرمائين ٿا:

"ڏوڌ مڌ جيوَن گهيہ هئہ."

گورو نانڪ صاحب ہ اپديش ڪن ٿا:

"جيوَن ڪاسٽ مهہ هئہ بئسنتر، مٿ سنجم ڪاڍ ڪڍ ٻجي،
رام نام هئہ جوت سباڻي، تت گورومت ڪاڍ ليجي."

يعني جهڙيءَ طرح لڪڙيءَ اندر باھ آهي پر اسان کي نظر ڪونہ ٿي اچي ۽ نہ اسان اُن مان ڪو فائدو وٺي سگهون ٿا. جنهن وقت لڪڙيءَ تي لڪڙي رڳڙيون ٿا تہ اُن جڳتيءَ ذريعي باھ پيدا ہ ڪريون ٿا ۽ اُن مان فائدو ہ وٺون ٿا. اهڙيءَ طرح اها رام نام جي جوت اسان سڀني جي اندر آهي پر گورمکن جي اپديش تي عمل ڪرڻ سان ئي اُن جوت کي پائي سگهون ٿا. گورو نانڪ صاحب تمام سندر مثال ڏيئي سمجهائين ٿا:

"گهر رتن لال بهو مانڪ لادي،
من ڀرميا لهہ نہ سڪائيئي،
جيوَن اوڏا کوپ گهج کن ڪاڍي،
تئن ستگورو وست لهائيئي."

يعني اسان جي گهر اندر يعني شرير ۾ پرماتما بيشمار نام روپي دولت رکي آهي پر اسان جو من باهر مکي ٿي ڀرمن ۾ منجهيو پيو آهي. جيستائين شرير ۾ اندر وڃي کوج نہ ڪبي تيستائين اها دولت حاصل نہ ڪري سگهبي. هاڻي مثال ڏين ٿا تہ ڪيترا دفعا پراڻين آبادين هيٺان نهيل نڪيل کوھ مٽيءَ سان دٻجي ويندا آهن. اسان اُنهن زمين تي هلندا چلندا آهيون پر اسانکي خبر ڪونہ هوندي آهي تہ ڪو اُن هنڌ مٽيءَ هيٺان کوھ دبيل آهي. پر اوڏ (Water-Diviners) پنهن جي علم ذريعي اسانکي ٻڌائيندا آهن تہ فلاڻي هنڌ کوٽائي ڪرايو تہ اوهانکي مٽيءَ هيٺان نهيل نڪيل کوھ ملي ويندو. اوڏ

سچپچ ڪو ڪوهه ناهي مٿيءَ هيٺان دٻائي اسانکي خبر ڪرڻ ٿا ڏين، پر ڪوهه اُني اڳي ئي هوندو آهي. هنکي رڳو اُنجو علم هوندو آهي جنهنجو فائدو وٺي اسان اُن ڪوهه جو استعمال ڪري سگهندا آهيون. اهڙيءَ طرح مهاتمائن کي اسان جي اندر ڪابه چيز وجهڻي ڪرڻ آهي. هنن کي اُهو علم ۽ واقفيت آهي تہ اسانجي اندر پرماتما آهي ۽ پرماتما سان ملڻ جو رستو بہ اسانجي اندر ئي آهي. اُهي اسانکي اُن رستي تي آڻيندا آهن. البت اسانکي سنتن مهاتمائن جي تلاش ڪرڻي پوي ٿي. اُنهن جي سنگت ۽ صحبت ۾ رهڻو پوي ٿو. اسان جي من تي هميشہ سنگت ۽ صحبت جو اثر پوي ٿو. جي اسين شرابين جي سنگت ۽ صحبت ڪريون ٿا تہ اسان ۾ بہ اها عادت پوي ٿي ۽ جي جوئارين جي سنگت يا صحبت ۾ رهون ٿا تہ جوئا جا ئي خيال اسانجي من ۾ اچڻ شروع ٿين ٿا. جي اسين مالڪ جي ڀڳتن ۽ پيارن جي صحبت ڪنداسين تہ ڇاڪاڻ تہ هو پرماتما جي ڀڳتيءَ ۾ لڳل آهن تنهڪري اُنهن کي ڏسي اسان ۾ بہ پرماتما جي ملڻ جو شوق ۽ پيار پيدا ٿيندو. گرو نانڪ صاحب سمجهائين ٿا:

”ساڪت سوت ڀهو گهرجي پريا ڪيؤن ڪر ٿان ليجي،
ست سوت ڪي لڪسي ناهين ساڪت سنگ نہ ڪيجي.“

يعني جيڪڏهن سٽ ڏاڍو منجهيل آهي ۽ اُن ۾ ڏاڍيون ڳنڍيون آهن تہ اُن سٽ مان ڪڏهن بہ ڪپڙو اُڻي نہ سگهبو. اهڙيءَ طرح منمکن جو من ساريءَ دنيا ۾ ڏاڍو ڦهليل آهي. هو ڏينهن رات اندرين جي پوڄن ۽ وشيہ وڪارن ۾ ئي لڳل رهن ٿا، اُنهن جي سنگ ۾ وڃي اسانجو خيال ڪيئن پربو ڀڳتيءَ ۾ لڳندو! وري اڳتي اُپديش ڪن ٿا:

”ساڪت نر پراڻي سد پوکي لت پوکن پوک ڪراهي،
ڏاوہ ڏاني، ڏاٺي پرپت مائيا لک ڪرسن ڪروت دڃي.“

يعني منمک شخص سدائين ہکيا آهن. پرماتما اُنهن کي چاهي ڪيترو ئي ڏني. اُنهن کي چاهي نيڪ اولاد هجي، ڌن دولت هجي، دنيا ۾ مان شان ۽ عزت هجي ۽ صحت ۽ سٺي هجي ته به اهي ڪڏهن به پرماتما کان پرماتما نه گهرندا. اهي هميشه پرماتما کان پنهنجون دنيوي خواهشون ۽ ترشنائون پوريون ڪرائڻ چاهين ٿا. جي شخص جو هميشه دنيا جي پدارٿن ۽ شڪلين پٺيان ٿي ڦرندا رهن ٿا،' گورو صاحب فرمائين ٿا ته اهڙن ماڻهن جو ڪڏهن پلجي به سنگ نه ڪرڻ گهرجي. بلڪ لک ڪوهه دور رهڻ گهرجي. هاڻي سوال اُٿي ٿو ته پوءِ ڀلا ڪنهن جي سنگت ڪرڻ گهرجي؟ پاڻيهي گورو صاحب پڻ هيئن فرمائين ٿا:

"گوبند جيئو ست سنگت ميل هر ڌيائيئي."

يعني اي پرماتما! سادن، سنتن ۽ مهاتمائن جي سنگت ڏي ته جيئن تنهنجو پتو لڳي ۽ تنهنجي طرف اسانجو خيال وڃي. مهاتما سدائين ستسنگ تي زور ڏين ٿا ڇاڪاڻ ته گور مکن جي ستسنگ ۾ وڃي ئي پتو پوندو آهي ته آتما ۽ پرماتما جو ناتو ڪهڙو آهي، آتما ۽ پرماتما جي وچ ۾ رڪاوٽ ڪهڙيءَ چيز جي آهي ۽ اهي رڪاوٽون اسانجي اندر مان ڪيئن دور ٿي سگهنديون. مهاتما ستسنگ اُن کي نه ٿا ڪوٺين جتي هڪ قوم ٻيءَ قوم جي گلا يا چغلي ڪندي هجي يا جنهن جاءِ تي هڪ مذهب ٻئي مذهب جي گلي ڪاٽڻ جون تدبيرون سوچيندو هجي يا جنهن هند گذريل راجائن ۽ مهاراجائن جون پراڻيون ڪٿائون ۽ آکاڻيون ٻڌايون وينديون هجن. مهاتمائن جي ستسنگ ۾ ڪنهنجي به نندا يا چغلي نه ڪئي ويندي آهي. اهي صرف اسان ۾ مالڪ جي ملڻ جو شوق ۽ پيار پيدا ڪندا آهن. ۽ اسانکي مالڪ سان ملڻ جو

[illegible]

اِهوئي سوامي جي مهاراج جن اُپديش ڪن ٿا:
"متر تيرا ڪوئي نهين سنگين ۾،
پڙا ڪيون سووي ان نگين ۾؛
چيت ڪر پريت ڪرو ست سنگ ۾،
گورو ڦر رنگ دي نام ارنگ ۾."
هڪ ٻئي هنڌ ۾ سمجهائين ٿا:
"انڪ تون ڪيون رها جگ ۾ پتڪ ۾ ڪيا ملي پائي،
ڪتڪ تون ڏار اِپ مـن ۾ ڪوچ ست سنگ ۾ جائي."
وري مولانا صاحب ۾ پنهنجي ڪلام ۾ فرمائين ٿا:
"هم نشيني ساعتي با اوليا، بهتر از صد ساله طاعت بي ريا."
يعني فرمائين ٿا ته مالڪ جي ڀڳتن ۽ پيارن جي هڪ گهڙيءَ جي ٻه سنگت ۽ صحبت من ۾ ٻڏيءَ موجب ڪيل سؤ سالن جي بندگيءَ کان بهتر آهي ڇاڪاڻ ته جي رستو آهـي اوير طرف ۽ اسين ڊوڙون اولهه طرف ته اسين پنهنجي منزل مقصد کـان ٻاهر وڌيڪ دور ٿيندا وينداسين. هرهڪ مهاتما اسانجي اندر ست سنگ ذريعي ئي مالڪ سان ملڻ جو شوق ۽ پيار پيدا ڪري ٿو.

سنتن جو اصلي سروپ

سنتن جو اصلي سروپ شبد يا نام ئي هوندو آهي. مهاتما اُن شبد يا نام منجهان ئي ايندا آهـن ۽ اسان جي خيال کي اُن شبد يا نام سان ملائي، اُن نام اندر ئي واپس وڃي سمائجن ٿا. ڇاڪاڻ ته انسان جو اُستاد انسان ئي ٿي سگهي ٿو. ديوي ديوتا ته ڪنهن ڏنا ڪونه آهن ۽ پرماتما جي سروپ جو ڪنهنکي پتو ئي ڪونه آهي، تنهنڪري جيستائين اسانکي ڪو اسان جهڙو انسان ٿي نه سمجهائي ٿيستائين اُن مالڪ بابت اسانکي ڪا ٻه پوجهه نـه پئجي سگهندي. تنهنڪري حضرت عيسيٰ

انهن مهاتمائن کي ”ديهه ڌاري شبد“ (Word made flesh) جي بيان ڪيو آهي. فرمائين ٿا ته جنهن وقت اهو شبد انسان جي جامي ۾ اچي ٿو ته اهو اسانجي لاءِ ديهه ڌاري گرو بڻجي ٿو. پرماتما ۽ شبد هڪ ئي چيز آهي.

حضرت عيسيٰ چيو آهي:

"I and Father are one" (John 10:30)

يعني ته مان ۽ پتا هڪئي آهيون.

"In the beginning was the Word and Word was with God, and Word was God" (John 1:2)

ته شروع شروع ۾ شبد هو ۽ شبد پرماتما سان گڏ هو ۽ شبد پرماتما هو.

وڌيڪ فرمائين ٿا:

"And the Word was made Flesh and dwelt among us." (John 1:14)

”اهو شبد ديهه ڌاري ٿيو ۽ اسانجي وچ ۾ اچي ڊيرو ڪيو.“

عيسيٰ ٻيهجي ڀيري ۾ فرمائين ٿا:

"I came from the Father, and am come into the world again, I leave the world and go to the Father" (...)

يعني ... دنيا ۾ پرم پتا وٽان آيو آهيان ۽ جڏهن ... ... ابيء پتا ۾ لي وڃي سمائبس.

”... سو ... هيا پيد نه جانو مانس ديهاء
... ... ابي ٻه پانتي ... سلي سلل سمائيندا.“

... ... فرمائين ٿا ته مالڪ ۽ مالڪ جي ڀڳتن ۾ ... ... اهي مالڪ جي ڀڳتي ڪري مالڪ جو ... ... ته ... ۾ لکيل آهي:

”... ... ... ٻولي.“

يعني تہ برهم جي جاڻڻ وارو برهم ئي ٿي ويندو آهي. جهڙيءَ طرح سمنڊ جون لهرون اٿن ٿيون ۽ پوءِ سمنڊ ۾ ئي وڃي سمائجي ٿيون، اهڙيءَ طرح جهڙو لاڳاپو هڪ لهر جو سمنڊ سان آهي تهڙو ئي رشتو مالڪ جي ٻچن جو مالڪ سان هوندو آهي. هرهڪ مهاتما اُن ستنام سمنڊ جي لهر هوندو آهي جو دنيا ۾ اچي اسانجي خيال کي اُن شبد يا نام سان جوڙي ٿو بلڪ اسانکي ساڻ وٺي وڃي اُن ستنام جي سمنڊ ۾ سمائبو آهي. يا ايا ۾ چئجي تہ اُهو پرماتما جڏهن اسانکي ديهہ جي بندن کان ڇڏائڻ چاهيندو آهي تہ اهو خود گورمک جي اندر ويهي اسانجي خيال کي شبد سان ڳنڍي، اسانکي واپس وٺي وڃي پاڻ ۾ ئي ملائي ڇڏيندو آهي.

گورو نانڪ صاحب فرمائين ٿا:

”ستگورو وچ آپ رکيون، کر پرگهٽ آک سنايا.“

يعني گوروءَ پرماتما هڪ ئي آهي. ٻنهي ۾ صرف اِهو ئي تفاوت آهي تہ پرماتما گوروءَ جو ئي اصلي سروپ آهي ۽ گورو انساني قالب (ديهہ) ۾ رب آهي. جيستائين پرماتما اسانجي انساني جامي جي سطح (Level) تي گوروءَ جي روپ ۾ نٿو اچي تيستائين اُهو اسان سان پنهنجو تعلق پيدا نہ ٿو ڪري سگهي. اُهو پرماتما گوروءَ اندر ويهي پاڻ ڳالهائي ٿو:

”بن کايا برهم ڪسي اولي،
برهم بولي کايا کي اولي.“

گورو نانڪ صاحب سمجهائين ٿا:

”گورو ۾ آپ رکيا ڪرتاري.“

وري ٻئي هنڌ لکن ٿا:

”سمند ورول شرير هم ديکيا اِک وست انوپ دکائي،
گورو گوبند، گوبند گورو هئہ، نانڪ ڀيد نہ پائي.“

گورو صاحب سمجهائين ٿا تہ اسان شرير اندر شبد جي

ڪمالي ڪري ڏنو آهي ته پرمالما ۽ گرو هڪ ئي آهن.
ٻنهي ۾ ڪوبه فرق ڪونهي. وري لکن ٿا:

"گرو پرميشور ايڪو جان."

مولانا روم صاحب به فرمائين ٿا:

"در بشر روپوش ڪرد اسـت آفتاب."

يعني انسان جي اندر (روحاني) سج پنهنجو پاڻ کي لڪائي رکيو آهي. اهائي ڳالهه بلي شاهه سمجهائين ٿا:

"مولا آدمي بڻ آيا."

ڪبير صاحب به انهن ئي اپديش ڪن ٿا:

"رام ڪبير ايڪ هئه، ڪهن سنن ڪو دوئي،
دوئي ڪو سوئي جاني جي ستگرو ملا نه هوئي."

اهائي ڳالهه حضرت عيسىٰ چئي رهيا آهن:

"Believe me that I am in Father, and the Father in me" (John 14:11)

يعني مونتي وشواس ڪر ته مان پتا ۾ آهيان ۽ پتا مون ۾ آهي.

"The Father is in me, and I in Him."
(John 10:38)

"پتا مون ۾ آهي ۽ مان پتا ۾ آهيان."

اهولي سوامي جي مهاراج فرمائين ٿا:

"راڌا سوامي ڌرا نر روپ جڳت ۾،
گرو هوئه جيو چتائي."

راڌا سواميءَ جي معنىٰ آهي ڪل مالڪ آهي.
نامديو جن به فرمائين ٿا:

"آلهه رام ديهه ڌريو، ان مين هري ڪو ديکو،
ڪهت نامديو بل بل جائون، هري بڃ اور نه ليکو."

شمس تبريز جن به چون ٿا:

"آن بادشاه اعظم در بسته بود محکم،
پوشيده دلق آدم يعني که بردر آمد."

اصلي گورو اسانکي ٻاهرين رسمن ۽ رواجن ۾ نه ٿو ڦاسائي بلڪ شبد جي ڪمائي ڪرڻ جو طريقو ٻڌائي ٿو. پورو گورو اسانکي اسان جي شرير اندرئي اصلي گهر وڃڻ جو رستو ڏيکاري ٿو. گورو نانڪ جن سمجهائين ٿا:

"گهر ۾ گهر دکلاء دي، سو ستگرو پرک سجان،
پنچ شبد ڌنڪار ڌن، تهه باجي شبد نشان."

اِهوئي سوامي جي مهاراجن جو تجربو آهي. فرمائين ٿا:

"گهر ۾ گهر گورو دکلاوين،
ڌن شبد پانچ بتلاوين."

مهاتما سمجهائين ٿا ته اسانجي نج گهر يعني سچکنڊ پهچڻ لاءِ اسانجي اندر پنج منزلون آهن. حضرت عيسيٰ به اِهوئي اشارو ڏنو آهي جڏهن فرمائين ٿا:

"In my Father's house are many mansions."
(John 14 : 2)

يعني منهنجي پتا جي گهر ۾ گهڻيئي رهڻ جا استان آهن. هر هڪ منزل کي پنهنجو پنهنجو شبد آهي. سچو گورو اسانجي خيال کي انهن پنجن منزلن مان وٺي انهن پنجن شبدن يا ڌنين سان جوڙي اسانکي پرماتما تائين پهچائي ٿو. اصل ۾ شبد ته هڪ ئي آهي ليڪن هرڪنهن منزل تي ان جو آواز جدا جدا آهي ۽ الڳ الڳ پرڪاش آهي. مثال طور ڪا ندي جبلن مان نڪري ٿي ۽ سمنڊ ۾ وڃي سمائجي ٿي. پر ان نديءَ جي وهڪري جو آواز مختلف هنڌن تي الڳ الڳ آهي. جڏهن جبلن مان نڪري ٿي الي هڪ قسم جو آواز آهي ته وري جڏهن ڪڏن ۽ دڙن تان لنگهي ٿي ته

الي ٻئي قسم جو آواز الس. ٿيهن ڪانوءِ جڏهن ميدان مان لنگهي ٿي ته اهي علحدو آواز ٻڌيس ٿو ۽ جڏهن ان نديءَ جو ڪٽي آبشار لهي ٿو ته اهي وري آواز ۾ فرق اچيس ٿو ۽ پهاڙيءَ جو جڏهن اهالي ندي سمنڊ ۾ وڃي سمائجي ٿي ته اهي بلڪل نرالو آواز ڪري ٿي. ليڪن هر جڳهه ندي اها ساڳي ئي آهي. ڪبير صاحب جي پنهنجي مشهور شبد "ڪر نئنون ديدار محل ۾ پيارا هئ" ۾ پنجن شبدن جو ورنن ڪن ٿا ۽ شبد جي ساڌنا تي زور ڏين ٿا:

"ساڌو شبد ساڌنا ڪيجي."

"جهه شبد سي پرگهٽ ڀئي سڀ،
سوئي شبد گهه ليجي."

مولانا روم صاحب به فرمائين ٿا:

"به هشتم فلڪ نوبت پنج يابي،
چو خيمه ز شش جهت برڪنده باشي."

جڏهن ٿون هيٺين ڇهن چڪرن مان نڪري سٺين آسمان ۾ پهچندين ته اتي پنج نوبتون وڄنديون ٻڌنديں.
اهڙيءَ طرح شمس تبريز پنهنجي ڪلام ۾ لکن ٿا:

"خاموش پنج نوبت بشنو ز آسماني،
ڪه آن آسمان بيرون ز آن هشت و اين شش آمد."

يعني چون ٿا ته خاموشيءَ سان آسمان جون پنج نوبتون ٻڌ. اهو آسمان اسانجي ستن آسمانن ۽ ڇهن چڪرن کان ٻري آهي. وري ٻئي هنڌ لکن ٿا:

"هر روز پنج نوبت بر در او،
همين ڪر بند ڪوس ڪبريائي."

يعني ته هر روز ان جي دروازي تي پنج خدائي نغارا وڄن ٿا.

آنند صاحب ۾ به هرروز پڙهندا آهيون:
"واڃي پنچ شبد تت گهر سڀاڳي،
گهر سڀاڳي شبد واڃي، ڪلا چت گهر ڌاريا؛
پنچ دوت تڌ وس ڪيتي، ڪال ڪنٽڪ ماريا."
ڪبير صاحب به فرمائين ٿا:
"پنجي شبد اناحد واڃي، سنگي سارنگ پاني،
ڪبير داس تيري آرتي ڪيني، نرڪار نرباني."
پلٽ ييني به گرنٿ صاحب ۾ فرمائين ٿا:
"پنچ شبد نرمائل باڃي، پلڪي چنور سنک گهن گاڃي،
دل مل دئتيو گورمک گيان، ييني جاچي تيرا نام."

سچو گورو

سچو ۽ پورو گورو اهوئي آهي جو انهن پنجن شبدن ذريعي اسانکي پنهنجي سچي گهر وٺي وڃي. سوامي جي مهاراج به اهائي ڳالهه پنهنجي باڻيءَ ۾ لکن ٿا ته شبد سروپي، شبد ابياسي گوروءَ جي ئي تلاش ڪرڻ گهرجي، فرمائين ٿا:
"گورو سوئي جو شبد سنيهي، شبد بنا دوسر نهين سيئي،
شبد ڪماوي سو گورو پورا، اُن چرنن ڪي هوجا ڌوڙا.
اور پهچان ڪرو مت ڪوئي، لڪش الڪش نه ديکو سوئي،
شبد پيد لي ڪر تم اُن سي، شبد ڪماوو تم تن مــن سي."
حضرت عيسيٰ به ائين ئي فرمائين ٿا:
"If the blind leads the blind, both shall fall into the ditch. (Matthew 15:14)
يعني جي مهاتما پورو نــ هوندو تـ اهو پنهنجي شش سميت ٻڏي ويندو. گرو نانڪ صاحب به اهوئي سمجهائين ٿا:
"ستگرو پورا شبد سنائي، ان دن پلٽ ڪرو لو لائي."

پلٽو صاحب ۾ اُپديش ڪن ٿا:

"ڏن آئي جو گگن ڪي سو ميرا گرو ديو."

پوري ۽ سچي گروءَ جي اهائي پرک آهي تہ هو اسانجي آتما کي ان انحد شبد سان جوڙي. جنهنکي اهڙو گرو ملي ويو تہ اهو شخص پنهنجي اندر ۾ اُن سچي ۽ مٺي شبد کي ٻڌڻ شروع ڪري ٿو جو شروع ۾ گهنڊ جي آواز جهڙو آهي. گرو ارجن صاحب پنجين پاتشاهي لکن ٿا:

"گهنٽا جا ڪي سيٽي چو ڪنٺ."

گرو نانڪ صاحب پوري گروءَ جي مهما ليکن ٿا:

"ڪهہ نانڪ جن ستگرو پورا، واجي تاڪي انحد تورا".

وري فرمائين ٿا:

"اکنڊ ڪيرتن تن ڀوجن چورا، ڪهہ نانڪ جن ستگرو پورا."

جن تا تہ بي انت ۽ ڪڏهن بہ بند نہ ٿيڻ وارو جو سچو ۽ سريلو راڳ آهي اهو انحد شبد ئي آهي. اهو شبد هميشہ اسانجي اندر وڄڻ وارو رب يعني خدائي آواز آهي. سچو گرو پنهنجي سيوڪ کي اُن شبد جي ٻڌڻ جو ڀيد ۽ طريقو ٻڌائي ٿو. هو اُن انحد شبد کي اندر ۾ ٻڌڻ ۽ نيڻ اُن ۾ سمائجڻ سکاري ٿو. گرو خود اُن شبد يا نام سان جڙيل آهي ۽ اسان کي بہ اُن شبد يا نام سان جوڙي پرماتما ۾ سمائي ڇڏي ٿو. حضرت عيسيٰ بہ بائيبل ۾ اشارو ڏنو آهي.

"He that hath seen me hath seen the Father."

(John 14:7:9)

يعني جنهن مونکي ڏٺو آهي سمجهو تنهن پرماتما کي ڏٺو آهي.

سوامي جي مهاراج جن بہ لکن:

"شبد ڀيد تم گرو سي پائو،

شبد مانهہ تم جاءِ سمائو."

حقيقت ۾ گوروءَ جو اصلي روپ شبدني آهي. اِن شبد سرير ته فقط دنيا جي جيون کي سمجهائڻ ۽ چتائڻ لاءِ ڌارڻ ڪيو آهي ۽ تنکي جيو جو اصلي روپ ھيءَ شرير آهي. هي شرير ته گوروءَ ۽ شش ٻنهي کي هت دنيا ۾ ڇڏڻو پوي ٿو. شش جو اصلي روپ آتما آهي جا آخر ۾ وڃي اُن شبد ۾ ٿي سمائجي. گورو پنهنجو شرير ڇڏڻ ڪانپوءِ ٻه شبد سروپ سان شش جي سنڀال ڪري ٿو. حضرت عيسيٰ جن بائيبل ۾ چيو ته:

"These things have I spoken unto you, being yet present with you. But the Comforter (Shabad) which is the Holy Ghost, whom the Father will send in my name, He shall teach you all things to your remembrance, whatsoever I have said unto you."

(John 14:25:26)

يعني مون هي ڳالهيون توهان سان گڏ رهي توهان کي چيون آهن. پر سهايڪ يعني پوتر آتما جنهنکي پتا منهنجي نالي سان موڪليندو اهو توهانکي سڀ ڳالهيون سيکاريندو ۽ جيڪي ٻه مون اوهانکي ٻڌايو آهي اهو سڀ ڪجهه اوهانکي ياد ڪرائيندو.

ارٿات جڏهن مان هي شرير ڇڏي هليو ويندس ته اهو مالڪ منهنجي نوراني سروپ ۾ اُن شبد کي اوهانجي اندر پرگهٽ ڪندو ۽ پوءِ نوراني سروپ توهانجي سنڀال ۽ رهنمائي ڪندو.

گورو سچ پچ ته شبدني آهي. هو جيون لاءِ هن دنيا ۾ شرير ڌاري اُن مالڪ تائين پهچائڻ جو ذريعو بڻجي ٿو. پوءِ پنهنجو ڪم پورو ڪري اُن شبد ۾ ٿي وڃي سمائجي ٿو. اهڙيءَ طرح جيو جي آتما ٻه اُن شبد جو ٿي حصو آهي ۽

ڪنهن سچي گروءَ کي ڳولي هٿ ڪري ۽ واپس وڃي شبد ۾
سمائجي ٿي. گرو نانڪ صاحب ۾ اهڙي فرمائين ٿا:

"شبد گرو سرت ڌن چيلا."

جيڪي مهاتمائون اڳ ٿي گذريا آهن اهي پورن هئا پر
انهن مان هيئر اسين فائدو نه وٺي سگهنداسين. هن وقت
اسانکي ڪنهن ديهه ڌاري زنده مهاتما جي تلاش ڪرڻي
پوندي. جي ڪوئي بيمار هن وقت چوي ته مونکي پنهنجو
علاج لقمان حڪيم کان ڪرائڻو آهي ته لقمان حڪيم هاڻي
هن بيمار جي علاج لاءِ ڪونه ايندو. هنکي ته هاڻي ڪنهن
موجوده ڊاڪٽر يا حڪيم وٽ وڃڻو پوندو. جيڪڏهن ڪو
سک چوي ته مان پنهنجي مقدمي جو فيصلو مهاراجا
رنجيت سنگهه کان ڪرائيندس ته مهاراجا رنجيت سنگهه هنجي
فيصلي ڪرڻ لاءِ هاڻي ڪونه ايندو. هنکي هاڻي ڪنهن
موجوده مئجسٽريٽ يا حاڪم جي عدالت ۾ ئي وڃڻو پوندو.
جيڪڏهن ڪا عورت چوي ته هوءِ راجا وڪرماجيت سان
شادي ڪرڻ ٿي چاهي ته هوءِ غلط آهي. ڇاڪاڻ ته راجا
وڪرماجيت ته هاڻي هن سان شادي ڪرڻ لاءِ ڪونه ايندو
تنهنڪري وقت جو حڪيم، وقت جو حاڪم ۽ وقت جو
پتي ئي هن وقت ڪم اچي سگهن ٿا. ساڳيءَ طرح اسانکي
به موجوده گروءَ جي ضرورت آهي ۽ انهيءَ وٽان ئي
اسانجو ڪارج سڌ ٿيندو. ساڳيو ئي اشارو حضرت عيسيٰ بائيبل
۾ John the Baptist جي باري ۾ ڪندي لکيو آهي:

"*He was a burning and shining light; and ye were willing for a season to rejoice in His light*".

(John 5:35)

يعني هو ته ٻرندڙ ۽ چمڪندڙ پرڪاش هو ۽ اوهانکي
وقت ٿائين هنجي جوت ۾ مگن رهڻ سٺو لڳو.

وري پنهنجي باري ۾ حضرت عيسيٰ بلڪل صاف
لفظن ۾ فرمائين ٿا:

"I must work the works of Him that sent me, while it is day; the night cometh when no man can work. As long as I am in the world I am the light of the world." (John 9:4:5)

يعني جنهن مونکي موڪليو آهي انهيءَ جو ڪم اسان کي ڏينهن هوندي يعني پنهنجي زندگيءَ ۾ ڪرڻ جڳائي ڇاڪاڻ تہ اها رات اچڻ واري آهي جڏهن ڪيُ بہ ڪم نہ ٿي سگهندو. جيستائين مان جڳت ۾ آهيان تيستائين مان جڳت جي جوت آهيان.

گوروءَ جي ضرورت صرف انلائن آهي تہ هو اسان جهڙو انسان ٿي اسان کي سڀ ڪا ڳالهہ چڱيءَ طرح سمجهائي سگهي ٿو. جيڪڏهن موجوده گوروءَ بنا يگتي ٿي سگهي ها تہ پوءِ وقت بوقت مهاتما هن سنسار ۾ ديهڌاري ڇو اچن ها؟ گذريل مهاتما پنهنجو ڪم پورو ڪري واپس وجي پرماتما ۾ سمايا. هاڻي تہ اسانکي زنده مهاتما جي ضرورت آهي جو اسان جهڙو انسان ٿي اسان کي سمجهائي. دنيا جو ڪو بہ ڪم اُستاد کان سواءِ نہ ٿو سکي سگهجي. لوهين ڏسو تہ انجنيري ۽ ڊاڪٽريءَ تي تجربيڪار ليکڪن جي ڪتابن سان لئبررين ڀريون پيون آهن پر ڪو بہ شخص اهڙو نہ ملندو جو صرف اهي ڪتاب پڙهي ڪري ئي انجنير يا ڊاڪٽر بڻيو هجي. پندرهن ويهہ سال اُستادن جي صحبت ۽ سنگت ڪري، محنت ڪري اُنهن جي واقفيت حاصل ڪري ٿي. اسانکي نڍي هوندي کان ئي هر منزل تي هر ڪنهن ڪم ۾ ڪنهن نہ ڪنهن اُستاد يا رهبر جي ضرورت پئي رهي آهي. روحانيت جو مسئلو ڏاڍو پيچيدو آهي.

جيستائين ڪو انسان کي اهڙو رهبر نہ ملي جو اندر روحاني
منزلن تي پهتل هجي ۽ جيسين اسين هنجي تجربي جو فائدو
نہ وٺون تيستائين اندر هڪ قدم بہ نہ وڌي سگهنداسين.
بيشڪ انسان جو اصلي گرو اهو شبد يا نام آهي جو انسان
سيني جي اندر آهي پر لڌهن ۽ اسين ان شبد کي پنهنجي
اندر پڪڙي نہ سگهنداسين جيسين ڪ اهو شبد يا نام ڏيڻ
وارو ڪوئي يعني انساني جامي ۾ گرو هجي اسانجي مدد
نہ ڪري. گرو نانڪ صاحب فرمائين ٿا:—

"باڻي گرو، گرو هہ باڻي، وچ باڻي امرت ساري،
گرو باڻي ڪهي سيوڪ جن ماني، پرتک گرو نستاري"

فرمائين ٿا تہ گرو شبد آهي ۽ شبد گرو آهي ۽ ان شبد
۾ ئي اصلي امرت آهي. گرو ان شبد جو ئي اشارو ڪري
ٿو. سڪ ان کي مهي پنهنجو خيال شبد سان جوڙي ٿو.
پر مڪتي صرف ديهہ ڌاري گرو ئي ڏيئي سگهي ٿو.
چاڪاڻ تہ اسين انسان آهيون تنهڪري اسين گرو بہ ديهہ
ڌاري چاهيون ٿا جنهن کان ڳالها ڳالها ڪري سگهون، جنهن
سان ڳالهائي سگهون ۽ ان سان پيار ڪري سگهون ۽ جو
اسانجي اندر ان شبد جي ڌارا کي پرگهٽ ڪري سگهي.
گذريل مهاتما يا سندن لکيل ڪتاب اهو ڪم نہ ڪري
سگهندا. اهي مهاتمائون پورن هئا ۽ جيڪي ان وقت
انهنجي سنگ ۾ آيا انهنکي اهي مهاتمائون فائدو پهچائي
ويا. اسان جيسين پرماتما کي ڏٺو نہ آهي تيسين هن سان
پيار ڪيئن ڪري سگهنداسين؟ اها صرف اسانجي من جي
ڪلپنا آهي. اهڙيءَ طرح جي مهاتمائن ئي گذريا آهن انهن
سان پيار ڪرڻ ۾ هڪ ئي بنياد ۽ من جو ورتت پرم آهي.
ڇاڪاڻ تہ اهي پرماتما وٽ واپس وڃي چڪا آهن ۽
ن هر ... ، ڪرڻ انڪري اسانجو انهن سان ڪنهن بہ طرح

سدو تعلق نتو تي سگهي . هاڻي ته ڪو زنده ديهه ڌاري گورو ملي تڏهن ئي اسان جو هن سان پيار ٿي سگهي ٿو ۽ هنجو پيار ئي اسانکي پرماتما جي پيار ۾ لڳائي سگهي ٿو.

سچا ۽ پورا گورو ٻن قسمن جا ٿيندا آهن . هڪڙا ته اُهي جي سدا سچکنڊ کان ايندا آهن ۽ جنم کان ئي سنت هوندا آهن . ٻيا اُهي جي شبد جي ڪمائي ڪري پنهنجي گورو ۽ جي ديا مهر سان سچکنڊ پهچي وڃن ٿا ۽ پنهنجي زندگيءَ ۾ ئي سنت بڻجي وڃن ٿا . جڏهن اسان ڪنهن اهڙي مهاتما جي شرن حاصل ڪريون ٿا ته هو اسان کي نام ڏيئي بيفڪر نه تو رهي پر اسان کي ڌر ڌام پهچائڻ جي ذميواري کڻي ٿو . گورو نانڪ صاحب فرمائين ٿا :—

"گورو ميري سنگه سدا هر نالي"

وري فرمائين ٿا :—

"گورو ڪي دات نه ميٽي ڪوئي ،
جس بخشي تس تاري سوئي"

حضرت عيسيٰ به فرمائي ٿو:—

"And I give unto them eternal life, and they shall never perish neither shall any man pluck them out of my hand." (John 10 : 28)

يعني مان انهنکي امر زندگي ڏيان ٿو ۽ هو ڪڏهن به ناس نه ٿيندا ۽ هننکي مونکان ڪو الڳ ڪري نه سگهندو.

جن تي ستگورو پنهنجي ڇاپ لڳائيٿو اُنهن کي يوءِ جمدوتن سان گڏ وڃڻو نه تو پوي . هن جي نام جي بخشيش کي اسان کان ڪو به کسي نه تو سگهي .

هڪ ٻئي هنڌ زوردار لفظن ۾ حضرت عيسيٰ چيو آهي :

"Heaven and earth shall pass away but my words shall not pass away." (John 10 : 28)

پلي ڪنهن برهمنه ناس ٿي وڃن پر منهنجو وچن سدائين
اٽل رهندو.
اهڙيءَ طرح سوامي جي مهاراج به فرمائين ٿا:—
”سنت داريا بيج گهٽ ڏرلي جس جيو ڪي،
ڪراس سمرت هوءِ جو جاڙي اس بيج ڪو.“
پنجين پاتشاهي گورو ارجن ديو به فرمائين ٿا:—
”ميرا گورو پرميشور سکدائي،
پار برهم ڪا نام دڙائي انتي هوءِ سکائي.“
اهڙو ستگورو موت جي وقت سيوڪ کي خود پاڻ وٺڻ
ايندو آهي ۽ ڪيس جمدوتن سان گڏ وڃڻ نه ڏيندا آهن. گورو
اسان جو سچو دوست ۽ رکوالو آهي. رڳو هن دنيا ۾ نه
بلڪ موت جي وقت به سندس نوري سروپ اسان جي مدد
۽ رکوالي ڪندو آهي. گورو نانڪ صاحب فرمائين ٿا:—
”سجن سيئي نال مئن چل ديا نال چلن،
جتي ليکا منگيئي، تتي کڙي دسن.“
وري گورو ارجن ديوجن لکن ٿا:—
نانڪ ڪچڙيان سين ترڙ ڍونڍ سجن سنت پڪيان،
اوهه جيوندي وڇڙي او موئي نه جائي ڇوڙ.
دنيا ۾ اسانجا گهڻائي رشتيدار، دوست وغيره اسان کان
جيئري ئي الڳ ٿي وڃن ٿا ۽ پڇاڙيءَ تائين ته مشڪل سان
ڪو ورلو دوست رهي ٿو. ليڪن سنت اهي اصلي دوست
آهن جي موت جي وقت به اسان کي ڇڏي نه ٿا ڏين بلڪ
اسانکي جمدوتن جي پنجي کان به ڇڏائين ٿا. اهڙن گورمکن
جي شرڻ ۾ اچڻ ڪانپوءِ اسانجو ڌرمراءِ سان حساب ڪتاب ختم
ٿي وڃي ٿو. گورو صاحب فرمائين ٿا:—
”ڌرمراءِ در ڪاغذ ڦاڙي، جن نانڪ ليکا سمجها.“
پڻي لکن ٿا:

"سمرت نام ڪل وک سپ ڪاٽي،
ڏرمراء ڪي ڪاغذ ڦاٽي."
"ڏرمراء اپ ڪيا ڪريگو، جو ڦاٽو سگلو ليکا."
حضرت عيسيٰ به بائيبل ۾ چون ٿا:

"Blessed are they, that hear the Word of God and keep it." (Luke 11 : 28)

....

"He that heareth my Word hath everlasting life and is passed from death unto life." (John 5 24)

يعني ته اُهي خوش قسمت آهن جي پنهنجي اندر ان شبد کي ٻڌن ٿا ۽ سنڀالي رکن ٿا.
فرمائين ٿا ته جنهنکي مان ان شبد سان جوڙيان ٿو اهو موت جي پنجي کان ڇٽي هميشه لاء امر زندگي پائي ٿو.

اهڙا مهاتمائون دنيا ۾ اچن ٿا ۽ تمام ٿورا. هو سچن پريمين ۽ جگياسن کي شبد يا نام جو رستو ڏيکارڻ لاء هر سمي دنيا ۾ ايندا رهندا پر ٿورا. گورو نانڪ صاحب لکن ٿا:

"جگ جگ سنت ڀلي پرڀ ڪيري."
اٿين ناهي تہ ڪو سچا مهاتمائون ڪنهن خاص وقت لي اچن ٿا ۽ نہ اُهي ڪنهن خاص ملڪ يا خاص قوم جي ٻندڻن ۾ هوندا آهن. هرهڪ جڳہ ۾ مهاتمائون ٿيندا آيا آهن ۽ هو ڪنهن به قوم يا مذهب يا ملڪ ۾ اچي سگهن ٿا. گورو صاحب فرمائين ٿا:

"جگ جگ پيڙهي چلي ستگورو ڪي،
جني گورمک نام ڌياٿيا،"
"هر جگو جگو جگ جگو جگو،
سد پيڙهي گورو چلندي."

ساڳئي وقت هڪ ڪان وڌيڪ پورن مهاتما ٿي سگهن ٿا. اهڙا مهاتمائون دنيا ۾ سوسائٽيءَ يا قوم لاءِ بوجهه بڻجي نٿا اچن بلڪ پنهنجي محنت جي ڪمائي ڪري ساڌ سنگت جي مفت سيوا ڪن ٿا. گورو نانڪ صاحب خود پنهنجي هٿن سان کيتي ڪئي، پنهنجي ٻارن ٻچن جي پالنا ڪئي ۽ ساڌ سنگت جي مفت سيوا ڪئي. پنهنجي باڻيءَ ۾ سمجهائين ٿا:

”گورو پير سدائي منگڻ جائي ٿاکي مؤل نه لاگو پائي،
گهال کائي ڪڇ هٿون دي نانڪ راهه پڇاڻي سي.“

يعني جي گورو ۽ پير ٿي پنهنجي شش ۽ سيوڪن کان منگدو وتي ٿو يعني پنهنجي ذاتي خرچ لاءِ ڪجهه وٺي ٿو ته انجي چرڻن ۾ متو ٿي نه ٽيڪيو. جو مهاتما خود پنهنجي محنت جي ڪمائي ڪري پنهنجي پالنا ڪري ٿو ۽ ساڌ سنگت جي مفت سيوا ڪري ٿو اهڙي مهاتما جي ڪرج ڪرڻ گهرجي. حضرت عيسيٰ به بائيبل ۾ فرمائين ٿا:

“Freely ye have received, freely give.”
(Matthew 10 : 8)

يعني لوڪن نام جي دولت مفت ملي آهي انهيءَ ڪري مفت ئي انکي ونڊ. ڪبير صاحب جي زندگيءَ مان اسانکي خبر پوي ٿي ته هنن سڄي عمر ڪرگهو هڻي پنهنجو گذر ڪيو، پنهنجي ٻارن ٻچن جي پالنا ڪئي ۽ ساڌ سنگت جي مفت سيوا ڪئي جيتوڻيڪ بلخ بخارا جو بادشاهه هنجو سيوڪ هو جو دنيا جي هر نعمت ۽ آرام هنکي ڏيئي سگهيو ٿي. هو پنهنجي باڻيءَ ۾ لکن ٿا:

”شش ڪو ايسا چاهيئي گورو ڪو سر بس دي،
گورو ڪو ايسا چاهيئي شش ڪا ڪڇو نه لي.“

وري ٻئي هنڌ فرمائين ٿا:

"مر جانون مانگون نهين، اپني تن کي ڪاج،
پرمارٿ ڪي ڪارني، موهي نہ آوي لاج."

يعني سنت مهاتما اسانجا شيوا ۾ ڏنل پئسا ٻين جي پراپڪار ۾ لڳائي ڇڏيندا آهن تہ جئن اسانجي ڪمائي سڦلي ٿئي. پر پنهنجي واسطي ڪڏهن بہ ڪنهنجي اڳيان هٿ نہ ڦهلائيندا آهن. سوامي جي مهاراج جن بہ پنهنجي ٻاڻيءَ ۾ اهوئي فرمائين ٿا:

"گورو نهين ڀوکا تيري ڌن ڪا، اُن پہ ڌن هئہ ڀڳتي نام ڪا،
پر تيرا اُپڪار ڪراوين، ڀوکي پياسي کو دلاوين."

مهاتما روداس بہ سڄي عمر جتيون ناهي گذارو ڪيو حالانڪ ڪتري راجپوت راجا پيپا سندن سيوڪ هو ۽ ميواڙ جي راڻي ميران ٻائي بہ هننجي ششط هئي. ميران ٻائيءَ جي زندگيءَ جو ورتانت آهي تہ هنکي برادريءَ وارن طعنو هنيو تہ تون خود محلن ۾ راڻي ٿيڻجي ويٺي آهين پر تنهنجو گورو پيو جتيون ناهي گذارو ڪري. پريمي سيوڪ لاءِ پنهنجي سنگوروءَ جي باري ۾ طعنو ٻڌڻ ڏاڍو مشڪل ٿيندو آهي. تنهنڪري هوءَ هڪڙو قيمتي هيرو کڻي روداس جن وٽ آئي ۽ عرض ڪيائين تہ اي گرديو! لوڪ مونکي طعنا ٿا ڏين. اوهان مهرباني ڪري هيءُ هيرو وڪڻي ڪا سٺي جاءِ ٺهرايو ۽ ان ۾ رهي عزت جي زندگي گذاريو. تنهن تي روداس مهاتما سمجهايس تہ ڌيءُ! مونکي جو ڪجهہ بہ مليو آهي اُهو هنن جتين ٺاهڻ مان مليو آهي، هن ڪونڊي جي پاڻيءَ مان مليو آهي. مهاتما زندگيءَ ۾ مثال ٿي ڏيکاريندا آهن تہ ڪهڙيءَ طرح دنيا ۾ رهندي، دنيا جو ڪم ڪار ڪندي بہ مالڪ جي ڀڳتي ڪرڻي آهي. مهاتما ائين ڪونہ ٿا چون تہ گهر ٻار ڇڏي جهنگلن ۽ پهاڙن ۾ هليا وڃو ۽ سنياس ڌارڻ ڪريو. انهي وڃي ڪو مالڪ جي ملڻ جو

"سچي شبد سچي پت هوئي،
بن نامي مکت نہ پائي ڪوئي،
بن ستگرو ڪوئي نام نہ پائي،
پربہ ايسي بنت بنائي هئہ."

يعني فرمائين ٿا تہ مالڪ پنهنجي ملڻ لاءِ اهوئي قدرتي قانون ٺاهيو آهي تہ سچي شبد يا نام جي ڪمائيءَ کانسواءِ اسان ڪڏهن بہ مکتي حاصل ڪري نہ سگهنداسين ۽ گرومکن کانسواءِ اسانکي نام جي ڪمائي ڪرڻ جي طريقي ۽ ساڌن جو پتوئي نہ پوندو. حضرت عيسيٰ بہ ان طرف اشارو ڪن ٿا:

"I say unto thee, except a man be born again he can not see the kingdom of God." (John 3:3)

يعني تہ جيستائين اوهان نئون جنم نہ وٺندا توهان ڪڏهن بہ ان پرماتما جي گهر ۾ داخل نہ ٿي سگهندا. نئون جنم وٺڻ جو مطلب آهيءَ نام يا شبد سان جڙڻ آهي جنهنکي پائي اسانجو تعلق هن ناسونت دنيا سان ٽٽي پوي ٿو ۽ اسين پنهنجي پرماتما جي گهر وڃڻ جا حقدار ٿيون ٿا، جئن گرو صاحبن پنهنجي باڻيءَ ۾ فرمايو آهي:

"ستگرو ڪي جنمي گون متايا."

هڪ ٻئي هنڌ بہ حضرت عيسيٰ فرمائين ٿا:

"Now ye are clean through the Word which I have spoken unto you." (John 15:3)

يعني مون جو هاڻي اوهانکي شبد سان جوڙيو آهي تنهنڪري توهين گناهن کان آجا ٿي چڪا آهيو. اهو مالڪ خود مختيار آهي. هو جيڪو چاهي پنهنجي ملڻ جو طريقو مقرر ڪري سگهي ٿو. ان ۾ ڪنهنجو ڪو دخل ناهي. جا ڳالهہ پرماتما کي منظور آهي اها شبد يا نام جي ڪمائي

آهي. گرو نانڪ صاحب فرمائين ٿا:

"بن نامي هور پوچ نه هوئي پرم پلي لوڪائي."

يعني ته دنيا فضول پرڻ ۾ پلجي هن چوراسيءَ جي جيلخاني ۾ ڦيٿي ڦري. اُن نام کانسواءِ مڪتي حاصل ڪرڻ جو ڪو رستو ئي ڪونهي. گرو صاحب اڳتي سمجهائين ٿا:

"نام وسار چلي ان مارگ، انت ڪال پڇتائي هو."

يعني نام جي ڪمائي ڪرڻ جو رستو ڇڏي جيڪڏهن اسين ڪنهن ٻئي رستي تي هلڻ جي ڪوشش ڪريون ٿا ته انت ويلي پڇتائڻو پوندو ڇاڪاڻ ته پنهنجو قيمتي وقت اجايو فضول ڳالهين ۾ وڃايوسين. وري اڳتي سمجهائين ٿا:

"بن نامي دريوئي ناهين ٿان جم ڪري خواري."

يعني شبد يا نام جي ڪمائيءَ کانسواءِ مالڪ جي درگاهه ۾ وڃڻ جي ڪڏهن به اجازت نٿي ملي. جمدوتن جي هٿان خراب خوار ٿيڻو پوي ٿو. اهائي ڳالهه سوامي جي مهاراج جن فرمائين ٿا:

"گرو ڪهين ڪول ڪر پائي، لگ شبد اناحد جائي،
بن شبد اُپاو نه دوجا، ڪايا ڪا ڇٽي نه ڪوجا."

يعني شبد يا نام جي ڪمائيءَ کانسواءِ ٻيو ڪو به اُپاءُ يا طريقو ڪونهي جنهن سان اسين، ديهه جي بندن کان ڇوٽڪارو پائي سگهون. باقي جيڪي به ساڌن آهن جهڙوڪ جپ تپ، پوڄا پاٺ، دان پن وغيره انهن سڀني جو ڦل اسانکي ضرور ملندو آهي پر انهن جي ڦل وٺڻ لاءِ اسانکي وري به ديهه جي بندن ۾ اچڻو پوي ٿو. راجا مهاراجا ٿي اينداسين، سيٺ شاهوڪار ٿي اينداسين، قومن، مذهبن ۽ ملڪن جي حڪومت حاصل ڪري اينداسين. وڏ ۾ وڏ وئڪنٺ ۽ سرڳ تائين پهچي وينداسين. پر اُهي به ڀوڳ جونيون آهن ۽ انهن

جو ٻه معياد آهي. ان ڪانڀوءِ اسانکي وري ٻيهر چوراسيءِ جي چڪر ۾ اچڻو پوي ٿو. ليڪن نام جي ڪمائي اسانکي هميشه لاءِ ديهه جي بندنن کان آزاد ڪري ڇڏي ٿي.

گرو نانڪ صاحب سمجهائين ٿا:

”سچون اُري سڀ ڪو، اوپر سچ آچار.“

يعني ته انهن سڀني ڳالهين جو ڦل شبد جي ڪمائيءَ جي ڦل کان گهٽ آهي ڇاڪاڻ ته اسين ڪال جي دائري اندر ٿي رهون ٿا. شبد جي ڪمائيءَ جو ڦل سڀ کان وڏيڪ آهي. اهو اسان کي ڪال جي دائري کان ٻاهر وٺي وڃي ٿو ڇاڪاڻ ته اها ئي چيز اسانکي من ۽ مايا جي دائري کان ٻاهر وٺي وڃي سگهي ٿي جا من ۽ مايا جي دائري کان مٿان اهندي هجي. اهو شبد سچکنڊ کان اچي ٿو. ڪال جي حد برهم ۽ ترلوڪيءَ تائين آهي. تنهنڪري اسان شبد کي پڪڙي ڪال جي دائري کان ٻاهر نڪري وڃون ٿا.

سوامي جي مهاراج جن فرمائين ٿا:—

شبد ڪمائي ڪر اي ميت شبد پرتاپ ڪال ڪر جيت.
شبد گهاٽ لون گهٽ ۾ ديک شبد هي شبد پير ڪر پيک.
شبد ڪرم کي ريک ڪٽاوي شبد شبد سي جاءِ ملاوي.
شبد بنا سب جهوٺا گيان شبد بنا سب اوٿا ڌيان.
شبد جوڙ مت اڙي اجان راڌا سوامي ڪهين بکان.

گرو نانڪ صاحب ٻه اهين ئي چون ٿا:—

”هر نامي ٿل نه ٻجئي سڀ دٺي اوڪ وڃائي.“

ته اسان چڱيءَ طرح تجربو ڪري ڏٺو آهي ته ڪابه چيز نام ڀڳتيءَ جو مقابلو نه ٿي ڪري سگهي.

گرو صاحب وري ٻئي هنڌ لکن ٿا:—

”سوهت پنجر پرم کي اولي بولنهار.
سچ چکي امرت پيئي اُدي تان اپڪاوار“

اسان جي آتما طوطو آهي ۽ هي شرير هڪ پڃرو آهي. جهڙيءَ طرح طوطو پڃري سان پيار لڳائي قسمين قسمين ٻوليون ٻوليندو آهي اهڙيءَ طرح اسان جي آتما به هن شرير سان پيار لڳائي ويٺي آهي. اُن اندر ويهي ڪڏهن روئي ٿي، ڪڏهن کلي ٿي ۽ ڪڏهن سک ته ڪڏهن دک محسوس ڪري ٿي. جيڪڏهن اسان جي آتما هن شرير جو پيار ڇڏي ڏئي ۽ اُن جي اندر پرماتما جيڪو سچ يا شبد جو ٻوجن رکيو آهي اُهو ڪائڻ لڳي ۽ اُن شبد روپي امرت کي پيئڻ شروع ڪري ته هيءَ هميشه واسطي هن ديهه جي بندن کان آزاد ٿي پوي. گورو نانڪ صاحب هڪ تمام سٺو مثال ڏيئي سمجهائين ٿا:—

اُنڪ ڪرم ڪيئي اهتيري جو ڪيجي سو بندن پيري.
ڪ رتا بيج بيجي نهين جمي سب لاها مول گنوائيندا.
ڪلجگ ۾ ڪيرتن پرڌانا گورمک جپيئي لائي ڌيانا.
آپ تري سگلي ڪل تاري هر درگهه پت سيتن جائيندا“

نام جي ڪمائيءَ کانسواءِ اسان جيڪي به ساڌن يا طريقا مڪتي پائڻ لاءِ اختيار ڪريون ٿا، اُهي اسانکي پاڻ وڌيڪ ديهه جي بندنن ۾ ڦاسائين ٿا. جيڪڏهن اسان زمين ۾ ٻج ڀڃائتو ٻج پوکيون، چاهي اسان اُن زمين ۾ ڪيترو به هر هلايون ۽ کهڙو ته سٺو پاڻ وجهون ۽ پاڻي وغيره به وقت سر ڏيون تڏهن به اُهو فصل ڪڏهن نه لڻي سگهنداسين. اسانجي سموري محنت، ٻج ۽ خرچ اجايا وڃن ٿا. اهڙيءَ طرح ڪلجگ ۾ اچي جو مڪتي حاصل ڪرڻ جو اصلي ٻج آهي اُهو شبد يا نام جي ڪمائي آهي، جنهنجي پوري پوري ڄاڻ صرف پوري ستگوروءَ کان ملي سگهي ٿي.

سوامي جيمهاراج جن به لکن ٿا:—

”ڪلجگ ڪرم ڌرم نهين ڪوئي- نام بنا اُڌار نه هوئي“

گورو نانڪ صاحب به فرمائين ٿا:—

”ڪلجڳ رام نام بوهٿا گورومک پار لنگهائي.“

ڪلجڳ ۾ اچي جيڪڏهن سڀني ۾ سڌو، سرواشت ۽ سرواشت ڪرم آهي ته اهو صرف نام جي ڪمائي آهي. انهيءَ لفظي کي گورو نانڪ صاحب جن اڃا به چڱيءَ طرح سمجهائين ٿا.

”اس جڳ ڪا ڌرم پڙهو تم پاني،
پوري گورو سڀ سوجهي پائي،
ايٿي آگي هر نام سکائي.“

يعني چار جڳ هڪ ٻئي پٺيان چڪر لڳائي رهيا آهن ۽ هرهڪ جڳ ۾ اسانجي زندگيءَ جو حالتون بلڪل نراليون هونديون آهن. ستجڳ ۾ اسانجي عمر تمام وڏي هئي. اسان جي صحت به سٺي هئي ۽ دنيا ۾ به اسانجو خيال خاص ڦهليل نه هو. معمولي سادنا سان اسانجو خيال مالڪ جي ڀڳتيءَ طرف رجوع ليندو هو. جئن جئن جڳ بدلبا ويا تئن تئن اسانجي عمر به گهٽبي وئي ۽ صحت به ڪمزور ٿيندي وئي. ۽ خيال به دنيا اندر وڌيڪ ڦاسندو ويو. تنهنڪري مالڪ جي ڀڳتيءَ لاءِ جيڪي سادن اسانکي سڀ جڳ ۾ ڪم ڏيندا هئا سي هينئر ڪلجڳ ۾ ڪارائتا نه آهن. ڪلجڳ ۾ ته هرڪنهن جو اهو ئي آزمودو آهي ته ڪو خوش قسمت انسان ستر يا اسي سال جيئرو رهي. تو ۽ صحت به اهڙي ته ڪمزور آهي جو رڳو ڪلاڪ ڏيڍ به لڳاتار مالڪ جي ڀڳتيءَ ۾ آسڻ لڳائي ويهي نٿا سگهون ۽ اسانجو خيال دنيا ۾ ايترو ته ڦهليل آهي جو پنج منٽ به ڪنهن مسئلي کي سوچڻ لاءِ اسانجو من پوريءَ طرح نه ٿو لڳي. گورو صاحب سمجهائين ٿا ته جيڪڏهن اسين ڪلجڳ ۾ اچي زندگيءَ جا ڏينهن سک ۽ شانتيءَ سان گذارڻ

چاهيون ٿا ۽ واپس وڃي پرماتما سان ملڻ چاهيون ٿا ته اسان
لاءِ صرف نام جي ڪمائيءَ جو رستو ئي کليل آهي. ڪلجڳ
۾ اچي مهاتمائن ڏاڍو ڪولي نام جو پرچار ڪيو آهي. اسانجو
من اسانکي اُن شبد يا نام جي ڪمائيءَ طرف وڃڻ ئي ڪونه
ٿو ڏئي. بلڪ هميشه پوڄا پاٺ، جپ تپ، دان پن وغيره
۾ ئي ڦاسائي رکي ٿو. گورو نانڪ صاحب فرمائين ٿا:

”پوڄا ڪري سب لوڪ سنتو، من مک ٿائي نه پائي،
شبد مري من نرمل سنتو، ايهه پوڄا ٿائي پائي.“

يعني اسين دنيا جا جيو پنهنجي پنهنجي عقل موجب اُن
پرماتما جي ڀڳتي ڪرڻ جي ڪوشش برابر ڪريون ٿا ڇاڪاڻ
ته اسانجي آتما جو لاڙو پنهنجي اصل يعني پرماتما طرف زور
لڳائي ٿو. اُن اثر هيٺ اچي اسين پرماتما کي ڳولهيون ٿا
ليڪن من جي چوڻ موجب ڀڳتي ڪريون ٿا. اها ڀڳتي
اسانکي ڪڏهن پنهنجي ٺڪاڻي تي نه پهچائيندي. اسانجو
ٺڪاڻو سچکنڊ آهي ۽ من جي حد برهم ديس تائين پوري
ٿي وڃي ٿي. شبد يا نام جي ڪمائي ڪرڻ سان ئي اسانجو
من نرمل ٿئي ٿو ۽ اها نام جي ڪمائي ئي اسانکي پنهنجي
اصلي ٺڪاڻي يعني اصلي گهر سچکنڊ ۾ پهچائي ٿي. هرڪا
ڀڳتي اسانکي پرماتما سان نه ٿي ملائي صرف نام جي ڪمائي
ئي مالڪ تائين پهچائي ٿي. سوامي جي مهاراج جن فرمائين ٿا:

”اب يهه ديهه ملي ڪرپا سي، ڪرو ڀڳتي جو ڪرم دها.“

يعني هنيءَ منش ديهه مالڪ جي وڏي بخشيش سان ملي
آهي. اُن انساني جامي ۾ ويهي اها ڀڳتي ڪريون جا صرف
شبد يا نام جي ڪمائي آهي ۽ جنهن سان ڪرمن جو سلسلو
ختم ٿئي ٿو. گورو نانڪ صاحب سمجهائين ٿا:

”پوڄا ڪري پر ڀد نهين جاني، دوجي ڀائي مل لائي.“

يعني اسانکي اصلي ڀڳتي ڪرڻ جي طريقي جي خبر ئي

ڪرڻ لئي بري ۽ غلط رستي لئي هلي پنهنجا پاپ ۽ ڪرم وڌائي رهيا آهيون. اهائي ڳالهه حضرت عيسيٰ بائيبل ۾ چئي آهي:

"Ye Worship ye know not what."

لوڪ انڌيءَ جي پوڄا ڪري رهيا آهن جنهن ڪي لوڪ سڃاڻي نٿو.

سوامي جي مهاراج جن به اهڙيءَ طرح سمجهائين ٿا:

"قدرت ذرو پڪڙ ڪر جو جهي، پرجهي نه شبد جڳت پارا،
باني مٽي هاٿ ڪڇ ناهين، ڪير مٽن آلس پارا.
جيو اپاک ڪوڻ مٽن ڪيا ڪيا، باهر پرمي ٻڙ جارا،
انتر مک جو شبد ڪمائي، تا مين من ڪو ٽهين گارا."

جيڪو مالڪ جي ڀڳتيءَ جو اصلي طريقو آهي يعني شبد جي ڪمائي، اُنکي پڪڙڻا جي نه اسين ڪوشش ئي ڪرڻ ٿا ڪريون. سدائين ٻاهر ئي ٻاهر رسمن ۽ رواجن ۾ ئي ڦاٿل رهون ٿا ۽ ڪرم ڪاند ۾ ئي الجهيل رهون ٿا. انهيءَ ڪرم ڪاند کي سوامي جي مهاراج جن قدرت ذرو ڪري سمجهائين ٿا. اسين چلڪي کي پڪڙي وٺا آهيون ۾ سار وستوءَ کي گرهڻ ئي ڪرڻ ٿا ڪريون. مثال ڏيئي سمجهائين ٿا ته انسان سڄي عمر ٻاڦي ئي ولوڙيندا رهون ٿا جنهن مان ڪجهه به حاصل نه ٿيندو. پر جڏهن کير کي ولوڙيندا سين ته اُن مان مکڻ ملندو. تنهنڪري سمجهائين ٿا ته پنهنجي من کي اُن شبد سان جوڙڻا گهرجي. اُن سان ملي ئي اسانجو من نرمل ۽ پوتر ٿي سگهي ٿو. گرو نانڪ صاحب سمجهائين ٿا:

"شبد وسار تنا لور نه ٿاو،
پرمي ٻرلي جڻ سنجي گهر ڪان.
هلت پلت تني دووي گوالي،
دکي دک وهاونيئان."

يعني ته جيڪي شخص شبد يا نام جي ڪوچ نٿا ڪن انهن
کي نه هن دنيا ۾ ڪٿي ٽڪاڻو آهي ۽ نه ٻيءَ دنيا ۾ ڪو
ٽڪاڻو ملي سگهندو. جهڙي طرح ڪنهن خالي گهر ۾ ڪو
ڪانءُ ڪٿي سڄو ڏينهن پيو ٺهي ٿو پر اُنکي کاڌي لاءِ ڪجهه
۽ نه ملندو. اهڙيءَ طرح اسين هن چوراسيءَ جي جيلخاني ۾
پيا ڦرون. اهڙا شخص جي شبد يا نام جي ڪوچ نٿا ڪن سي
پنهنجو دين ۽ دنيا ٻئي گنوائين ٿا. حضرت عيسيٰ به شبد
يا نام جي مهما بنسبت ٻڌائين ٿا:

"Whosoever 'speaketh against the Holy Ghost, it shall not be forgiven him, neither in this world, neither in the worid to come." (Matthew 12:32)

يعني جي شخص اُن ڪان مک موڙين ٿا ۽ شبد جي نندا
ڪن ٿا انهنجو گناهه نه هن دنيا ۾ معاف ٿي سگهندو ۽ نه ٻيءَ
دنيا ۾. چاڪاڻ ته نام جي ڪمائي ڪري ٿي اسين جنم
جنمانترن جي ديهه جي بندن ڪان ڇوٽڪارو پائي واپس وڃي
پرماتما سان ملي سگهون ٿا. تنهنڪري مهاتما سمجهائين ٿا
ته اُن نام جي بخشيش کي پنهنجي اندر ٿي هضم ڪرڻ
گهرجي. ڪوڏين وانگر ڪڙڪائڻ نه گهرجي. اسانکي نام جي
ڪمائي مان وڏائي حاصل ڪرڻ لاءِ نه ڪرڻي آهي.
رڌي سڌي، جپ تپ، پوڄا پاٺ، دان پنج وغيره
انهن سڀني جو جيڪو ڦل آهي سو سڀ شبد يا نام جي
ڪمائيءَ ۾ اچي وڃي ٿو. جئن ته چوندا آهن ته "هاٿيءَ جي
پير ۾ سڀ جو پير." جنهن وقت اسان جي زبان ٿي رات
ڏينهن ان پرماتما جو نام چڙهيل آهي يعني اسين ان مالڪ
جي نام جي سمرن ۾ لڳل آهيون ته ان ڪان وڌيڪ پيو ڪهڙو
جپ ٿيندو؟ جنهن وقت اسين پنهنجو پاڻکي ان مالڪ جي
حوالي ڪريون ٿا ۽ اُن جي رضا ۾ راضي آهيون ته اُن ڪان

فرمائين ٿا تہ اسان دنيا جي هر قسم جي رسائن کي آزمايو آهي، پر نام جي برابر ڪا بہ رسائن ڪانہ آهي. اُن جي هڪ رتي بہ جيڪڏهن شرير ۾ پرگهٽ ٿي پوي تہ اسانجو شرير سونو ٿي پوي؛ يعني تہ هن مانش جنم وٺڻ جو مقصد پورو ٿي وڃي. اهڙيءَ طرح گورو نانڪ صاحب سمجهائين ٿا:—

"پارکيا وٿ سمهال لئي گورو سوجهي هوئي،
نام پدارٿ اَمل سا گورومکہ پاوي ڪوئي"

جن کي هن چيز جي پرک ۽ قدر آهي اُهي اُنکي ڏاڍو سنڀالي سنڀالي رکندا آهن ۽ اُهو قدر بہ گورمکن جي صحبت ۽ سنگت ڪرڻ سان ايندو آهي. جيڪڏهين اسانکي ڪو قيمتي هيرو هٿ لڳندو آهي تہ اسان اُن کي ڪهڙيءَ ريت سنڀالي سنڀالي لڪائي رکندا آهيون. ڪپهہ ۾ ويڙهي مضبوط پيٽين ۾ بند ڪري رکندا آهيون. اُنجي چابي هميشہ ڇاتيءَ سان لڳائي رکندا آهيون. پنهنجي زال ۽ ٻارن کي بہ خبر نہ ڏيندا آهيون تہ متان اُهي گم نہ ڪري ڇڏين. اِهو هيرو تہ هڪ معمولي دنيا جي چيز آهي جنهنجي قيمت وري بہ ڪٿي سگهون ٿا. پر اُهو نام جنهن جي اسان قيمت ڪٿي ئي نہ ٿا سگهون، جنهنکي مهاتما اَملهہ ۽ اَمولڪ سڏين ٿا، جنهنکي پائي اسين خود مالڪ بڻجي پئون ٿا، اُنجي ڪيتري سنڀال ڪرڻ گهرجي اُنجو اندازو خود اوهين لڳائي سگهو ٿا.

حضرت عيسيٰ بہ بائيبل ۾ فرمائين ٿا تہ انهيءَ دولت جا گراهڪ عام ڪونهن. اُهي وڏي قيمت وارا، يعني بي بها موتي ڪتن ۽ سوئرن اڳيان نہ اڇليو. اُهي اُن جو قدر نہ ڄاڻي سگهندا.

سوامي جي مهاراج جن فرمائين ٿا:—

"پريت پرتيت گورو کي ڪرنا نام رسائن گهٽ ۾ ڌرنا."

جهڙيءَ طرح رسائن اسانجي جسم ۾ وڃي جسم جي

سيني بيمارين کي دور ڪري ٿي ۽ اهڙيءَ طرح اسانکي
نام پنهنجي اندر سانڍي رکيو آهي ۽ هضم ڪرڻو
آهي. اسانکي نام جي ڪمائي هميشه مالڪ جو گراهڪ بڻجي
ڪرڻي آهي، مالڪ جي ملڻ واسطي ڪرڻي آهي نه ڪ ٻارن
ٻچن جي پيار حاصل ڪرڻ لاءِ يا دنيا جي حڪومت ڪرڻ لاءِ
ڪرڻي آهي. جيترو مالڪ جو سچو عشق ۽ پيار دل ۾ ڌاري
ان مالڪ کي چاهينداسين اوترو ئي هو پنهنجي ديا ۽
بخشش اسان تي ڪندو. جهڙيءَ طرح پپيهو سواتي بوند
يعني برسات جي پاڻيءَ لاءِ تڙپندو آهي. ڏينهن رات انجي
ئي رٽ لڳل هوندي اٿس، اهڙيءَ طرح اسانجي اندر ۾
مالڪ جي ملڻ جي ۽ درشن ڪرڻ جي تڙپ هئڻ گهرجي.
اسانکي ان خيال سان مالڪ جي ڀڳتي نه ڪرڻ گهرجي ته
جي ائين نه ڪنداسين ته اسانجي ڪاروبار ۾ گهاٽو پئجي ويندو
يا ڌن دولت گهٽجي ويندي يا دنيا ۾ عزت مان هليو ويندو
يا ٻئي ڪنهن قسم جو دنيوي نقصان ٿيندو. اهو مالڪ
جي ڀڳتي ڪرڻ جو ڪو اُتم طريقو ناهي. اسين مالڪ
جي ڀڳتي انڪري ڪيون ٿا ته جيئن اسانجي اندر
مالڪ سان ملڻ جو سچو عشق ۽ سچو پيار پيدا ٿئي. دنيوي
مالڪن لاءِ مالڪ جي ڀڳتي ڪرڻ ائين آهي جئن ماڻهو اڪثر
ناڳ جي پوڄا ڪندا آهن. اهي ناڳ جي ڀڳتي ان ڪري
ڪرن ڪندا آهن ته ڪو انهن جو ناڳن سان پيار هوندو آهي
پر اهي ته ناڳ جي ڏنگ ۽ زهر کان بچڻ لاءِ ئي ناڳ
جي ڀڳتي ڪندا آهن. حقيقت ۾ نه ڌرم يا مذهب جو بنياد
پيار آهي ۽ نه ڪ ڊپ. تنهنڪري پنهنجي اندر مالڪ
جو سچو عشق ۽ سچو پيار پيدا ڪرڻو آهي